

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA UPRAVO

Magistrsko delo

**OTROKOVA PRAVICA DO ZASEBNOSTI IN
VARSTVO NJегоVIH OSEBNIH PODATKOV
PRI UPORABI SVETOVNEGA SPLETA**

Jasmina Primec

Ljubljana, junij 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO

MAGISTRSKO DELO

**OTROKOVA PRAVICA DO ZASEBNOSTI IN VARSTVO
NJEGOVIH OSEBNIH PODATKOV PRI UPORABI SVETOVNEGA
SPLETA**

Kandidatka: Jasmina Primec
Vpisna številka: 04041805
Študijski program: Magistrski študijski program Uprava druga stopnja
Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Kuhelj

Ljubljana, junij 2014

IZJAVA O AVTORSTVU MAGISTRSKEGA DELA

Podpisana Jasmina Primec, študentka magistrskega študijskega programa Uprava druga stopnja, z vpisno številko 04041805, sem avtorica magistrskega dela z naslovom: Otrokova pravica do zasebnosti in varstvo njegovih osebnih podatkov pri uporabi svetovnega spleta.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela,
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem poskrbela, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili,
- sem pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisala v predloženem delu,
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, Ur. list RS, št. 21/95), kršitev pa se sankcionira tudi z ukrepi po pravilih Univerze v Ljubljani in Fakultete za upravo,
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za upravo,
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko magistrskega dela ter soglašam z objavo dela v zbirki »Dela FU«.

Magistrsko delo je lektorirala mag. Nataša Koražija, prof. slov.

Ljubljana, 4.6.2014

Podpis avtorice:

POVZETEK

Pravica do zasebnosti je ena izmed temeljnih človekovih pravic, ki je z razvojem informacijske tehnologije pridobila na pomenu in je prav zaradi svoje pomembnosti urejena s številnimi mednarodnimi in nacionalnimi pravnimi predpisi.

Otroku pripadajo vse temeljne človekove pravice in svoboščine v skladu z njegovo starostjo in zrelostjo. Ena izmed pravic otroka, ki je pomembna za njegov vsestranski razvoj, je zagotovo pravica do zasebnosti. Ta pravica je varovana v Konvenciji o otrokovih pravicah, ki predstavlja prvi mednarodnopravno zavezujoč pravni akt na področju otrokovih pravic. Otroka obravnava kot subjekt in kot nosilca pravic in tudi dolžnosti.

V nekaj desetletjih se je delovanje celotne družbe toliko spremenilo, da si današnjega življenja in delovanja ne moremo več predstavljati brez spremljajočih prednosti, ki jih prinašajo informacijske komunikacijske tehnologije. Zlasti uvedba interneta je s seboj prinesla transformacije delovanja družbe kot celote. Internet je problem zasebnosti prenesel tudi v virtualni prostor, v katerem ni meja in kjer informacijska komunikacijska tehnologija omogoča številne nove tehnične načine zlorab zasebnosti. Med uporabniki interneta so prav otroci tisti, ki so najbolj ranljivi, saj se ne zavedajo nevarnosti, katerim so izpostavljeni. Internet kot posebno tehnološko in komunikacijsko orodje otrokom ponuja številne nove načine za pridobivanje znanja, spoznavanje novih ljudi, zabavo in raziskovanje.

Internet in ostale sodobne informacijsko komunikacijske tehnologije otroci potrebujejo, saj jim ponujajo ogromno možnosti za izobraževanje, raziskovanje in izpopolnjevanje. Tako kot jih v resničnem življenju ne moremo obvarovati v vseh življenjskih situacijah, jim tudi na internetu ne moremo omogočiti popolne varnosti. Glede na vedno večjo uporabnost interneta med otroki pa lahko nastane problem, ko nekateri uporabniki začnejo internet izkoriščati v slabe namene. Pri tem pa se prepogosto in neupravičeno posega v zasebnost uporabnikov spletnih aplikacij. Predvsem je pri uporabi interneta ogrožena najmlajša skupina uporabnikov, to so otroci, ki je hkrati tudi ena najštevilčnejših in najbolj naivnih. Prepogosto prihaja do spletnega nadlegovanja, prikazovanja spolnih vsebin, kraje njihovih osebnih podatkov in objave lažnih podatkov. Tu pa pride v ospredje predvsem vloga staršev, ki so dolžni svoje otroke varovati pred nevarnostmi in tveganji, ki prežijo na njih pri uporabi interneta.

Otrokova pravica do zasebnosti je torej omejena s pravico staršev do vzgoje in varstva. Vprašanje, ki se pri tem zastavlja, je, kje je tista meja, do katere seže nadzor staršev in se prevesi v avtoritativno poseganje v otrokovo zasebnost. S tem so odrasli postavljeni pred novo, sodobno vzgojno vprašanje, kako vzgajati otroke in mladostnike za ustvarjalno in hkrati varno rabo interneta. Pomembno je, da so starši obveščeni o tem, kaj njihov otrok počne na internetu. Najbolje je, da ga že od začetka spremljajo in usmerjajo. Starši naj otroke podučijo, da je razlika med tem, kaj je prav in kaj ne, in da so pravila na internetu enaka kot v resničnem življenju. Tukaj je pravica staršev, da otroka nadzirajo in ga

odvrnejo od težav, nad njegovo zasebnostjo. A če dovolj zaupajo otroku, je dovolj star, čuti odgovornost in tudi obveznost, potem mu vsekakor pravica do zasebnosti pripada. Drugače je v primeru, ko je ogrožena otrokova varnost.

Ključne besede: pravica do zasebnosti, varstvo osebnih podatkov, informacijska zasebnost, pravice otrok, internet, pravica do zasebnosti na internetu.

SUMMARY

Child's right to privacy and protection of their personal data on Internet

The right to privacy is one of the fundamental human rights, which is with the development of information technology gained in importance and because of that it is regulated with several international and national legal regulations.

To Child belong all fundamental human rights and freedoms in accordance with their age and maturity. One of the rights of the child, which is important for its comprehensive development, is surely right to privacy. This right is protected by the Convention on the Rights of the Child which represents the first legally binding international law on children's rights. The child is treated as an entity and as a holder of rights and duties.

In a few decades, the functioning of the whole society has changed so much that today's life and work can no longer be imagined without the attendant advantages brought about by information and communication technologies. In particular, the introduction of the internet has brought with transformation operations of the company as a whole. The Internet is a problem of privacy brought over into the virtual space in which there are no boundaries, and where information and communication technology enables a number of new technical means of privacy abuses. Internet users are also children themselves who are the most vulnerable, because they are not aware of the dangers to which they are exposed. Internet as a specific technology and communication tool for children offers many new ways to gain knowledge, meet new people, entertain and research.

Internet and other modern information and communication technologies children need, because they offer them huge opportunities for education, research and training. As in real life we can not protect them of all life situations , and also on the Internet, we can not allow absolute security. Given the increasing usefulness of the Internet among children but the problem arises when some users begin to take advantage of the Internet in bad intentions. In doing so, however, and often unduly interfere with the privacy of the users of web applications. In particular, when using the Internet compromised youngest group of users, these are children, which is also one of the largest and most naive. Often comes to cyberbullying, displaying sexual content, theft of their personal data and the publication of false statements. Here comes to the fore in particular the role of parents, who are obliged to protect their children from the dangers and risks that lurk on them when they use the Internet.

The child's right to privacy is therefore limited by the right of parents to educate and care. The question which arises from this is, where is the border, which extends to the control of parents and turns into an authoritarian interference with the child's privacy. The adults are confronted with a new, modern educational question of how to educate children and young people creative and at the same time safe internet use. It is important that parents are informed about what their child do on the Internet. The best is that they monitored and guided him from the very beginning. Parents should teach children the difference

between what is right and what is not, and that the rules on the Internet are the same as in a real life. Here is the right of parents to control the child and prevent them from the problems of his privacy. But if they trust them enough and also if the child is old enough, he feels the responsibility and obligation, then certainly the right to privacy belongs him. It is different when the child's safety is threatened.

Keywords: the right to privacy, data protection, information privacy, the rights of children, the internet, the right to privacy on the Internet.

KAZALO

IZJAVA O AVTORSTVU MAGISTRSKEGA DELA.....	iii
POVZETEK.....	v
SUMMARY.....	vii
KAZALO.....	ix
KAZALO PONAZORITEV	xii
KAZALO GRAFIKONOV	xii
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV	xiii
1 UVOD.....	1
2 OPREDELITEV POJMA PRAVICA DO ZASEBNOSTI TER VARSTVO OSEBNIH PODATKOV 5	
2.1 ZASEBNOST V SODOBNI DRUŽBI	5
2.2 PRAVICA DO ZASEBNOSTI KOT ČLOVEKOVA IN OSEBNOSTNA PRAVICA	7
2.2.1 DIMENZIJE PRAVICE DO ZASEBNOSTI.....	8
2.2.2 NASTANEK IN RAZVOJ PRAVICE DO ZASEBNOSTI	9
2.3 VARSTVO OSEBNIH PODATKOV ALI INFORMACIJSKA ZASEBNOST.....	11
3 UMESTITEV PRAVICE DO ZASEBNOSTI V PRAVNI OKVIR.....	14
3.1 MEDNARODNOPRAVNA UREDITEV	14
3.1.1 SPLOŠNA DEKLARACIJA O ČLOVEKOVIH PRAVICAH (SDČP).....	15
3.1.2 MEDNARODNI PAKT O DRŽAVLJANSKIH IN POLITIČNIH PRAVICAH (MPDPP)	16
3.1.3 EVROPSKA KONVENCIJA O VARSTVU ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN (EKČP)	17
3.1.3.1 Protokoli k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.....	18
3.1.4 KONVENCIJA O VARSTVU POSAMEZNIKOV GLEDE NA AVTOMATSKO OBDELAVO OSEBNIH PODATKOV (KonVOP)	20
3.1.5 KONVENCIJA O KRIMINALU V KIBERNETSKEM PROSTORU.....	21

3.2 UREDITEV V OKVIRU EVROPSKE UNIJE	22
3.2.1 LISTINA EVROPSKE UNIJE O TEMELJNIH PRAVICAH	23
3.2.2. DIREKTIVA 95/46/ES	24
3.2.3 DIREKTIVA 2002/58/ES	25
3.2.4 DIREKTIVA 2006/24/ES	26
3.2.5 UREDBA 45/2001	26
3.3 USTAVNA UREDITEV V REPUBLIKI SLOVENIJI	26
3.4 ZAKONSKA UREDITEV V REPUBLIKI SLOVENIJI	27
4 PRAVICA DO ZASEBNOSTI KOT PRAVICA OTROKA	29
4.1 OTROK KOT SUBJEKT PRAVIC IN NJEGOV PRAVNI POLOŽAJ	29
4.2 OTROKOVE PRAVICE	30
4.2.1 POJEM OTROKA	30
4.2.2 ZGODOVINSKI VIDIK OTROKOVIH PRAVIC.....	31
4.3 PRAVNI UREDITEV OTROKOVIH PRAVIC.....	32
4.3.1 DEKLARACIJA O OTROKOVIH PRAVICAH.....	33
4.3.2 KONVENCIJA O OTROKOVIH PRAVICAH	33
4.3.3 ZAŠČITA OTROKOVIH PRAVIC V REPUBLIKI SLOVENIJI	35
4.4 SPLOŠNO O PRAVICI OTROKA DO ZASEBNOSTI	36
5 PRAVICA OTROKA DO ZASEBNOSTI NA INTERNETU.....	38
5.1 INTERNET, NJEGOV NASTANEK IN RAZVOJ.....	38
5.2 ZASEBNOST IN VARNOST NA INTERNETU.....	40
5.3 VRSTE ZLORAB PRAVICE DO ZASEBNOSTI NA INTERNETU	42
5.4 INTERNET IN OTROCI	43
5.4.1 RAZŠIRJENOST UPORABE INTERNETA MED OTROCI V SLOVENIJI IN EVROPSKI UNIJI	44
5.4.2 DEJAVNOSTI OTROK NA INTERNETU.....	51

5.4.3 NEVARNOSTI IN TVEGANJA, KI SO JIM OTROCI IZPOSTAVLJENI PRI UPORABI INTERNETA	53
5.4.3.1 Podobe na internetu s spolno vsebino	56
5.4.3.2 Ustrahovanje ter žaljivo in neprijetno obnašanje na internetu	57
5.4.3.3 Izmenjava sporočil s spolno vsebino med vrstniki	59
5.4.3.4 Spoznavanje novih ljudi	59
5.4.3.5 Druga tveganja	61
5.4.4 VLOGA STARŠEV PRI VAROVANJU OTROK PRED NEVARNOSTMI IN TVEGANJI NA INTERNETU.....	64
5.4.4.1 Starševska aktivna mediacija pri otrokovi uporabi interneta.....	64
5.4.4.2 Starševska aktivna mediacija pri otrokovi varni uporabi interneta.....	65
5.4.4.3 Starševska restriktivna mediacija pri otrokovi uporabi interneta	65
5.4.4.4 Starševski nadzor otrokove uporabe interneta	66
5.4.4.5 Tehnične omejitve staršev.....	66
5.4.5 RAZVRSTITEV EVROPSKIH DRŽAV PO SKUPINAH	67
5.4.6 UGOTOVITVE RAZISKAVE IN OPREDELITEV HIPOTEZ.....	69
5.5 KAKO BODO OTROCI NA INTERNETU VARNI.....	74
6 ZAKLJUČEK	78
LITERATURA IN VIRI	83
LITERATURA	83
VIRI	84

KAZALO PONAŽORITEV

KAZALO GRAFIKONOV

Grafikon 1: Delež uporabnikov interneta med otroci v državah EU.....	44
Grafikon 2: Povprečna starost otrok v EU, ko so prvič uporabili internet	46
Grafikon 3: Pogostost uporabe interneta med otroci po državah EU	47
Grafikon 4: Povprečje osvojenih digitalnih veščin (po državah EU)	49
Grafikon 5: Delež otrok, ki imajo lasten profil na spletnih straneh socialnega omrežja (v % po državah EU)	51
Grafikon 6: Uporaba nastavitve zasebnosti na profilih socialnih omrežij (v %).....	52
Grafikon 7: Izkušnje na internetu, ki so otroke zmotile, z vidika otrok in staršev (v % po državah EU)	54
Grafikon 8: Zavedanje staršev o izpostavljenosti njihovih otrok spletnim tveganjem (v %)	61
Grafikon 9: Nevarnosti in tveganja, ki so jim otroci izpostavljeni na internetu (v %)	62
Grafikon 10: Oblike starševske mediacije (v %).....	66

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

AT	Avstrija
BE	Belgija
BG	Bolgarija
CY	Ciper
CZ	Češka
DK	Danska
EE	Estonija
FI	Finska
FR	Francija
DE	Nemčija
EL	Grčija
HU	Madžarska
IE	Irska
IT	Italija
LT	Litva
NL	Nizozemska
NO	Norveška
PL	Poljska
PT	Portugalska
RO	Romunija
SI	Slovenija
ES	Španija
SE	Švedska
TR	Turčija
UK	Velika Britanija

1 UVOD

Pravica do zasebnosti je ena izmed temeljnih človekovih pravic, ki je z razvojem informacijske tehnologije pridobila na pomenu in je prav zaradi svoje pomembnosti urejena s številnimi mednarodnimi in nacionalnimi pravnimi predpisi. Tako so v okviru Organizacije Združenih narodov in Sveta Evrope nastali dokumenti, ki predstavljajo mednarodnopravno osnovo ter institucionalni okvir mednarodnega varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Najpomembnejši dokument s področja človekovih pravic v Evropi predstavlja Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. V Sloveniji je pravica do zasebnosti zajamčena z Ustavo Republike Slovenije, področje varstva osebnih podatkov oziroma informacijske zasebnosti pa ureja Zakon o varstvu osebnih podatkov.

Pravice otroka so zaradi svoje pomembnosti, otrokove ranljivosti in težnje po njegovi avtonomiji zavarovane na dva načina. Najprej so zavarovane v temeljnih dokumentih o človekovih pravicah, nato pa še s posebnimi dokumenti, ki v celoti obravnavajo pravice otroka. Otroku pripadajo vse temeljne človekove pravice in svoboščine v skladu z njegovo starostjo in zrelostjo. Ena izmed pravic otroka, ki je pomembna za njegov vsestranski razvoj, je zagotovo pravica do zasebnosti. Najpomembnejši korak pri spreminjanju pravnega položaja otroka je bilo sprejetje Konvencije o otrokovih pravicah. Ta dokument ni pomemben samo zato, ker predstavlja prvi mednarodnopravno zavezujoč pravni akt na področju otrokovih pravic, temveč tudi zato, ker obravnava otroka kot subjekt in kot nosilca pravic in tudi dolžnosti.

V nekaj desetletjih se je delovanje celotne družbe toliko spremenilo, da si današnjega življenja in delovanja ne moremo več predstavljati brez spremljajočih prednosti, ki jih prinašajo informacijske komunikacijske tehnologije. Zlasti uvedba interneta je s seboj prinesla transformacije delovanja družbe kot celote. Internet je problem zasebnosti prenesel tudi v virtualni prostor, v katerem ni meja in kjer informacijska komunikacijska tehnologija omogoča številne nove tehnične načine zlorab zasebnosti. Bliskovito naraščanje pretoka informacij po vsem svetu pa prinaša velik pomen zaščiti posameznikove pravice do zasebnosti in varstva njegovih osebnih podatkov. Zbiranje podatkov in nadzor oziroma zlorabe zasebnosti so v virtualnem prostoru mogoči na več načinov. Posamezniki z uporabo računalniške in telekomunikacijske tehnologije v virtualnem prostoru puščajo sledove tako namerno kot tudi nevede.

Otroci predstavljajo najbolj navdušene odjemalce internetnih storitev. Aktivno delujejo v najrazličnejših klepetalnicah in vedno bolj popularnih socialnih omrežjih. Njegova popularnost se je v zadnjih letih tako povečala, da si marsikdo sploh ne zna predstavljati življenja brez njega, saj jim internet nudi vse ugodje in hitrost, ki jo danes še kako potrebujejo. Vendar pa se tako starši kot tudi otroci sami kdaj premalo zavedajo, da na njih prežijo mnoge nevarnosti, ki jih kljub svojemu izpopolnjenemu poznavanju interneta ne morejo ubežati. Otroci težko ločijo razliko med kršitvijo zasebnosti v resničnim in

virtualnem svetu in se ne zavedajo nevarnosti zlorab, katerim so izpostavljeni na internetu.

Raba interneta med otroki bliskovito narašča. Otroci na internet vstopajo vedno mlajši. Zelo pomembno vlogo pri zagotavljanju varnosti otrok pri uporabi interneta imajo starši. Pomembno je, da se starši zavedajo in so obveščeni o tem, kaj njihovi otroci počnejo na internetu. Najbolje je, da jih že od vsega začetka spremljajo, usmerjajo in poučijo, kako se internet varno in odgovorno uporablja, ter jim predstavijo tako prednosti kot tveganja, ki jih ta ponuja.

Zaradi hitrega razvoja informacijsko komunikacijskih tehnologij se v zadnjem času vedno bolj poudarja pomen zasebnosti in varstva osebnih podatkov. V magistrskem delu sem obravnavala problematiko pravice otroka do zasebnosti ter varstva njegovih osebnih podatkov pri uporabi svetovnega spleta oz. interneta. Kljub vedno večjemu ozaveščanju o posledicah, ki jih prinaša internet, predvsem za najmlajše, lahko skoraj vsak dan med novicami z vsega sveta zasledimo kakšno od zgodb, ki se je na žalost tragično končala prav zaradi priložnosti, ki jih ponuja internet. Pri tem pa so v ospredju predvsem otroci, ki zaradi svoje mladosti, naivnosti, nezrelosti in tudi nezmožnosti kritičnega presojanja informacij, ki jih internet ponuja, postanejo žrtve orodja, brez katerega si marsikdo danes sploh več ne predstavlja življenja in delovanja.

Otroci so zaradi razvoja novih informacijsko komunikacijskih tehnologij postali vsakodnevni uporabniki interneta, in zato so med najbolj ogroženimi. Namen magistrskega dela je prikazati pravico otroka do zasebnosti, ki mu nesporno pripada, ker je subjekt pravic in nosilec vseh človekovih pravic in svoboščin, in ugotoviti, kako se ta uresničuje. Namen je tudi poudariti varovanja otrokove pravice do zasebnosti na internetu in povečati njegovo zavedanje glede varnosti osebnih podatkov ter prikazati, kako nevarno in zaupljivo otroci uporabljajo internet ter katerim nevarnostim in tveganjem so pri tem izpostavljeni.

Pri uporabi interneta so otroci pogosto zelo naivni in prevečkrat žrtve zlorab zasebnosti. Zaradi pomembnosti pravice do zasebnosti je cilj magistrskega dela prikazati, kako je ta pravica pravno urejena z mednarodnimi in nacionalnimi pravnimi predpisi. Poleg tega pa sem želela ugotoviti, kje je tista meja med izvrševanjem pravice staršev do vzgoje, ki je hkrati tudi njihova zakonska dolžnost, in varovanjem otrokove pravice do zasebnosti. Poleg omenjenega cilja pa sem želela prikazati še:

- v kolikšni meri otroci uporabljajo internet,
- kateri so glavni dejavniki tveganja, ki so jim otroci izpostavljeni na internetu,
- koliko se starši zavedajo nevarnosti in tveganj, ki so jim otroci izpostavljeni pri uporabi interneta,
- kakšna je vloga staršev pri zagotavljanju varnosti otrok pri uporabi interneta.

Razvoj in raba informacijsko komunikacijskih tehnologij bliskovito narašča, predvsem med otroki. Starši in oblikovalci politik temu vse teže sledijo, predvsem ko gre za varnost otrok

pri uporabi interneta. Pri pisanju magistrskega dela sem si postavila naslednje hipoteze in jih s pomočjo podatkov opravljene raziskave v zaključku kritično ovrednotila:

1. hipoteza: Rast uporabe interneta med otroki znotraj držav članic Evropske unije hitro narašča, še posebno med najmlajšimi.
2. hipoteza: Za otroke v Sloveniji je značilna visoka stopnja rabe interneta, z njo pa tudi visoka stopnja tveganja, kar jih uvršča v evropsko povprečje.
3. hipoteza: Starši znotraj Evropske unije se zavedajo nevarnosti, ki preži na internetu, ter se poslužujejo različnih strategij za posredovanje v internetnih aktivnostih svojih otrok.

Na podlagi doslej proučene literature ter drugih znanstvenih in pravnih virov ugotavljam, da je tematika pravice do zasebnosti in varstva osebnih podatkov otrok dovolj dobro strokovno obravnavana, predvsem z vidika varstva zasebnosti in tudi varstva osebnih podatkov pri uporabi svetovnega spleta oz. interneta. Zaradi vedno hitrejšega razvoja informacijsko komunikacijskih tehnologij, predvsem rabe interneta, je v ospredju proučevanj predvsem informacijska zasebnost, ki predstavlja del širše pravice do zasebnosti, kar predvsem pripisujem razvoju novih načinov dostopa in uporabe interneta ter razmahu tveganj in nevarnosti, ki so jim otroci pri tem izpostavljeni.

Raziskave, ki sem jih uporabila v magistrskem delu, so zelo dobro strukturirane. Pokrivajo vsa področja uporabe interneta med otroki, tako priložnosti kot tveganja, podajajo pa tudi vpogled v vlogo staršev pri zagotavljanju otrokove varnosti.

Pri tem pa bi izpostavila tudi določene omejitve. Predvsem ažurnost podatkov, saj se z razvojem tehnologije iz dneva v dan povečuje tudi uporaba interneta med otroki, s tem pa tudi nevarnosti, ki prežijo na njih. Na ravni Evropske unije obstaja veliko različnih raziskav na omenjeno temo. V Sloveniji je podobnih raziskav zelo malo, in še te pokrivajo le določene segmente pri uporabi interneta. Tu bi omenila predvsem raziskavo Mladi na netu, ki je bila v Sloveniji izvedena v letu 2011. Na ravni Evropske unije pa je najpomembnejši projekt EU Kids Online, ki se ukvarja z raziskovanjem obravnavanega področja. Zelo dobro pokriva vse segmente uporabe interneta med otroki, prav tako pa v prihodnosti načrtuje nove, še bolj izpopolnjene projekte, ki nam bodo dali bolj podroben vpogled v rabo interneta med otroki. Obstoječa baza podatkov pa ima tudi nekaj vrzeli, zlasti za nekatere tipe tveganj, manjšim številom raziskav za najmlajše otroke (mlajše od 8 let) ter za nove mobilne platforme.

Pri izdelavi magistrskega dela sem uporabila predvsem deskriptivno in primerjalno metodo analize. Poglavitna je bila sistematična vsebinska analiza pisnih virov ter svetovnih baz podatkov na internetu. Uporabljena je strokovna literatura tujih in domačih avtorjev, strokovni članki ter mnenja strokovnjakov z najnovejšimi spoznanji z obravnavanega področja, internetni viri ter slovenska in mednarodna zakonodaja. Pri uporabi navedenih virov sem uporabila metodo kompilacije, in sicer tako, da sem povzemala, navajala in

citirala druge avtorje, njihove ideje ter spoznanja. Naštela in opisala sem mednarodnopravno zakonodajo, zakonodajo Evropske unije in pravne akte Republike Slovenije, ki v svojih določbah varujejo pravico do zasebnosti in varstvo osebnih podatkov ter tudi pravice otrok, še posebno pa otrokovo pravico do zasebnosti. Za opredelitev zastavljenih hipotez sem analizirala dokumente in tudi podatke iz ažurnih spletnih baz institucij, ki se s tem problemom ukvarjajo oziroma raziskujejo to področje. S primerjalno metodo sem primerjala podatke za Slovenijo in države Evropske unije na splošno.

Magistrsko delo vsebuje skupno šest temeljnih poglavij. Struktura dela je zasnovana tako, da od bolj splošnih tem prehaja na ožja področja. V uvodu so opredeljeni predmet in problem ter namen in cilji magistrskega dela. Predstavljene so tudi hipoteze, ki so v nadaljevanju opisane in utemeljene, ter metode raziskovanja, ocena dosedanjih raziskovanj in struktura dela oziroma strnjen opis po poglavjih. V drugem poglavju sem se osredotočila predvsem na opredelitev pojma pravice do zasebnosti kot človekove in osebne pravice, njen nastanek in razvoj skozi čas ter skozi različne klasifikacije te pravice. Predstavila pa sem tudi pojem varstva osebnih podatkov, ki predstavlja del širše pravice do varstva zasebnosti, in sicer varstvo informacijske zasebnosti.

Naslednje poglavje je posvečeno pravni ureditvi varstva pravice do zasebnosti. Navedla in na kratko predstavila sem temeljne pravne akte tako na mednarodni kot tudi na nacionalni ravni, ki kot taki predstavljajo okvir pravnega urejanja in varstva pravice do zasebnosti ter pravice posameznika do varstva njegovih osebnih podatkov.

V četrtem poglavju sem se osredotočila na pravice otrok, predvsem na pravico otroka do zasebnosti ter na njeno pravno ureditev. Izpostavila sem predvsem Konvencijo o otrokovih pravicah, ki predstavljata osnovni mednarodnopravni dokument na področju varstva otrokovih pravic. Za lažje razumevanje obravnavane tematike sem v tem poglavju opredelila tudi pojem otroka ter zgodovinski razvoj otrokovih pravic.

Peto poglavje je razdeljeno na dva dela. V prvem delu sem predstavila pojem interneta, njegov nastanek in razvoj. Poleg tega pa sem se osredotočila še na zasebnost in varnost na internetu ter na vrste zlorab pravice do zasebnosti, do katerih prihaja pri uporabi interneta. V drugem delu omenjenega poglavja pa sem s pomočjo podatkov raziskave, ki sem jo uporabila za opredelitev postavljenih hipotez, prikazala, v kolikšni meri otroci uporabljajo internet tako v Sloveniji kot tudi na ravni Evropske unije. Predstavila sem tudi najbolj priljubljene dejavnosti otrok na internetu ter nevarnosti in tveganja, ki so jim otroci izpostavljeni pri uporabi tveganja. Prikazala sem tudi, v kolikšni meri se starši zavedajo izkušenj svojih otrok na internetu, ter predstavila njihovo vlogo pri varovanju otrok pred negativnimi vplivi interneta. Pri tem sem opisala različne vrste starševske mediacije, ki jo ti uporabljajo, pri zagotavljanju varnosti svojih otrok na internetu. Na koncu poglavja sem podala ključne ugotovitve ter kritično ovrednotila postavljene hipoteze. Podala sem tudi nekaj potencialnih ukrepov pri zagotavljanju varnosti otrok pri uporabi interneta, kjer sem v prvi vrsti izpostavila vlogo staršev. V zaključku sem povzela še celotno vsebino magistrskega dela.

2 OPREDELITEV POJMA PRAVICA DO ZASEBNOSTI TER VARSTVO OSEBNIH PODATKOV

V sodobni družbi postajajo informacije vedno pomembnejši vir bogastva, ob tem pa se seveda pojavljajo vprašanja o pravici do zasebnosti, varovanju osebnih podatkov in posegih v človekove pravice. Pravica do zasebnosti je ena izmed temeljnih človekovih pravic v sodobni družbi, katere pomen z razvojem informacijsko komunikacijskih tehnologij zgolj raste. Kot rečeno, je k razvoju pravice do zasebnosti precej pripomogel razvoj tehnologije. Tehnološke spremembe namreč prinašajo nove oblike in načine posegov v zasebnost, pravo pa je na te spremembe prisiljeno reagirati.

Za zasebnost je značilno, da ni enodimenzionalen pojem, saj je neposredno povezana z varstvom osebnih podatkov, ki predstavlja del širše pravice do zasebnosti, in sicer kot varstvo informacijske zasebnosti.

V pričujočem poglavju sem se osredotočila na opredelitev temeljnih pojmov, kot je pravica do zasebnosti kot človekova in osebnostna pravica, njen nastanek in razvoj ter na koncu še varstvo osebnih podatkov, ki se nanaša oziroma predstavlja del širše pravice do zasebnosti, in sicer informacijsko zasebnost.

2.1 ZASEBNOST V SODOBNI DRUŽBI

Med iskanjem definicije pravice do zasebnosti sem našla več različnih opredelitev, kar kaže na kompleksnost samega pojma. Lampe pravi, da »je zasebnost nemogoče dokončno definirati, sama predstava zasebnosti namreč variira od posameznika do posameznika, od skupine do skupine, od skupine posameznikov do skupine posameznikov, od družbe do družbe, pogojena s kulturo in tradicijo (2004, str. 38). Lampe še pravi, da »bi bilo zasebnost najenostavneje pojmovati kot nekaj, kar ni javno. Gre torej za imaterialne dobrine, ki jih posameznik noče ali ne bi hotel nameniti javnosti ali vsaj ne širši javnosti, včasih le določenim osebam, včasih niti njim« (2004, str. 39).

Posameznik namreč kot družbeno bitje nenehno prihaja v stik z drugimi posamezniki, javnostjo in tudi državno oblastjo. Že to dejstvo je dovolj, da je njegova zasebnost načeloma omejena, natančneje njegov interes po ohranitvi nedotakljivosti njegove zasebnosti je omejen zaradi različnih interesov drugih posameznikov, javnosti ter državne oblasti (Lampe, 2004, str. 40).

Pojmovanje zasebnosti, njena toleranca in družbena upravičenost posegov v zasebnost posameznika je pogojena z družbeno dinamiko. Prag družbene upravičenosti vdora v posameznikovo zasebnost je odvisen in variira glede na konkretne družbene dogodke in na razpoloženje v družbi. Zaradi prej omenjene univerzalnosti človekove potrebe, težnje po zasebnosti, kot dejstva, da obstajajo interesi drugih po vdoru v posameznikovo zasebnost (ki je nedvomno postala tudi družbena vrednota), je družba evolucijsko povzdignila zasebnost na nivo pravno zavarovane pravice (Lampe, 2004, str. 41–42).

Univerzalne definicije zasebnosti in pravice do zasebnosti torej ni. Vzrok za to je, da je zasebnost relativna, kontekstualna in subjektivna. Vsakdo ima drugačna pričakovanja glede zasebnosti, in ta se spreminjajo tudi glede na družbeni kontekst. Problem definicije zasebnosti je tudi v tem, da zasebnost štiti svobodo posameznika (Gutwirth v: Kovačič, 2006, str. 12). To je tudi razlog, zakaj se tudi pravna teorija izogiba natančnemu definiranju pravice do zasebnosti in zakaj preveč natančno definiranje zasebnosti niti ni zaželeno. Če bi bila namreč preveč natančno definirana, bi se lahko nekoč v prihodnosti izkazalo, da je definirana preozko. Namesto doslednega in togega definiranja obsega pravice do zasebnosti se obseg le-te v sodni praksi določa ob tehtanju konkretnih primerov. Žal pa to tudi pomeni, da je širjenje varstva zasebnosti praviloma le reakcija na veljavno stanje, predvsem na tehnični in družbeni napredek (Kovačič, 2006, str. 12).

Zasebnost je torej pomembna zato, ker štiti svobodo posameznika: posamezniku omogoča svobodno odločanje, odločanje brez vmešavanja in prisile drugih, pri čemer je treba poudariti, da prisila ni nujno samo neposredna, fizična ali vidna, temveč gre lahko tudi za manipulacijo in pritiske normalizacije. V tem oziru se zasebnost nanaša na vzpostavitev meje med posameznikom in drugimi, ki po eni strani preprečuje odtekanje informacij o posamezniku k drugim, po drugi strani pa posameznika štiti pred zunanjimi vplivi (Gutwirth v: Kovačič, 2006, str. 12).

Varovanje zasebnosti ne pomeni splošne svobode ravnanja, temveč obsežno, negativno pravico varstva posameznika zoper posege države ali tretjih v njegovo zasebno sfero, osebnost in dostojanstvo. V središču so identiteta, intimnost, fizična in psihična integriteta. Zasebnost je pogosto razumljena kot varstvo osebe v njenem bivalnem prostoru. Vendar zasebnost pogosto ni tako oddaljena od javnosti. Obstajajo socialni odnosi. Komunikacijske znanosti vidijo v varstvu zasebnosti pravico o varovanju informacij o življenju v domu, ki obsega tri elemente, to so varovanje tajnosti, anonimnosti in zadržanosti, kar vse predstavlja varstvo pred zbiranjem, obdelavo in nadaljnjim posredovanjem osebnih podatkov in s tem zagotavljanje možnosti za lastno opredelitev načina urejanja, smisla in izbire komunikacijskih poti (Šinkovec, 1997, str. 181).

Živimo v družbi, v kateri po eni strani opažamo čedalje večje poudarjanje posameznikove individualnosti in zasebnosti, po drugi strani pa smo priča čedalje višji stopnji nadzorovanja. Ni dvoma, da se nadzor pogosto povezuje z demokratičnostjo oziroma avtoritarnostjo družbe. Prav tako ni dvoma, da obstaja močna povezanost med nadzorom in zasebnostjo, pa tudi varnostjo in organizacijo (Kovačič, 2003, str. 11).

Zasebnost pa ima dvojno funkcijo oziroma je povezana z nadzorom. Zasebnost po eni strani posamezniku omogoča, da drugim omeji dostop do sebe, po drugi strani pa mu onemogoča dostop v domeno zasebnega drugih posameznikov. Zasebnost po eni strani pospešuje individualnost, povezovanje z drugimi in izbiro življenjskega sloga, po drugi strani pa povečuje in ponotranja družbeni nadzor (Wagner DeCew v: Kovačič, 2006, str. 42).

Pri pojmovanju zasebnosti danes po eni strani opažamo trend njenega večjega poudarjanja, po drugi strani pa mu prihaja nasproti trend vedno večjega razgaljanja zasebnosti. Oba trenda kažeta, da gre za vzpostavljanje novega ravnotežja med posameznikom in družbo, do novega načina, kako se posameznik dojema v odnosu do družbenega in v množici. Ker želi komoditeto, se zasebnosti tudi odpoveduje (Kovačič et al., 2010, str. 6).

Vendar pa se oženje zasebne sfere ne ustavi pri zoženju na intimno. Država (če je demokratična) sicer na intimna področja posameznikov ne prodira, zato pa tja prodira družba. To postane očitno predvsem ob nastanku množičnih medijev in sodobnega potrošništva. Po eni strani zasebne zgodbe posameznikov postanejo tržno blago, javnost pa postane sfera objavljanja zasebnih življenjskih zgodb po drugi strani pa zasebnost postane ovira pri uresničevanju ekonomskih in političnih interesov, saj nadzor čedalje bolj postaja orodje množičnega marketinga in upravljanja družbe (Habermas v: Kovačič, 2006, str. 16).

Na tem mestu bi omenila citat Philipa R. Zimmermanna: »Če zasebnost ni več zakonsko zaščitena, bodo zasebnost imeli samo tisti, ki so nad zakonom« (angl. If privacy is outlawed, only outlaws will have a privacy).

2.2 PRAVICA DO ZASEBNOSTI KOT ČLOVEKOVA IN OSEBNOSTNA PRAVICA

Pri iskanju definicije pravice do zasebnosti sem srečala več poskusov določitve, ki pa ne nudijo univerzalne definicije, saj te zaradi kompleksnosti pojma pravice do zasebnosti ni oziroma ni možna. Najpogosteje je določena kot »meja, do katere družba lahko vdre v posameznikove osebne zadeve« (Kovačič, 2003, str. 34). Predstavlja eno od temeljnih človekovih pravic. Njen pojem je širok, določen le na splošno. Zaradi svoje narave, vezanost na osebnost posameznika, jo uvrščamo med osebnostne pravice (Toplak, 2002, str. 233).

Pravica do zasebnosti ima status človekove pravice zaradi 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Nadalje je povzdignjena v ustavnopravno pravico, ki jo zagotavlja 35. člen Ustave Republike Slovenije (Toplak, 2002, str. 369). Pravica do zasebnosti je elementarna človekova pravica – tako mednarodna kot ustavna pravica javnopravnega značaja ter osebnostna pravica civilnopravnega značaja, kot ena izmed nepogrešljivih elementov človekove eksistence, ki varuje človeka pred državno oblastjo, javnostjo in drugimi posamezniki, je pravica biti sam z minimumom posegov v odločitveno, duševno, prostorsko in informacijsko zasebnost. Kot človekova pravica mednarodnopravne narave, kot ustavna pravica ter kot osebnostna pravica ima absolutni značaj, kar pomeni, da deluje proti vsem – erga omnes: tako proti državnim organom (vertikalno razmerje) kot tudi nasproti tretjim osebam (horizontalno razmerje). Vendar njen absolutni značaj pomeni le to, da deluje zoper vsakogar, a ne brez omejitev (Lampe, 2004, str. 42).

Osebnostne pravice so torej tiste, ki pripadajo določeni osebi, od katere se ne morejo ločiti, ki so nepremoženjske in absolutne, ker učinkujejo proti vsakomur. Tičejo se človeka in so neponovljivi atributi njegove individualne in duhovne biti. Ker so del njega, so z upravičencem tako tesno povezane, da jih ni mogoče ločiti. Samo on jih lahko uveljavlja, ne more se jim odreči in ne morejo se mu vzeti. Niso v pravnem prometu, niso prenosljive in ne dedljive, njihovo izvrševanje ni vezano na roke in tudi zastarati ne morejo. So pa pravno omejene v interesu države in posameznikov (Šinkovec, 1997, str. 175).

Pravica do zasebnosti kot splošni pojem zajema vse štiri vidike zasebnosti, to je zasebno življenje, družinsko življenje, dom in dopisovanje. Dodati pa moramo, da pravica do zasebnosti varuje tudi druge vidike zasebnosti, ki niso vključeni v 8. členu Evropske konvencije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Obstaja pravzaprav v okviru pravice posameznika, da živi svoje življenje, z minimalnimi posegi vanjo. Zadeva osebno, družinsko življenje in dom, fizično in moralno integriteto, čast in dobro ime in med drugim tudi razkritje informacij o posamezniku (Lampe, 2010, str. 403).

Zastavlja se vprašanje, kje postaviti mejo, da bosta varovana posameznikov interes in njegova pravica ter na drugi strani interes družbe. Vsaka pravica je omejena s pravicami in svoboščinami drugih, kakor določa tudi 3. odstavek 15. člena Ustave Republike Slovenije. S podpisom Evropske konvencije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah se je vsaka država odpovedala določeni stopnji svoje suverenosti. Omejitve, ki jih nalaga 2. odstavek 8. člena, so tako nad njeno nacionalno zakonodajo. Omenjeni pogoji iz 2. odstavka 8. člena konvencije so izključni pogoji, pod katerimi mora delovati javna oblast, če se vmešava v izvrševanje pravice do zasebnosti (Lampe, 2004, str. 43).

Kako pa je z omejevanjem pravice do zasebnosti v razmerju posameznika proti posamezniku? Poseg posameznika v pravico do zasebnosti drugega posameznika je dopusten, če ni protipraven. Protipravnost je tista meja, katere posameznik pri zasledovanju nasprotujočega si interesa od interesa posameznika po ohranitvi nedotakljivosti pravice do zasebnosti, ne sme prestopiti. Protipraven poseg je tisti, v katerem interes posameznika po ohranitvi pravice do zasebnosti prevlada nad interesi, ki jih je posameznik zasledoval pri posegu v pravico do zasebnosti drugega posameznika (Lampe, 2004, str. 44).

2.2.1 DIMENZIJE PRAVICE DO ZASEBNOSTI

Med proučevanjem strokovne literature sem naletela na več različnih klasifikacij pravice do zasebnosti. Najpogosteje pa se zasebnost deli na prostorsko, informacijsko in komunikacijsko zasebnost ter na zasebnost telesa. 1. odstavek 8. člena Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin pravi, da »ima vsakdo pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja.«

Pravico do zasebnosti na podlagi 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah – kot pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja, doma in dopisovanja pa so

tako organi Evropske konvencije o človekovih pravicah kot relevantna praksa klasificirali na podlagi samih aspektov pravice do zasebnosti. Torej zasebno življenje, družinsko življenje, dom in dopisovanje. Nekateri teoretiki pa težijo tudi h klasifikaciji pravice do zasebnosti glede na možne vdore vanjo (Lampe, 2004, str. 49).

Lampe je v klasifikaciji pravice do zasebnosti v slovenskem pravu izhajal iz ustavnih garancij posameznih aspektov pravice do zasebnosti kot posebnih določil civilnega prava, ki utemeljujejo določene aspekte pravice do zasebnosti. Tako je klasificiral pravico do zasebnosti glede na štiri področja zasebnosti, ki jih pravica do zasebnosti pokriva. Medtem ko v civilnopravnem pristopu k pravici do zasebnosti dominirajo duševna, prostorska in informacijska zasebnost, v svoji javnopravni funkciji pravica do zasebnosti enakovredno varuje vsa štiri področja zasebnosti. Objekt varstva je potemtakem odločitvena zasebnost posameznika, njegova psihična zasebnost, prostorska in informacijska zasebnost v svojih civilnopravnih in javnopravnih vidikih (Lampe, 2004, str. 50).

Zasebnost predstavlja osnovno človekovo pravico, katere pomen z razvojem informacijsko komunikacijskih tehnologij zgolj raste. Zasebnost delimo na naslednje tipe:

- Informacijska zasebnost: se nanaša na določanje pravil zbiranja in uporabe osebnih podatkov. V tem primeru govorimo o zaščiti podatkov.
- Zasebnost telesa: vključuje zaščito posameznikovega telesa pred nasilnimi postopki.
- Komunikacijska zasebnost: se nanaša na zaščito in zasebnost pošte, telefonskih pogovorov, elektronske pošte in drugih načinov komunikacije.
- Prostorska zasebnost: pomeni vzpostavitev omejitev vdora v domač, poslovni ali javni prostor, torej pomeni omejevanje fizične prisotnosti drugih ljudi oziroma pravico biti sam (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 14).

Čebulj pa navaja naslednje tri prvine zasebnosti: zasebnost v prostoru (možnost posameznika, da je sam), zasebnost osebnosti (svoboda misli, opredelitve, izražanja) in informacijska zasebnost (možnost posameznika, da obdrži podatke in informacije o sebi, ker ne želi, da bi bili z njimi seznanjeni drugi (Čebulj v: Kovačič, 2006, str. 46).

2.2.2 NASTANEK IN RAZVOJ PRAVICE DO ZASEBNOSTI

Kljub temu da se zasebnost kot vrednota in posledično kot pravica začne uveljavljati šele v 18. stoletju, pri njenem priznanju ne gre za proces, katerega obseg bi se skozi čas širil, temveč prav nasprotno. Zasebna sfera se skozi zgodovino oži, pravica do zasebnosti pa v zadnjih letih postaja čedalje bolj omejena. Pravo pravico do zasebnosti sicer ščiti in na nekaterih področjih navidezno celo širi (čeprav gre pri teh "širitvah" večinoma zgolj za sledenje tehnološkemu in družbenemu razvoju, pogosto pa celo zgolj za legitimizacijo uveljavljenih praks vdiranja v zasebnost), vendar zasebnost kot vrednota v družbi izgublja pomen. Zasebnost ščiti svobodo posameznika, zato za tradicionalnega nasprotnika

zasebnosti večinoma velja država, vendar se svoboda ne nanaša zgolj na odnos posameznika do politične oblasti, temveč tudi do družbe. Zato je danes pravzaprav poglavitni akter, ki ogroža zasebnost posameznikov, družba, država pa ima ambivalentno vlogo – po eni strani posega v zasebnost posameznikov, po drugi strani pa posameznika varuje pred vplivi družbe (Gutwirth v: Kovačič, 2006, str. 11).

Začetki zakonodaje, ki ščiti zasebnost, segajo že v leto 1361, ko je v Angliji zakon Justices of the Peace Act predvidel kazni za tiste, ki so skrivaj opazovali druge posameznike ali jim prisluškovali. Nekje okrog leta 1400 pa so tudi na Zahodu začeli bolj šifrirati vsebino občutljivih pisem. Leta 1466 ali 1467 je Leon Batista Alberti napisal enega najstarejših znanih zahodnih esejev o kriptanalizi (Kahn v: Kovačič, 2006, str. 49). Začetki pravne regulacije vladnega preiskovanja zasebnih prostorov segajo v obdobje okrog leta 1761 in 1765. Leta 1776 pa nastanejo tudi zametki varovanja informacijske zasebnosti, saj je takrat švedski parlament sprejel zakon o dostopnosti javnih zapisov, ki je določal, da morajo biti vsi podatki, ki jih zbere država, uporabljeni zgolj za zakonite namene. Leta 1858 je Francija sprejela ostre kazni za objavo zasebnih dejstev (Laurant v: Kovačič, 2006, str. 50).

Prvi zakon za zaščito informacijske zasebnosti pa je bil sprejet leta 1970 v Nemčiji, v zvezni državi Hesse. Razvoj sodobne pravice do zasebnosti se je začel predvsem v Združenih državah Amerike. Mednarodnopravne temelje varovanja zasebnosti v sodobnem času pa je postavila predvsem Splošna deklaracija človekovih pravic iz leta 1948 v 12. členu ter Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin v 8. členu (Kovačič, 2006, str. 50).

Leta 1890 sta Samuel D. Warren in Louis D. Brandeis objavila nadvse vpliven članek z naslovom The Right to Privacy, ki šteje za enega prvih mejnikov pri razvoju pravice do zasebnosti. V članku sta posebej izpostavila nove poslovne metode, nove tehnične izume in različne tehnološke naprave, na primer fotoaparate, naprave za slikovno in zvočno snemanje ter preveč podjeten tisk, ki so povečali vdore v zasebno življenje (Turkington in Allen v: Kovačič, 2006, str. 48). S tem sta jasno pokazala, da zasebnost ogroža tako razvoj tehnologije kot tudi širjenje družbenega. Na začetku besedila sta izpostavila dejstvo, da je naravo in obseg temeljnega pravnega načela, ki ščiti osebe in lastnino, nujno občasno na novo definirati. Po njunem mnenju politične, družbene in ekonomske spremembe zahtevajo priznanje novih pravic. Ena izmed njih je tudi pravica do zasebnosti (Turkington in Allen v: Kovačič, 2006, str. 48).

Dokončni preobrat v razumevanju zasebne sfere se je zgodil v razsvetljenstvu oziroma z nastankom kapitalizma. Takrat je namreč nastala družba, ko so gospodarske in ekonomske dejavnosti vstopile v prostor javnega političnega področja ter postale kolektivne zadeve, in vzpostavilo se je območje, na katerem so zasebni interesi postali javni interesi, pripadel jim je javni pomen (Habermas v: Kovačič, 2006, str. 14).

Zasebna sfera se je torej v zgodovini iz sfere življenjske nujnosti premaknila na polje svobode. S tem zasebnost ni več nujno zlo, temveč je postala vrednota, predpogoj posameznikove svobode in emancipacije (Kovačič, 2006, str. 19).

Temelje varovanja zasebnosti v sodobnem času je postavila Splošna deklaracija človekovih pravic, ki jo je sprejela in razglasila Generalna skupščina Združenih narodov leta 1948. Potreba po učinkoviti zaščiti zasebnosti se je pojavila predvsem zaradi razvoja informacijsko komunikacijskih tehnologij, zato ni naključje, da je interes za zaščito zasebnosti narasel v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja s pojavom sodobne informacijske tehnologije. Tehnologija je namreč pospešila zbiranje in tudi obdelavo podatkov, zmožnosti nove tehnologije so zato zahtevale posebna pravila za obravnavo osebnih podatkov. Prvi zakon o varstvu osebnih podatkov je leta 1970 sprejela Zvezna republika Nemčija, pozneje pa še Švedska (1973), Združene države Amerike (1977) in Francija (1978). Močan pritisk na oblikovanje ustrezne zakonodaje za zaščito zasebnosti v drugih državah izvajajo danes direktive Evropske unije (Kovačič, 2003, str. 35–36).

V 60. in 70. letih 20. stoletja je bila informacijska zasebnost problem večinoma znotraj nacionalnih držav. V 80. letih in pozneje pa je zaradi razvoja in povečane dostopnosti tehnologije informacijska zasebnost postala izrazito mednarodni izziv (Bennett v: Kovačič, 2006, str. 75). Zato je Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) 23. septembra 1980 sprejela Smernice za zaščito zasebnosti in čezmejni pretok osebnih podatkov. Smernice v 17. točki izrecno določajo, da je omejitev čezmejnega pretoka podatkov mogoča, kadar država, v katero so namenjeni podatki, ne spoštuje teh Smernic (Mayer-Schönberger v: Kovačič, 2006, str. 76). Leto dni pozneje je Svet Evrope sprejel enega najpomembnejših dokumentov s področja varovanja informacijske zasebnosti, to je Konvencijo o varstvu posameznikov glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov. Konvencija, ki je bila pripravljena na podlagi Smernic Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), je jasno izpostavila povezavo med varstvom osebnih podatkov in zaščito zasebnosti posameznika ter problematičnost tehnologije (avtomatska obdelava osebnih podatkov), hkrati pa je določila pravila za zbiranje in obdelavo osebnih podatkov ter izenačila zbirke osebnih podatkov v javnem in zasebnem sektorju (Kovačič, 2006, str. 76).

2.3 VARSTVO OSEBNIH PODATKOV ALI INFORMACIJSKA ZASEBNOST

Varstvo osebnih podatkov predstavlja del širše pravice do varstva zasebnosti, in sicer kot varstvo informacijske zasebnosti. Bistvo varstva osebnih podatkov je v zagotavljanju pravice posameznika, da obdrži informacije o sebi, ker noče, da bi bili z njimi seznanjeni tudi drugi. Ker gre za temeljno človekovo pravico, njen javnopravni značaj pomeni tudi varstvo posameznika pred posegi države in njenih organov. Zato je poseg v to pravico s strani države možen le izjemoma in le pod določenimi pogoji, ki jih lahko določa le zakon. V vsakem primeru pa mora biti poseg utemeljen in sorazmeren (Informacijski pooblaščenec, 2009, str. 1). Varstvo osebnih podatkov obsega zbiranje, obdelovanje in prenos osebnih podatkov (Brezovšek in Črnc, 2010, str. 96).

S to pravico se ne varuje podatkov samih, temveč tistega, na katerega se podatki nanašajo, t. j. na posameznika in s tem njegovo informacijsko zasebnost (Žirovnik, 2002, str. 56). S pojavom in razvojem tehničnih sredstev, ki omogočajo avtomatsko obdelavo podatkov, je posameznikova zasebnost postala še bolj ranljiva in ogrožena (Turk et al., 2004, str. 141).

Gre za nadzor posredovanja podatkov, ki se nanašajo na človeka oziroma opisujejo njegove lastnosti. Informacijska zasebnost pridobiva pomen z uporabo informacijskih tehnologij ter v njihovem okviru zbirk, ki vsebujejo osebne podatke. Njeno bistvo je v želji posameznika, da zadrži informacije o sebi, ker noče, da bi bili z njimi seznanjeni drugi. Moč informacij narekuje posebne oblike družbene odgovornosti v zasebnem in javnem področju. V moderni družbi temeljijo številne odločitve, ki zadevajo posameznika, na podatkih, ki so zbrani in avtomatizirani na različnih področjih (plačilne liste, podatki zdravstvenega zavarovanja, davčne uprave), družba je dolžna poskrbeti za to, da se podatki ne uporabljajo za slabenje položaja posameznika (Šinkovec, 1997, str. 193).

Glavna sestavina zaščite informacijske zasebnosti je nadzor pretoka in posredovanja podatkov, ki se nanašajo na nekega posameznika. Zato se sodobna zakonodaja za zaščito zasebnosti ukvarja predvsem s transparentnostjo uporabe osebnih podatkov. Zbiranje podatkov se torej ne omejuje, vendar mora imeti zakonsko podlago, namen zbiranja in uporaba podatkov pa morata biti vnaprej znana in transparentna. Zato se pravica do informacijske zasebnosti, ki je ena izmed najbolj ogroženih, danes opredeljuje kot pravica posameznika, da zahteva, da se podatki in informacije o njegovih zasebnih razmerjih ne sporočajo komurkoli, torej tistim, ki za uporabo določenih podatkov in informacij niso pooblaščen (Kovačič, 2003, str. 37). Pri tem pa gre tudi za posameznikov interes, da državi ali nepovabljenim tretjim ne razkrije določenih informacij in ima nadzor nad tem, katere informacije in v kakšnem obsegu bo predstavil svetu (Bogataj Jančič et al., 2007, str. 366).

Pravica do varstva osebnih podatkov pa ni neomejena, saj posameznik živi v skupnosti in je tudi sam vezan na določene komunikacije z ljudmi. Informacija, pa čeprav je osebno vezana, daje sliko o človeku, gre za socialno realnost. Zato pravni red odpravlja v precejšnji meri napetost med posameznikom in družbo, človek je povezan z družbo, zato mora pristati tudi na določene omejitve v interesu družbe. Omejitve so lahko predpisane le z zakonom, morajo biti povsem jasno določene, izkazan mora biti upravičen javni interes in podana mora biti sorazmernost med človekovo pravico do zasebnosti in javnim interesom. Pri omejitvah mora biti zakonodajalec pozoren na vrsto omejitve in na rabo in možnost predelave podatkov v morebitne druge namene (Šinkovec, 1997, str. 194).

Osebni podatek je katerikoli podatek, ki se nanaša na posameznika, določeno ali določljivo fizično osebo, ne glede na obliko, v kateri je izražen (6. člen ZVOP-1). V 2. členu Konvencije o varstvu posameznika glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov pa je osebni podatek opredeljen kot katera koli informacija, ki se nanaša na določenega ali določljivega posameznika (nosilca podatkov).

3 UMESTITEV PRAVICE DO ZASEBNOSTI V PRAVNI OKVIR

V dobi informacijske tehnologije je pravica do zasebnosti pridobila na pomenu in je prav zaradi njene pomembnosti vsebovana tako v mednarodnih kot tudi nacionalnih pravnih predpisih. Po 8. členu Ustave Republike Slovenije se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno. To pomeni, da je Slovenija zavezana uporabljati mednarodne akte in upoštevati pravno prakso, ki se nanaša na pravico do zasebnosti ter je v hierarhiji pravnih aktov nad nacionalno zakonodajo.

Pravica do zasebnosti je na mednarodnopravni ravni varovana s konvencijami, sprejetimi v okviru Organizacije Združenih narodov¹ in Sveta Evrope². Najpomembnejši med temi sta zagotovo Splošna deklaracija človekovih pravic in Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Na nacionalni ravni je pravica do zasebnosti varovana z ustavo, temu pa sledi še sekundarno varstvo osebnih podatkov v Zakonu o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1), ki podrobneje ureja področje obdelave in hrambe podatkov.

V pričujočem poglavju sem navedla in na kratko predstavila temeljne pravne akte tako na mednarodni kot tudi na nacionalni ravni, ki kot taki predstavljajo okvir pravnega urejanja in varstva pravice do zasebnosti ter varstva osebnih podatkov.

3.1 MEDNARODNOPRAVNA UREDITEV

Kot že rečeno, je področje varstva zasebnosti in posledično tudi varstva osebnih podatkov urejeno s številnimi mednarodnimi in nacionalnimi pravnimi predpisi. Tako so v okviru Organizacije Združenih narodov in Sveta Evrope nastali dokumenti, ki predstavljajo mednarodnopravno osnovo varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Mednarodno varstvo človekovih pravic je zagotovljeno predvsem s Splošno deklaracijo človekovih pravic (SDČP), ki predstavlja začetni korak k procesu sprejemanja pravno zavezujočih instrumentov varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Živimo v obdobju koncepta človekovih pravic po drugi svetovni vojni, ki so zajamčene primarno z mednarodnim pravom. Sistematične kršitve človekovih pravic v drugi svetovni vojni s strani nacizma in fašizma so pripeljale mednarodno skupnost do ugotovitve, da je treba sistem človekovih pravic internacionalizirati in vzpostaviti mehanizem tako z instrumenti univerzalnega mednarodnega prava, predvsem tistega, ki je bilo vzpostavljeno

¹ Organizacija združenih narodov (OZN) je najpomembnejša mednarodna vladna organizacija. Ustanovljena je bila 24. oktobra 1945. Delovanje OZN posega na različna področja kot so varnost, socialno-ekonomski razvoj, človekove pravice, humanitarne dejavnosti, razvoj mednarodnega prava. Reševanje varnostnih problemov pa sodi med njene primarne dejavnosti. Slovenija je bila v OZN sprejeta maja 1992 (MZZ, 2013).

² Svet Evrope je bil ustanovljen leta 1949 in je najstarejša evropska mednarodna organizacija, ki danes šteje 47 držav članic, ki so se z vstopom vanjo zavezale k spoštovanju človekovih pravic, demokracije in pravne države kot skupnih vrednot, na katerih mora temeljiti vsaka evropska država. Slovenija je bila sprejeta v Svet Evrope leta 1993 (MZZ, 2013).

v okviru Združenih narodov na podlagi Splošne deklaracije o človekovih pravicah (1948) in konkretizacij v mednarodnih konvencijah, predvsem v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah (1966) in Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (1966) ter v specifičnih konvencijah. Poleg univerzalnega mednarodnega prava so pomembne tudi regionalne pravne ureditve, v Evropi predvsem v okviru Sveta Evrope in njegovega glavnega pravnega temelja prava človekovih pravic, to je Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1950), ki neposredno izvira iz Splošne deklaracije o človekovih pravicah (Lampe, 2010, str. 77).

Funkcija današnjega mednarodnega prava, gledano skozi prizmo človekovih pravic, je dvojna. Prvič, s splošnimi dokumenti mednarodno pravo obvezuje države, da implementirajo posamezne človekove pravice v svoje notranje pravo, jih spoštujejo in jim zagotavljajo ustrezno pravno varstvo. S tem država tudi omeji svojo absolutno suvereno oblast nasproti posamezniku. Druga funkcija mednarodnega prava pa je vzpostaviti učinkovit mednarodnopravni nadzor nad implementacijo posameznih človekovih pravic, njihovim spoštovanjem ter s tem spoštovanje mednarodnih obveznosti. V ta namen so na podlagi konvencij ustanovljena posebna mednarodna telesa, ki služijo kot mednarodni monitor nad državami in njihovimi obveznostmi, kot reševalec sporov in kot supranacionalni garant posameznikovih človekovih pravic (Lampe, 2010, str. 77–78).

Na temelju Splošne deklaracije o človekovih pravicah se je začel zgodovinski proces splošnega razširjanja mednarodnega varstva človekovih pravic na univerzalni ravni in razvoj mednarodnega prava človekovih pravic. Kljub temu da ni pravno zavezujoči dokument, je Deklaracija postala merilo za uresničevanje človekovih pravic po vsem svetu. Postavila je temelj za sprejemanje univerzalnih in regionalnih aktov glede pravice do zasebnosti in tudi ostalih človekovih pravic. Skupaj z Mednarodnim paktom o državljanskih in političnih pravicah, njegovima dvema izbirnima protokoloma in Mednarodnim paktom o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, sestavlja t. i. Mednarodno listino o človekovih pravicah (angl. The International Bill of Human Rights) (MZZ, 2013).

3.1.1 SPLOŠNA DEKLARACIJA O ČLOVEKOVIH PRAVICAH (SDČP)

Splošna deklaracija o človekovih pravicah (v originalu: Universal Declaration of Human Rights) je pomemben mejnik v zgodovini človekovih pravic. Deklaracijo je 10. decembra 1948 sprejela in razglasila Generalna skupščina Združenih narodov v Parizu z resolucijo 217 A (III). Deklaracija velja za skupen ideal dosežkov na področju človekovih pravic vseh ljudstev in narodov. Kot prva v zgodovini je določila, da so temeljne človekove pravice univerzalne in kot takšne morajo biti tudi zaščitene. Od njenega sprejetja leta 1948 je bila Splošna deklaracija o človekovih pravicah prevedena v več kot 360 jezikov, kar jo uvršča med najbolj prevedene dokumente v svetu. Bila je navdih za ustave številnih novih neodvisnih držav in demokracij. Skupaj z Mednarodnim paktom o državljanskih in političnih pravicah ter njegovima dvema fakultativnima protokoloma (o pritožbenem postopku in smrtni kazni) in z Mednarodnim paktom o ekonomskih, socialnih in kulturnih

pravicah ter njegovim fakultativnim protokolom sestavlja tako imenovano Mednarodno listino o človekovih pravicah (UNIS, 2013).

Čeprav je Splošna deklaracija o človekovih pravicah v osnovi nezavezujoč dokument, je tako splošno razširjena in sprejeta, da je danes pogosto citirana kot zavezujoča in je temelj sprejetega mednarodnega pravnega reda. Določa spisek temeljnih pravic kot skupni ideal, ki naj ga dosežejo vsi narodi in vsa ljudstva, in določa pravice vsakogar na svetu, ne glede na njegovo raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kako drugo okoliščino. Sestavljena je iz predgovora in 30 členov, v katerih so zapisane temeljne človekove pravice in svoboščine, pripadajoč vsem ljudem sveta, brez kakršne koli izjeme. V njej so zajete vse pravice, tako državljske in politične kot tudi ekonomske, socialne in kulturne (Košir, 2011, str. 48).

Mednarodnopravni temelj varovanja pravice do zasebnosti predstavlja 12. člen Splošne deklaracije o človekovih pravicah, ki je prevzet tudi v 17. členu Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah (Lampe, 2004, str. 46). V 12. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah je določeno, da »se nikogar ne sme nadlegovati s samovoljnim vmešavanjem v njegovo zasebno življenje, v njegovo družino, v njegovo stanovanje ali njegovo dopisovanje in tudi ne z napadi na njegovo čast. Vsakdo ima pravico do zakonskega varstva pred takšnim vmešavanjem ali takšnimi napadi.«

3.1.2 MEDNARODNI PAKT O DRŽAVLJANSKIH IN POLITIČNIH PRAVICAH (MPDPP)

Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (v originalu: International Covenant on Civil and Political Rights) je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov 16. decembra 1966 z resolucijo št. 2200 A (XXI). Pakt je začel veljati 23. marca 1976 v skladu z 49. členom. Socialistična federativna republika Jugoslavija ga je ratificirala leta 1971, v Republiki Sloveniji velja v skladu z Aktom o nasledstvu³. Pakt igra v mednarodnem pravu pomembno vlogo, saj je kot konkretizacija Splošne deklaracije o človekovih pravicah temeljni garant osnovnih človekovih pravic in temeljnih svoboščin na mednarodni ravni. Države članice so si s pristopom k paktu zadale temeljno mednarodnopravno obveznost, da bodo vsakomur, ki je pod njihovo jurisdikcijo, zagotovile spoštovanje vseh pravic, ki jih vsebuje katalog pravic v paktu (Lampe, 2010, str. 98).

Prav tako pomemben pomen pakta je tudi, da so se države članice zavezale zagotoviti ustrezno pravno pot in ustrezen pravni instrumentarij, zakonske in druge ukrepe, v svojem notranjem pravnem redu za uresničevanje pravic, zajamčenih v paktu. Vsakomur, ki zatrjuje, da so mu bile kršene pravice, zajamčene s paktom, pa morajo države članice zagotoviti učinkovito pravno sredstvo (Lampe, 2010, str. 99).

³ Notifikacija nasledstva: UI RS, št. 35/92 in 28/93, mednarodne pogodbe, št. 9-55/92, z dne 1. 7. 1992.

Tretji in za mednarodno pravo človekovih pravic verjetno največji pomen pakta pa je njegov mednarodni nadzor. Vzpostavlja namreč pritožbeni mehanizem za nadzor implementacije pakta v državah članicah. Pritožbeni postopek poteka prek posebnega mednarodnega telesa neodvisnih strokovnjakov, ki se imenuje Mednarodni odbor za človekove pravice. Ustanovljen je bil leta 1977, sestavlja ga 18 članov, ki so državljani držav članic, ter strokovnjaki s področja človekovih pravic in osebe z velikimi moralnimi kvalitetai. Odbor je popolnoma neodvisen, člane odbora volijo države članice s seznama predlaganih potencialnih kandidatov na posebnem sestanku, ki ga skliče generalni sekretar Združenih narodov. Odbor glede na priložene dokaze da svoje mnenje, ki ima moralno in strokovno težo. Države so se zavezale odločbe odbora upoštevati in jih v skladu z določili pakta v svojem notranjem pravnem redu tudi realizirati. V skladu s paktom morajo države članice poročati o svojih ukrepih za uresničevanje človekovih pravic v paktu. Poročanje je prvenstvena oblika nadzora nad implementacijo določil pakta v notranjih pravnih redih držav (Lampe, 2010, str. 99).

Neposredno je pravica do zasebnosti vsebovana v 17. členu Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, ki določa, da se ne sme nikomur nihče samovoljno ali nezakonito vmešavati v zasebno življenje, v družino, v stanovanje ali dopisovanje ali nezakonito napadati njegovo čast in ugled ter da ima vsakdo pravico do zakonskega varstva pred takim vmešavanjem ali pred takimi napadi.

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ima tudi dva prostovoljna oziroma fakultativna protokola. Prvega iz leta 1966⁴, s katerim države podpisnice protokola priznavajo pristojnost Odbora za človekove pravice, da sprejema in obravnava pritožbe posameznikov, ki trdijo, da so jim bile kršene človekove pravice, kot so določene v paktu, in drugega iz leta 1989⁵ o odpravi smrtne kazni (Türk et al., 2002, str. 41).

3.1.3 EVROPSKA KONVENCIJA O VARSTVU ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN (EKČP)

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin je bila podpisana 4. novembra 1950 v Rimu, veljati pa je začela 3. septembra 1953. Slovenija jo je ratificirala leta 1994⁶. Bit konvencije sta garancija človekovih pravic, ki so našteje v katalogu pravic, ter njihovo institucionalno varstvo na mednarodni ravni. Konvencija in njen mednarodni instrumentarij varstva veljata za pionirskega v mednarodnem pravu ter

⁴ Prvi fakultativni protokol k Mednarodnemu paktu o državljanskih in političnih pravicah: New York, 16. 12. 1966; objavljeno v Ur. l. RS 28/93; Mednarodne pogodbe št. 9/93; datum začetka veljavnosti v Republiki Sloveniji: 18. 5. 1993.

⁵ Drugi fakultativni protokol k Mednarodnemu paktu o državljanskih in političnih pravicah: New York, 15. 12. 1989; objavljeno v Ur. l. RS 2/94; Mednarodne pogodbe št. 1/94; datum začetka veljavnosti v Republiki Sloveniji: 17. 12. 1993.

⁶ Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11 /MKVCP/Ur. l. RS-MP, št. 7/1994/ Zakon o ratifikaciji EKČP, Uradni list RS 33/1994 – MP, št. 7/94.

za danes najučinkovitejši mednarodnopravni instrumentarij varstva človekovih pravic (Lampe, 2010, str. 104).

Ta pravno zavezujoči dokument so sprejele vse države članice Sveta Evrope. Zagotavlja uresničevanje državljskih in političnih pravic, moč pa ji daje njen izvršilni instrument, to je Evropsko sodišče za človekove pravice (Košir, 2011, str. 51).

Področje človekovih pravic je z uveljavitvijo Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin izgubilo izključno nacionalni pomen in postalo izrazito mednarodno – pravno oziroma evropsko področje. Na to ni vplivalo samo ustanovitev ustreznih evropskih institucij, ampak tudi njihov močan vpliv na nacionalne pravne sisteme evropskih držav (Kuhelj, 2004, str. 1).

Sklicuje se na Splošno deklaracijo človekovih pravic. Motiv podpisnic Konvencije je v ustvarjanju skupnih pravnih temeljev Evrope. Pravo Konvencije predstavlja poseben mednarodni instrument, ki varuje posameznikove pravice, ki jih morajo v prvi vrsti varovati države podpisnice, šele v primeru, če domače varstvo za posameznika ni ustrezno, lahko le-ta naslovi pritožbo na Sodišče v Strasbourgu (Kuhelj, 2004, str. 15).

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin v 1. členu določa temeljno obveznost držav članic zagotoviti človekove pravice vsakogar, ki je v njeni pristojnosti. Ta obveznost ima dve funkciji. Prvič, država se je zavezala priznavati pravice, zajamčene s konvencijo, vsakomur. Torej posamezniku, ne glede na to, ali je njen državljan ali ne. Drugi učinek te splošne obveznosti pa je mednarodnopravna obveznost spoštovati mednarodnopravni dokument nasproti mednarodni skupnosti. Država članica je namreč prepustila del svoje suverenosti Evropskemu sodišču za človekove pravice s tem, ko se je s pristopom k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin zavezala spoštovati in izvrševati odločbe sodišča (Lampe, 2010, str. 106).

Z vidika pravice do zasebnosti je najpomembnejši 8. člen Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin z naslovom Pravica do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja. Ta člen v prvem odstavku določa, da ima vsakdo pravico do spoštovanja njegovega zasebnega in družinskega življenja, njegovega doma in dopisovanja. V drugem odstavku pa določa, da se javna oblast ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato da se prepreči nered ali kazniva dejanja, da se zavaruje zdravje ali morala ali da se zavarujejo pravice ali svoboščine drugih ljudi.

3.1.3.1 Protokoli k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin

Namen protokolov k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin je, da uredijo pravice, ki jih Konvencija ne vsebuje, in jo tako vsebinsko dopolnjujejo. Od uveljavitve Konvencije leta 1953 je bilo sprejetih 16 protokolov.

Protokoli št. 1, 4, 6, 7, 12 in 13 so k že obstoječim pravicam in svoboščinam dodali nekatere nove, ostali protokoli pa urejajo postopkovne ali institucionalne spremembe. Protokol št. 11, ki je v veljavi od 1. novembra 1998, je ukinil do tedaj delujočo Evropsko komisijo za človekove pravice, ki je bila zadolžena za predhodno selekcijo pritožb. Od uvedbe tega protokola se lahko posameznik s pritožbo obrne neposredno na Evropsko sodišče za človekove pravice (MZZ, 2013).

Protokol št. 14 k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin je začel veljati 1. junija 2010, sprejet pa je bil 13. maja 2004 zaradi potrebe po nujni izvedbi reforme preobremenjenega Evropskega sodišča za človekove pravice⁷, da bi poenostavili in pospešili delovanje sodišča in postopka pred njim. Do konca leta 2006 so protokol ratificirale vse države članice Sveta Evrope, razen Ruske federacije. Slovenija je protokol ratificirala 29. 6. 2005⁸. Spremembe, ki jih prinaša Protokol št. 14, so prvenstveno namenjene pospešitvi delovanja Evropskega sodišča za človekove pravice, s čimer bi zagotovili boljše uresničevanje pravice posameznikov do pritožbe. Z namenom zmanjšanja zaostankov prinaša Protokol št. 14 pomembne novosti na področju filtriranja nesprejemljivih zadev, uvaja novi kriterij za dopustnost zadev, kakor tudi ukrepe za zmanjšanje ponavljajočih se zadev. Med najpomembnejše novosti spadajo institut sodnika posameznika, razširjene pristojnosti odbora treh sodnikov ter nov kriterij za dopustnost zadev, t. j. obstoj znatno neugodnejšega položaja za pritožnika (MZZ, 2013).

Slovenija je v skupini prvih držav 4. junija 2013 podpisala Protokol št. 15 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Odbor ministrov Sveta Evrope je Protokol št. 15 potrdil na zasedanju dne 16. maja 2013. Spremembe so predvsem rezultat reforme Evropskega sodišča za človekove pravice, in so usmerjene v večjo učinkovitost sodišča. Za ohranitev učinkovitosti Evropskega sodišča za človekove pravice protokol prinaša naslednje vsebinske spremembe Konvencije:

- sklicevanje na načelo subsidiarnosti in doktrino tolerance do preambule Konvencije;
- skrajšanje roka, v katerem morajo stranke vložiti tožbo na sodišče, iz sedanjih šestih mesecev na štiri mesece;

⁷ Evropsko sodišče za človekove pravice je bilo ustanovljeno leta 1959 na podlagi EKČP. Število sodnikov je enako številu držav članic SE. Trenutno torej sodišče sestavlja 47 sodnikov. Naloga ESČP je v prvi vrsti zagotavljati, da države spoštujejo in zagotovijo spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin iz EKČP svojim državljanom, kot tudi vsakomur znotraj njihove jurisdikcije, ne glede na spol, raso, državljanstvo, etnični izvor ali drugo okoliščino. V ta namen ESČP obravnava pritožbe posameznikov, kot tudi meddržavne pritožbe (http://www.mzz.gov.si/si/coe/o_svetu_evrope/organi_in_institucije_sveta_evrope/evropsko_sodisce_za_clovekove_pravice/).

⁸ Zakon o ratifikaciji Protokola št. 14 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki spreminja nadzorni sistem Konvencije /MPKVCP/ Ur. l. RS-MP, št. 7/2005.

- odpravlja pogoj dopustnosti, v primeru kadar zadeva ni bila ustrezno obravnavana pred domačim sodiščem;
- odpravlja pravico stranke v postopku, da nasprotuje predstavitvi primera s Senata na Veliki Senat;
- spreminja zgornjo starost za sodnika iz sedanjih 70 let na starost kandidata 65 let, po datumu, do katerega mora biti seznam kandidatov predložen Parlamentarni Skupščini (MZZ, 2013).

Protokol št. 16 h Konvenciji za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin je Slovenija podpisala 2. oktobra 2013. Glavni namen Protokola št. 16 je razbremenitev Evropskega sodišča za človekove pravice. Vsebina protokola med drugim daje najvišjemu nacionalnemu sodišču v državah članicah možnost postavljanja predhodnega vprašanja iz Evropske konvencije za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Stalno predstavništvo Republike Slovenije pri Svetu Evrope, 2013).

3.1.4 KONVENCIJA O VARSTVU POSAMEZNIKOV GLEDE NA AVTOMATSKO OBDELAVO OSEBNIH PODATKOV (KonVOP)

Drugi krovni mednarodnopravni dokument varstva osebnih podatkov je Konvencija Sveta Evrope o varstvu posameznikov glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov (v originalu: Convention for the Protection of Individuals with Automatic Processing of Personal Data), iz leta 1981, ki jo je Republika Slovenija ratificirala leta 1994⁹.

Konvencija o varstvu posameznikov glede avtomatske obdelave osebnih podatkov določa osnovne pravice posameznika in načine ravnanja z osebnimi podatki ter zagotovila, ki jih mora zakonodajalec predvideti za posameznika pri obdelavi njegovih osebnih podatkov.

Sprejeta je bila leta 1981 v okviru Sveta Evrope ter na podlagi 8. člena Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Države naj bi načela, ki jih vsebuje, upoštevale pri zakonskem urejanju varstva informacijske zasebnosti. Namen tega je prispevati k poenotenim nacionalnim ureditvam in s tem enakemu varstvu posameznikov, ne glede na njihovo državljanstvo in prebivališče (Kovačič, 2006, str. 76).

Konvencija določa, da se smejo osebni podatki uporabljati in shranjevati samo za zakonite namene in pošteno (angl. *fairly*); zbirati se smejo samo podatki, ki so ustrezni in skladni z dosegom namena, za katerega se zbirajo; prepovedano je čezmerno zbiranje osebnih podatkov; upravljavec zbirke osebnih podatkov pa mora zagotoviti njihovo točnost in posodobljenost in jih ne sme hraniti dlje, kot je nujno potrebno za doseg namena, zaradi katerega se zbirajo. Konvencija zahteva tudi obstoj ukrepov, ki bodo zagotovili, da bodo osebni podatki shranjeni za določene in zakonite namene in da se bodo obdelovali le podatki, ki so primerni, ustrezni in niso pretirani glede na namen zbiranja (Čebulj v: Kovačič, 2006, str. 76).

⁹ Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu posameznikov glede avtomatske obdelave osebnih podatkov, Ur. l. RS, št. 11/94, Mednarodne pogodbe, št. 3/94.

V zvezi s pravico do zasebnosti je uveljavljenih nekaj mednarodnih načel, ki jih določa Konvencija. Prvo načelo je načelo kvalitete podatkov, ki ima pet zahtev: podatki morajo biti pridobljeni zakonito in pošteno; podatki ne smejo biti shranjevani za nedefinirane namene; podatki morajo biti uporabljeni na način, ki je nezdržljiv, s predhodno določenimi in zakonitimi nameni; podatki morajo biti ustrezni, relevantni in ne prekomerni glede na namene, za katere se zbirajo in shranjujejo; zahteva se točnost podatkov, kar pomeni, da morajo biti ažurni; podatki morajo biti shranjeni v obliki, ki dopuščajo identifikacijo posameznika, na katerega se nanašajo, le toliko časa, kot je to potrebno za namene, zaradi katerih so bili shranjeni. Naslednje načelo je načelo zavarovanja podatkov; država mora predpisati ustrezne varnostne ukrepe organizacijske in tehnične narave za varstvo osebnih podatkov, s katerimi se preprečuje slučajno ali nepooblaščno uničenje podatkov ali njihova izguba, kakor tudi nepooblaščen vpogled, obdelava, spreminjanje in širjenje teh podatkov. Načelo odprtosti in načelo udeležbe oziroma sodelovanja ljudi imata štiri zahteve, ki jih je treba upoštevati pri oblikovanju ureditve varstva osebnih podatkov. Te zahteve določajo, da mora biti vsaki osebi omogočeno: da se seznanijo z obstojem posamezne zbirke, ki vsebuje osebne podatke, njenimi nameni, kot tudi sedežem upravljalca zbirke; da dobi v razumnem času in brez večjih zamud in stroškov potrdilo o tem, kateri podatki, ki se nanj nanašajo, so shranjeni v določeni zbirki podatkov, kot tudi poročilo o vsebini teh podatkov, ki mora biti dano v razumljivi obliki; da lahko zahteva popravilo ali izbris podatkov, če so bili pridobljeni in obdelani v nasprotju s pravili, vsebovanimi v nacionalni zakonodaji; da ima ustrezno pravno sredstvo (zahtevo, pritožbo, ugovor), če zahtevi za potrdilo ali sporočilo, popravek ali izbris ni ustrezno. Načelo omejitve pri določanju izjem omogoča državam uvajanje takih omejitev, ki se lahko uveljavijo v demokratični družbi. Omejitve se lahko nanašajo na: zaščito državne varnosti; javne varnosti, monetarnih interesov države ali zatiranja kriminala in zaščite dajalcev podatkov ali pravic in svoboščin drugih oseb. Zadnje načelo opredeljuje odgovornost za kršitve ukrepov, sprejetih v nacionalnih zakonodajah, in za spoštovanje opisanih temeljnih načel (Lampe, 2004, str. 195).

3.1.5 KONVENCIJA O KRIMINALU V KIBERNETSKEM PROSTORU

Razvoj informacijsko komunikacijskih tehnologij poteka z izjemno hitrostjo, hkrati pa se razvijajo tudi oblike kibernetike kriminalitete, zaradi česar je oblikovanje ustrezne kazenske zakonodaje prepočasno in problematično. Poleg tega predstavlja mednarodni vidik kibernetike kriminalitete dodatne težave, saj kibernetični prostor ni omejen zgolj na posamično državo, najpogosteje se kazniva dejanja, izvedena v kibernetičnem prostoru, raztezajo preko mnogih držav, zaradi česar se soočamo s problematiko multi-jurisdikacije.

Sodelovanje institucij na vseh ravneh je ključnega pomena za uspešen pregon kibernetike kriminalitete. Za uspešnost pregona kaznivih dejanj, izvedenih v kibernetičnem prostoru, pa je treba vzpostaviti skupne temelje, na podlagi katerih je mogoče graditi mednarodno sodelovanje. S tem namenom je Svet Evrope 23. novembra 2001 sprejel Konvencijo o

kibernetski kriminaliteti (v originalu: Convention on CyberCrime)¹⁰. Konvencija predstavlja temelj evropskega sodelovanja na področju kibernetike kriminalitete z opredelitvijo priporočil za preoblikovanje kazenskopravne zakonodaje podpisnic. Eden izmed ključnih ciljev Konvencije je harmonizacija nacionalnih kazenskopravnih zakonodaj podpisnic, kateremu sledi še opredelitev enotnih kazensko procesnopравnih pooblastil, potrebnih za odkrivanje in pregon kibernetike kriminalitete ter vzpostavitev mreže mednarodnega sodelovanja. Konvencija je razdeljena na štiri ključna poglavja (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 165–166).

Kibernetski prostor pomembno spreminja načine in postopke komuniciranja v sodobni družbi. Predvsem zaradi anonimnosti in fizične odmaknjenosti od potencialne žrtve predstavlja skorajda idealno okolje za rasistično, ksenofobično in sovražno komunikacijo. Dodatni protokol h Konvenciji o kibernetiki kriminaliteti, ki obravnava inkriminacijo rasističnih in ksenofobičnih dejanj, storjenih v računalniških sistemih, je bil sprejet leta 2003 z namenom harmonizacije kazenskopravne zakonodaje na področju boja proti takšnim dejanjem na internetu ter, enako kot sama Konvencija, izboljšanja mednarodnega sodelovanja na tem področju (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 167).

Konvencija o kibernetiki kriminaliteti in tudi Dodatni protokol h Konvenciji opredeljujeta ukrepe, ki jih je treba sprejeti na državni ravni. Dodatni protokol tako ne samo definira kaznivih dejanj rasistične in ksenofobične narave v kibernetičnem okolju, temveč postavlja temelje materialnega in procesnega kazenskega prava podpisnic na tem področju ter predvideva učinkovito mednarodno sodelovanje. Slovenija je leta 2004 podpisala in ratificirala Konvencijo o kibernetiki kriminaliteti in tudi Dodatni protokol h Konvenciji, ki obravnava inkriminacijo rasističnih in ksenofobičnih dejanj, storjenih v računalniških sistemih. Zahtevane zakonodajne spremembe so bile v veliki meri implementirane v slovensko zakonodajo (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 168).

3.2 UREDITEV V OKVIRU EVROPSKE UNIJE

Evropska unija je zaradi svoje izvorne ekonomske narave svoj razvoj sprva gradila na t. i. ekonomskih svoboščinah, ki omogočajo delovanje skupnega notranjega trga. S širitvijo svojih pristojnosti na drugi in tretji steber ter z geografsko širitvijo pa je težišče svojega delovanja postavila tudi na varstvo človekovih pravic na splošno. Evropski parlament je leta 1989 sprejel Deklaracijo o temeljnih pravicah in svoboščinah, do tedaj pa je bila temeljni dokument Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, saj so bile vse države članice Evropske unije tudi članice Sveta Evrope.

¹⁰ Zakon o ratifikaciji Konvencije o kibernetiki kriminaliteti in Dodatnega protokola h Konvenciji o kibernetiki kriminaliteti, ki obravnava inkriminacijo rasističnih in ksenofobičnih dejanj, storjenih v informacijskih sistemih /MKKKDP/ Ur.l. RS št. 62/2004, MP, št. 17/2004.

Evropska unija si že od konca devetdesetih let prizadeva, da bi vzpostavila svoj temeljni akt o človekovih pravicah, saj besedilo Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin ni produkt nje same (Lampe, 2010, str. 124).

Temeljno izhodišče za to, da Evropska unija gradi svoj pravni sistem na spoštovanju temeljnih človekovih pravic, prinaša že Pogodba o Evropski uniji, ki se v 6. členu neposredno sklicuje na človekove pravice in s tem podaja svoje temeljno poslanstvo, in sicer kot obveznost držav, da zaščitijo posamezne pravice. Omenjeni člen v prvem odstavku navaja, da Evropska unija temelji na načelih svobode, demokracije in spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, vladavine prava ter načelih, ki so skupna državam članicam. V drugem odstavku navaja, da Evropska unija spoštuje človekove pravice, kot so zagotovljene z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah in kot izhajajo iz ustavnih tradicij, skupnih državam članicam, kot splošna načela prava skupnosti. Iz tega sledi, da je Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin sestavni del prava Evropske unije, vendar to zanj ni obvezujoč dokument (Lampe, 2010, str. 125).

V nadaljevanju bom predstavila Listino Evropske unije o temeljnih pravicah ter posamezne direktive s področja varovanja zasebnosti, katerih namen je harmonizacija in unifikacija oziroma uskladitev zakonodajnega varstva pravice do zasebnosti in osebnih podatkov v vseh državah članicah Evropske unije.

3.2.1 LISTINA EVROPSKE UNIJE O TEMELJNIH PRAVICAH

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah je bila razglašena na medvladni konferenci decembra 2000 v Nici kot politično zavezujoč dokument. Nato je bila z manjšimi popravki na medvladni konferenci leta 2004 vključena v II. del Pogodbe o ustavi za Evropo, vendar pa nikoli ni začela veljati, zato je bila 12. decembra 2007 ponovno razglašena s strani evropskega zakonodajalca. Na Listino o temeljnih pravicah se Lizbonska pogodba sklicuje v 6. členu Pogodbe o Evropski uniji: "Unija priznava pravice, svoboščine in načela iz Listine o temeljnih pravicah Evropske unije z dne 7. decembra 2000, prilagojene 12. decembra 2007 v Strasbourgu, ki ima enako pravno veljavnost kot pogodbi" (MZZ, 2013).

Njen glavni namen pa je, da kot obvezujoč dokument zavezuje države članice k njenemu spoštovanju, posamezniku pa omogoča, da se nanjo sklicuje pred Sodiščem Evropskih skupnosti (Lampe, 2010, str. 128).

Neposredno je pravica do zasebnosti vsebovana v 7. členu Listine Evropske unije o temeljnih pravicah, ki pravi, da »ima vsakdo pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, stanovanja ter komunikacij.« Varstvo osebnih podatkov je neposredno vsebovano v 8. členu Listine Evropske unije o temeljnih pravicah, ki pravi, da »ima vsakdo pravico do varstva osebnih podatkov, ki se nanj nanašajo. Osebnih podatki se morajo obdelovati pošteno, za določene namene in na podlagi privolitve prizadete osebe ali na drugi legitimni podlagi, določeni z zakonom. Vsakdo ima pravico dostopa do podatkov, zbranih o njem, in pravico zahtevati, da se ti podatki popravijo.« Tretji

odstavek 8. člena Listine Evropske unije o temeljnih pravicah pa pravi, da »mora biti usklajenosti s temi pravili podvržena kontroli neodvisnega organa.«

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah pa v 24. členu, z naslovom Pravice otroka, določa, da imajo otroci pravico do potrebnega varstva in skrbi za zagotovitev njihove dobrobiti. Svoje mnenje lahko svobodno izražajo. Njihovo mnenje se upošteva v stvareh, ki jih zadevajo, v skladu z njihovo starostjo in zrelostjo. Pri vseh ukrepih javnih organov ali zasebnih ustanov, ki se nanašajo na otroke, se morajo upoštevati predvsem koristi otroka.

Zaradi napredka v informacijski tehnologiji in čedalje pogostejše obdelave osebnih podatkov so bile v Evropski uniji z namenom poenotenja evropske zakonodaje s tega področja sprejete naslednje direktive.

3.2.2. DIREKTIVA 95/46/ES

Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 95/46/ES o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov¹¹ z dne 24. oktobra 1995 od držav članic zahteva, da varujejo pravice in svoboščine fizičnih oseb pri obdelavi osebnih podatkov, predvsem njihove pravice do zasebnosti, da se zagotovi prost prenos osebnih podatkov v Skupnosti. Direktiva tudi povzema in podrobneje ureja temeljna načela, vsebovana v Konvenciji o varstvu posameznikov glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov, njen namen pa je poenotenje pravnega reda držav članic Evropske unije glede varstva osebnih podatkov. V slovenski pravni red je bila implementirana z Zakonom o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1).

Iz preambule in iz 1. člena Direktive 95/46/ES o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov je jasno razviden cilj, ki ga zasleduje: varovanje temeljnih pravic in svoboščin fizičnih oseb in predvsem njihove pravice do zasebnosti pri obdelavi osebnih podatkov.

Ta direktiva ima nekaj pomembnih določil, med drugim se ne nanaša samo na živeče posameznike, dovolj široko definira obdelavo osebnih podatkov, posebno pozornost namenja obdelavi občutljivih osebnih podatkov, predvsem pa v 28. členu zahteva ustanovitev neodvisnega nadzornega organa, ki skrbi za spoštovanje zakonodaje za zaščito zasebnosti. V Sloveniji ima to nalogo informacijski pooblaščenec oz. državni nadzorniki za varstvo osebnih podatkov v okviru tega organa. S tem je Evropska unija vzpostavila celovit pravni okvir varovanja informacijske zasebnosti. Ker direktiva prepoveduje iznos osebnih podatkov v države, v katerih ni ustrezne zaščite informacijske zasebnosti, zelo vpliva tudi na zakonodaje držav, ki niso članice Evropske unije (Laurant v: Kovačič, 2006, str. 78–79).

¹¹ Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. Ur. l. ES, št. L 281/31-50.

Direktiva predpisuje, da morajo biti osebni podatki obdelovani pošteno in zakonito, zbrani za točno določen in zakonit namen. Ne smejo se obdelovati za druge namene, ki niso v skladu s prvotnim namenom zbiranja. Podatki morajo biti ustrezni, relevantni in ne smejo preseči namena zbiranja in obdelovanja, biti morajo aktualni ter – če je le mogoče – datirani. Podatki so lahko shranjeni v obliki, ki dopušča identifikacijo posameznikov le toliko časa, kolikor je potrebno za namen, za katerega so bili podatki zbrani (6. člen Direktive 95/46/EC). V skladu z direktivo se lahko osebni podatki obdelujejo samo v jasnem soglasju z osebo, na katero se podatki nanašajo. Zbiratelj podatkov mora osebo, na katero se podatki nanašajo, seznaniti, kateri podatki se zbirajo in za kakšen namen. S tem je bil v Evropski uniji vzpostavljen pravni okvir varovanja informacijske zasebnosti.

3.2.3 DIREKTIVA 2002/58/ES

Direktiva 2002/58/ES Evropskega parlamenta in Sveta o obdelavi osebnih podatkov in varstvu zasebnosti na področju elektronskih komunikacij (Direktiva o zasebnosti in elektronskih komunikacijah)¹² z dne 12. julija 2002 že v preambuli poda zahtevo, da države članice zagotovijo pravice in svoboščine fizičnih oseb v zvezi z obdelavo osebnih podatkov in zlasti njihovo pravico do zasebnosti, da tako zagotovijo prost pretok osebnih podatkov v Evropski uniji.

Direktiva o zasebnosti in elektronskih komunikacijah 2002/58/EC, na podlagi katere sta bila v Sloveniji sprejeta Zakon o elektronskih komunikacijah (ZEKOM)¹³ in novela Zakona o varstvu potrošnikov (ZVPot-A)¹⁴, določa da komunikacij in z njimi povezanih prometnih podatkov ni dovoljeno shranjevati brez soglasja uporabnika, razen za potrebe prenosa ali upravljanja prometa ter zaračunavanja storitev. Izjema je shranjevanje komunikacij za potrebe dokazovanja komercialnih transakcij, pri čemer pa morajo biti uporabniki predhodno obveščeni o shranjevanju, namenu shranjevanja in trajanju hranjenja. S tem je Evropska unija skušala vzpostaviti pravni okvir varovanja zasebnosti tudi na internetu. Iz direktive je viden tudi t. i. evropski pristop pri varovanju informacijske zasebnosti. Direktiva namreč določa, da obdelovanje osebnih podatkov, ki jih zbere ponudnik javno dostopne elektronske komunikacijske storitve za namene trženja brez soglasja uporabnika, ni dovoljeno, ponudniki storitev pa morajo uporabnike vedno obvestiti o tem, katere podatke obdelujejo, s kakšnim namenom in kakšen je čas shranjevanja teh informacij (Kovačič, 2006, str. 82).

Kot je zapisano v sami Direktivi 2002/58/ES, je le-ta bila sprejeta zaradi razvoja digitalne tehnologije komunikacijskih omrežij, ki imajo velike zmogljivosti in zmožnosti za obdelavo osebnih podatkov. Internet ponuja uporabnikom nove možnosti, pa tudi nova tveganja glede njihovih osebnih podatkov in zasebnosti. Cilj direktive je čim bolj zmanjšati obdelavo osebnih podatkov in kadar je le mogoče uporabljati anonimne in psevdonimne podatke.

¹² Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector, sprejeta 12. julija 2002. Official Journal L 201, 31/07/2002 p. 0037 – 0047.

¹³ ZEKom, Ur. l. RS št. 43/04, ZEKom-B, Ur. l. RS, št. 110/09.

¹⁴ ZVPot-A, Ur. l. RS št. 110/02.

3.2.4 DIREKTIVA 2006/24/ES

Direktiva 2006/24/ES o hrambi podatkov, pridobljenih ali obdelanih v zvezi z zagotavljanjem javno dostopnih elektronskih komunikacijskih storitev ali javnih komunikacijskih omrežij¹⁵, z dne 15. marca 2006. Izhajajoč iz 1. člena Direktive 2006/24/ES je njen namen uskladiti določbe držav članic glede obveznosti ponudnikov javno dostopnih elektronskih komunikacijskih storitev ali javnih komunikacijskih omrežij glede hrambe določenih podatkov, ki jih pridobivajo in obdelujejo, zato da se zagotovi dostopnost podatkov za namen preprečevanja, preiskovanja, odkrivanja in pregona hudih kaznivih dejanj, kakor jih opredeljuje nacionalna zakonodaja vsake od držav članic.

3.2.5 UREDBA 45/2001

Uredba 45/2001 Evropskega parlamenta in Sveta o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov v institucijah in organih Skupnosti in o prostem pretoku takih podatkov¹⁶ z dne 18. decembra 2000 določa pravila in standarde ravnanja organov Evropske unije z osebnimi podatki. Ureja enake pravice in obveznosti kot Direktiva 95/46/ES, vendar na ravni institucij in organov Skupnosti. Z uredbo je bil ustanovljen poseben nadzorni organ – Evropski nadzornik za varstvo podatkov. Njegova naloga je, da spremlja uporabo določb te uredbe pri vseh postopkih obdelave, ki jih izvajata institucija ali organ Skupnosti (2. odst. 1. člena Uredbe 45/2001).

Skladno s to uredbo institucije in organi Skupnosti varujejo temeljne pravice in svoboščine fizičnih oseb in predvsem njihovo pravico do zasebnosti pri obdelavi osebnih podatkov ter ne omejujejo niti ne prepovedujejo prostega pretoka osebnih podatkov med seboj ali prejemnikom, zavezanim nacionalni zakonodaji držav članic, ki izvaja Direktivo 95/46/ES (1. odst. 1. člena Uredbe 45/2001).

3.3 USTAVNA UREDITEV V REPUBLIKI SLOVENIJI

Varstvo pravice do zasebnosti in osebnostnih pravic je v našem pravnem redu zajamčeno v 35. členu Ustave Republike Slovenije¹⁷, ki pravi, da je zagotovljena nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti, njegove zasebnosti ter osebnostnih pravic. V 36. členu Ustava zagotavlja nedotakljivost stanovanja, v 37. členu varstvo tajnosti pisem in drugih občil, kamor lahko štejemo tudi zvočne in digitalne komunikacije (komunikacijska zasebnost), v 38. členu pa je opredeljeno varstvo osebnih podatkov (informacijska

¹⁵ Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC. Ur. l. ES, št. L 105/54-63.

¹⁶ Regulation (EC) No 45/2001 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2000 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data by the Community institutions and bodies and on the free movement of such data. Ur. l. ES, št. L8/1-22.

¹⁷ Ustava Republike Slovenije (URS) Ur. l. RS, št. 33I/1991, 33I/1991-I -UZIU, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 69/2004, 69/2004, 68/2006, 47/2013, 47/2013.

zasebnost). Ustava določa samo okvir varovanja in uveljavljanja teh pravic, podrobneje pa jih določajo zakoni in sodna praksa. Seveda pa obseg varovanja pravic zasebnosti ni absoluten (Kovačič, 2003, str. 79).

Ustava Republike Slovenije zagotavlja tudi varstvo osebnih podatkov oziroma informacijske zasebnosti. Varstvo osebnih podatkov je torej pri nas ena izmed ustavno zagotovljenih pravic, umeščena v poglavje o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah Ustave Republike Slovenije ter spada v okvir pravice do zasebnosti. Izhodišče za urejanje osebnih podatkov je postavljeno v 35. členu Ustave, ki določa pravico varstva zasebnosti in osebnostnih pravic. Informacijska zasebnost oziroma varstvo osebnih podatkov je kot ena izmed kategorij pravice do zasebnosti zagotovljena z 38. členom Ustave Republike Slovenije, ki pravi, da je zagotovljeno varstvo osebnih podatkov. Prepovedana je uporaba osebnih podatkov v nasprotju z namenom njihovega zbiranja. Zbiranje, obdelovanje, namen uporabe, nadzor in varstvo tajnosti osebnih podatkov določa zakon. Vsakdo ima pravico seznaniti se z zbranimi osebnimi podatki, ki se nanašajo nanj, in pravico do sodnega varstva ob njihovi zlorabi.

Ustavna ureditev varstva osebnih podatkov oziroma informacijske zasebnosti v Republiki Sloveniji se opira zlasti na načela varstva osebnih podatkov, ki so vsebovana v Konvenciji Sveta Evrope o varstvu posameznika glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov, ki določa, da:

- morajo biti osebni podatki, ki se obdelujejo, pridobljeni in obdelani pošteno in zakonito;
- smejo biti shranjeni za določene in zakonite namene in ne smejo biti uporabljeni na način, ki ni združljiv s temi nameni;
- morajo biti primerni, ustrezni in ne smejo biti pretirani glede na namene, za katere so bili shranjeni;
- morajo biti točni in, kjer je to nujno, do dneva ažurni;
- smejo biti shranjeni v obliki, ki dopušča identifikacijo posameznika, na katerega se nanašajo podatki, le toliko časa, kot je potrebno za namene, zaradi katerih so bili shranjeni (5. člen KonVOP).

3.4 ZAKONSKA UREDITEV V REPUBLIKI SLOVENIJI

V Sloveniji je pravica do zasebnosti zajamčena z Ustavo Republike Slovenije, varstvo osebnih podatkov pa ureja Zakon o varstvu osebnih podatkov¹⁸, ki predstavlja sistemski zakon s področja varstva osebnih podatkov. Podrobneje pa varstvo osebnih podatkov na posameznih področjih urejajo področni zakoni.

Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1)¹⁹ je bil sprejet 15. 7. 2004, veljati pa je začel 1. 1. 2005. Sprejetje tega zakona je bilo potrebno predvsem zaradi vstopa Slovenije v Evropsko unijo in s tem povezanega usklajevanja varstva osebnih podatkov z določbami

¹⁸ Zakon o varstvu osebnih podatkov – ZVOP-1-UPB1, Ur. l. RS, št. 94/07.

¹⁹ Zakon o varstvu osebnih podatkov – ZVOP-1 (Uradni list RS, št. 86/04).

Direktive 95/46/ES Evropskega parlamenta in Sveta o zaščiti posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku teh podatkov. Julija 2007 je bila sprejeta novela ZVOP-1A²⁰. Zakon o varstvu osebnih podatkov ni le sistemski zakon, ampak je v svojem VI delu tudi t. i. področni zakon, ki s precej natančno določitvijo pravic, obveznosti, načel in ukrepov upravljalcem osebnih podatkov daje neposredno zakonsko podlago za obdelavo osebnih podatkov na področju neposrednega trženja, videonadzora, biometrije, evidentiranja vstopov v prostore in izstopov iz njih ter strokovnega nadzora (Informacijski pooblaščenec, 2008).

Zakon o varstvu osebnih podatkov govori izključno o osebnih podatkih, torej podatkih, ki kažejo na lastnosti, stanje ali razmerja posameznika, med drugim pa določa tudi pogoje za zakonito obdelavo osebnih podatkov, pravice posameznika v zvezi z njegovimi osebnimi podatki, pogoje za iznos podatkov iz države ter nadzor nad varstvom osebnih podatkov (Kovačič, 2003, str. 84–85). S tem zakonom se torej določajo pravice, obveznosti, načela in ukrepi, s katerimi se preprečujejo neustavni, nezakoniti in neupravičeni posegi v zasebnost in dostojanstvo posameznika pri obdelavi osebnih podatkov (1. člen ZVOP-1).

Trenutno veljavni Zakon o varstvu osebnih podatkov je razdeljen na osem delov, in sicer: splošne določbe, obdelava osebnih podatkov, pravice posameznika, institucionalno varstvo osebnih podatkov, iznos osebnih podatkov, področne ureditve, kazenske določbe ter prehodne in končne odločbe. V splošnem delu izhaja iz temeljnih načel, ki jih je potrebno spoštovati v vsaki fazi ravnanja z osebnimi podatki. Gre zlasti za načelo zakonitosti in poštenosti (2. člen ZVOP-1), načelo sorazmernosti (3. člen ZVOP-1) in načelo prepovedi diskriminacije (4. člen ZVOP-1). S splošnimi načeli varstva osebnih podatkov želi zakonodajalec zagotoviti najmanjši možen poseg v posameznikovo zasebnost, ki jo lahko pomeni obdelava osebnih podatkov (Pavčnik, 1999, str. 362).

²⁰ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu osebnih podatkov – ZVOP-1A (Uradni list RS, št. 67/07 z dne 27. 7. 2007).

4 PRAVICA DO ZASEBNOSTI KOT PRAVICA OTROKA

Otroci so upravičeni do vseh človekovih pravic, razen tistih, ki jih ne morejo uresničevati zaradi svoje mladoletnosti. Otrokom je treba ravno zaradi njihove nedoraslosti in odvisnosti zagotoviti posebne pravice, ki jim bodo omogočile uživanje temeljnih pravic. S sprejetjem Konvencije o otrokovih pravicah, ki velja za najpomembnejšo izjavo o otrokovih pravicah doslej in je prva, ki daje otrokovim pravicam mednarodnopravno moč, se je bistveno spremenil pogled na otrokove pravice, saj je otrok postal subjekt pravic, starši pa imajo dolžnost in pravico usmerjati otroka pri uveljavljanju njegovih pravic.

V tem poglavju sem predstavila pojem otroka, pravico otroka do zasebnosti ter njeno pravno ureditev. Pri tem sem se osredotočila predvsem na Konvencijo o otrokovih pravicah, ki predstavljata osnovni mednarodnopravni dokument na področju otrokovih pravic.

4.1 OTROK KOT SUBJEKT PRAVIC IN NJEGOV PRAVNI POLOŽAJ

Otrok ima pravico, da se ga upošteva kot osebo z lastnimi pravicami, tako z osnovnimi človekovimi pravicami kot tudi z njegovimi posebnimi pravicami. Pravni položaj otroka naj bi bil torej načeloma enak položaju drugih subjektov, različen pa le toliko, kolikor gre za upoštevanje otrokovih osebnih sposobnosti in posebnosti.

Eden najpomembnejših korakov pri spreminjanju pravnega položaja otroka je bilo sprejetje Konvencije o otrokovih pravicah. Ta dokument ni pomemben samo zato, ker predstavlja prvi mednarodnopravno zavezujoč pravni akt na področju otrokovih pravic, temveč tudi zato, ker obravnava otroka kot subjekt in kot nosilca pravic in tudi dolžnosti (Belopavlovič et al., 1992, str. 12). Najpomembnejša novost v zvezi s položajem otroka pa je ustavna določba o tem, da otroci uživajo človekove pravice in temeljne svoboščine v skladu s svojo starostjo in zrelostjo (Belopavlovič et al., 1992, str. 13).

Vodilo pri pravicah otroka je korist otroka. Konvencija o otrokovih pravicah v 3. členu določa, da »pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, bodisi da jih vodijo državne bodisi zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa, morajo biti otrokove koristi glavno vodilo. Države pogodbenice se zavezujejo, da bodo otroku zagotovile takšno varstvo in skrb, kakršno je potrebno za njegovo blaginjo, upoštevaje pravice in dolžnosti staršev, zakonitih skrbnikov ali drugih posameznikov, ki so zakonsko odgovorni za otroka, in da bodo v ta namen sprejele vse ustrezne zakonodajne in upravne ukrepe. Države pogodbenice zagotovijo, da se bodo ustanove, službe in zavodi, odgovorni za skrb ali varstvo otrok, prilagodili normam, ki so jih predpisale pristojne oblasti, še posebej na področju varnosti, zdravja ter števila in usposobljenosti osebja, pa tudi zajamčile ustrezen nadzor.«

Vendar skozi zgodovinski razvoj otrokovega položaja ugotovimo, da se je pojem otroka in njegov položaj bistveno spreminjal. Pravni položaj otroka naj bi bil načeloma enak

položaju ostalih subjektov, različen pa toliko, kolikor gre za upoštevanje otrokovih osebnostnih sposobnosti in posebnosti (Belopavlovič et al., 1992, str. 24).

Osnovna mednarodnopravna dokumenta s tega področja predstavljata Deklaracija o pravicah otroka, predvsem pa Konvencija o pravicah otroka, ki zagotavlja varstvo otrok na osnovi štirih načel: nediskriminaciji, otrokovem najboljšem interesu, pravici do življenja, preživetja in razvoja ter na načelu upoštevanja otrokovih stališč (Türk et al., 2002, str. 44).

4.2 OTROKOVE PRAVICE

Pravice otroka so zaradi svoje pomembnosti, otrokove ranljivosti in težnje po njegovi avtonomiji zavarovane na dva načina. Najprej so zavarovane v temeljnih dokumentih o človekovih pravicah, nato pa še s posebnimi dokumenti, ki v celoti obravnavajo pravice otroka. Vsi ti dokumenti določajo, da so otroci upravičeni do vseh človekovih pravic, razen do tistih, ki jih zaradi svoje mladoletnosti ne morejo uresničevati. Natančneje pa so pravice otrok opredeljene v Konvenciji o otrokovih pravicah.

Posebno zaščito pravic otrok je Republika Slovenija vključila tudi v svojo Ustavo. V skladu z 56. členom Ustave otroci uživajo posebno varstvo in skrb. Človekove pravice in temeljne svoboščine otroci uživajo v skladu s svojo starostjo in zrelostjo. Z zakonom je država dolžna otrokom zagotoviti posebno varstvo pred ekonomskim, socialnim, telesnim, duševnim in drugim izkoriščanjem in zlorabami. Posebna skrb za otroke pa je določena tudi v 24. členu Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah, ki pravi, da »ima vsak otrok brez diskriminacije pravico, da mu njegova družina, družba in država izkazuje varstvo, ki ga zahteva njegova mladoletnost.«

4.2.1 POJEM OTROKA

Konvencija o otrokovih pravicah v 1. členu določa, da je otrok vsako človeško bitje, mlajše od 18. let, razen če zakon, ki se uporablja za otroka, določa, da se polnoletnost doseže prej. Otroka pa posredno opredeljuje tudi 1. odst. 31. člena Konvencije o otrokovih pravicah, ki določa, da ima otrok pravico do igre in razvedrila, torej ima pravico biti otrok (Belopavlovič et al., 1992, str. 47).

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR)²¹ je sledil Konvenciji o otrokovih pravicah in je postavil mejo 18 let za polnoletnost, a kljub temu pojma otrok ne definira. V nasprotju z njim ga definira Družinski zakonik. Otrok je po tem zakoniku oseba, ki še ni dopolnila 18 let, razen če je že prej pridobila popolno poslovno sposobnost (7. člen DZ)²².

²¹ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR), Ur. l. SRS, št. 15/76, 30/86, 1/89, 14/89, Ur. l. RS, št. 13/94, 82/94, 29/95, 26/99, 60/99 70/00, 64/01, 110/02, 42/03, 16/04, 69/04, 101/07, 122/07.

²² Predlog Družinskega zakonika dostopen na: http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/DZak__22.12.2009_.pdf.

Otrok je posebne vrste človek. Označujejo ga lastnosti, predvsem ta, da ni odrasel, temveč otrok, ki terjajo, da ga v postopku priprave na avtonomno zastopanje samega sebe v razmerju do drugih subjektov in institucij družbe zastopa nekdo drug. Otrok je torej izvorno posredovano bitje. Manjka mu zrelosti, znanj, izkušenj. Postopno se izvija iz različnih ravni simbioze in povezanosti s primarno družino, najprej čisto fiziološko, potem čustveno, kulturno, čisto nazadnje ekonomsko. Med tem procesom je s svojo družino pač povezan in njegovi starši so njegovi naravni zastopniki in zagovorniki. Če razumemo človekove pravice kot določene v razmerju med posameznikom in državo, je otrokove pravice treba razumeti v trikotniku med otrokom, družino in državo. Vendar je treba v tem trikotniku videti otroka in njegovo družino na isti strani, državo pa na drugi. Čeprav ima otrok od Konvencije o otrokovih pravicah dalje lastne pravice, so ob normalnem stanju stvari njegovi starši najbolj naravni zastopniki in zagovorniki in zagotovilo uspešnega razvoja. V splošnem velja, da je otroku v korist, da o njegovi vzgoji odločajo njegovi starši. Poleg tega je to tudi njihova človekova pravica, ki jo prav tako varujeta mednarodno pravo in tudi Ustava Republike Slovenije (Varuh človekovih pravic, 2006).

4.2.2 ZGODOVINSKI VIDIK OTROKOVIH PRAVIC

Razpon otrokovih pravic v zgodovinskem pogledu je izjemno širok. Segajo od tega, kar sta grška in rimska družba označevali kot *patria potestas*, do tega, da danes Konvencija o otrokovih pravicah zagotavlja otroku kot subjektu vse temeljne pravice in da države podpisnice te pravice jamčijo vsem otrokom, brez kakršnegakoli razlikovanja. Med tema dvema skrajnima poloma pa seveda ležijo obdobja, v katerih so s postopnimi koraki oblikovali pot do Konvencije o otrokovi pravicah. Pri tem pa je imelo vsako obdobje svoja sredstva in svoje načine (Belopavlovič et al., 1992, str. 16).

V srednjem veku je Karel V. iz prepovedi beračenja izvzel otroke in jim to dovolil ter jim s tem omogočil preživetje. Ta in podobni ukrepi so resda prva oblika varstvene zakonodaje za otroke, vendar je o tovrstni zakonodaji v pravem pomenu besede mogoče govoriti šele od druge polovice 19. stoletja naprej. S prvo resnično varstveno zakonodajo otrok lahko povežemo Roberta Owena, ki je v Angliji zahteval prepoved otroškega dela. S tem je naletel na odpore delavcev, saj so družine zaradi prepovedi otroškega dela izgubile del dohodkov, s katerimi so do tedaj razpolagale (Belopavlovič et al., 1992, str. 16).

Če lahko za drugo polovico 19. in prvo polovico 20. stoletja pravimo, da je bilo to obdobje, ko so pravni sistemi oblikovali varstveno zakonodajo za otroke na različnih področjih, potem lahko za zadnja desetletja pravimo, da so se pojavili novi izzivi v zvezi s položajem otrok. To je obdobje, ko so se otrokove pravice začele pojavljati kot posebna, samostojna sestavina sociološkega, političnega, psihološkega in pravnega položaja otroka (Belopavlovič et al., 1992, str. 18).

Sistem mednarodnopravnega varstva človekovih pravic se je postopoma dograjeval in izpopolnjeval, od varstva splošnih človekovih pravic do oblikovanja varstva posameznih skupin ali vsebinskih področij. Kot eno najnovejših se v sklopu človekovih pravic odpira varstvo otrokovih pravic, ki je od leta 1989 zavarovano tudi z mednarodnopravno

obvezujočim pravnim aktom, t. j. Konvencijo o otrokovih pravicah. Treba je poudariti, da se je s to konvencijo področje otrokovih pravic prebilo iz sfere pravno neobvezne Deklaracije o otrokovih pravicah v sfero konvencije, ki podpisnicam nalaga dolžnost oblikovati svojo notranjo zakonodajo v skladu s tem pravnim aktom. Čas, ki loči sprejem Deklaracije (1959) od sprejema Konvencije (1989), je zaznamovan z izjemno hitrim tehnološkim razvojem, ta pa je neizbežno vplival tudi na družbo, razmerja znotraj nje in na njene strukture. Ena izmed posledic teh sprememb je prav gotovo tudi spoznanje, da so otroci takšna družbena kategorija, katere pravice je potrebno opredeliti posebej in jim dati pravno zavezujočo obliko (Belopavlovič et al., 1992, str. 50).

4.3 PРАВNA UREDITEV OTROKOVIH PRAVIC

V sistemu mednarodnega varstva človekovih pravic so pravice otroka zavarovane na dva načina. Najprej so zavarovane v temeljnih dokumentih o človekovih pravicah s posebnimi členi, ki urejajo varstvo pravic otroka. Nato pa so pravice otrok zavarovane tudi s posebnimi dokumenti, ki v celoti obravnavajo pravice otroka.

Pravno izoblikovanje otrokovih pravic, tako na notranji kot tudi na mednarodni ravni, je po eni strani odraz postopno se spreminjajočega pojmovanja o otroku, ki ni več le last družine, temveč mora za uresničitev njegovega »največjega interesa« poskrbeti družba oziroma država. To je pozitiven vidik teh mednarodnih določil, saj je največji interes otroka postavljen kot primarno načelo. Po drugi strani pa pomenijo ta določila izraz zavesti, izražene na univerzalni ravni, da je treba preprečiti množične pojave stradanja, izkoriščanja in zlorabe otrok. Cilj izoblikovanja mednarodnopravnega varstva otrokovih pravic je tudi v tem, da se na ravni mednarodne skupnosti ustvari pravna podlaga za preprečevanje teh pojavov (Belopavlovič et al., 1992, str. 42–43).

Prvi akt, ki je kompleksno urejal pravice otrok, je Deklaracija o pravicah otroka, sprejeta v okviru Lige narodov v Genevi leta 1924. Ta deklaracija je pomenila prvi korak k izoblikovanju mednarodnega pravnega varstva otrokovih pravic. Odraža takratno zasnovo varstva človekovih pravic, ki se zlasti po poudarjeni vlogi in moči države nasproti posamezniku, razlikuje od sodobnih trendov. Obenem pa je deklaracija po svojem humanem sporočilu, četudi le na deklarativni ravni, aktualna tudi danes. To je bil prvi korak k izoblikovanju mednarodnopravnega varstva pravic otroka, ki je potrebe otrok postopoma dopolnjeval tudi s konceptom pravic otrok. Pravice otrok v obeh dokumentih Organizacije Združenih narodov, tako Deklaraciji o pravicah otroka iz leta 1959 kot tudi v Konvenciji o otrokovih pravicah, izhajajo iz temeljnih potreb, ki jih navaja že Genevska deklaracija o otrokovih pravicah. Dokumenta odražata usmeritev, ki navaja k spoštovanju in upoštevanju otrokove osebnosti in njegovega človeškega dostojanstva, kot temeljni pridobitvi novejšega pristopa k pojmovanju človekovega razvoja in oblikovanja osebnosti (Belopavlovič et al., 1992, str. 44).

Tako Deklaracija o otrokovih pravicah iz leta 1959 kot tudi Konvencija o otrokovih pravicah se že v preambuli sklicujeta na načela Deklaracije iz leta 1924 in v tem smislu pomenita nadaljevanje s tem dokumentom zasnovanega varstva pravic otroka. Vsi

omenjeni dokumenti imajo enak namen, in sicer nuditi pomoč otroku, skrb za zadovoljitev njegovih potreb in povečati zavest vseh odraslih, da je srečen otrok dobrobit vsega človeštva (Belopavlovič et al., 1992, str. 44–45).

4.3.1 DEKLARACIJA O OTROKOVIH PRAVICAH

Deklaracijo o otrokovih pravicah je sprejela in razglasila Generalna skupščina Združenih narodov 20. novembra 1959 z resolucijo št. 1386 (XIV). V preambuli določa, da človeštvo dolguje otroku najboljše, kar premore. Vsebina te deklaracije pomeni skupen ideal, ki naj ga države dosežejo za uresničitev pravic otroka in zato, da bi otroci imeli srečno otroštvo (Belopavlovič et al., 1992, str. 46).

4.3.2 KONVENCIJA O OTROKOVIH PRAVICAH

Konvencijo o otrokovih pravicah je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov z resolucijo št. 44/25 dne 20. novembra 1989, veljati pa je začela 2. septembra 1990 v skladu z 49. členom.

Je najpomembnejši mejnik v zgodovini otrokovih pravic in prvi pravno zavezujoč mednarodni dokument, ki na enem mestu vključuje celotni razpon človekovih pravic, vključno s civilnimi, kulturnimi, ekonomskimi, političnimi in socialnimi pravicami. Jugoslavija je Konvencijo o otrokovih pravicah ratificirala 3. januarja 1991. Za Slovenijo je stopila v veljavo s 25. junijem 1991 z Aktom o notifikaciji nasledstva²³ (Belopavlovič et al., 1992, 46).

Pravice otroka so v razvoju mednarodnopravne ureditve človekovih pravic s to Konvencijo doživele pomemben napredek. Konvencija opredeljuje otrokove pravice na način, ki ima pred očmi otrokovo osebnost in lastno identiteto. Je močan mednarodni instrument regulacije in hkrati ogrodje vseh dejavnosti v zvezi z otroki. Konvencija se v skladu z 8. členom Ustave Republike Slovenije uporablja neposredno. Prednost je v tem, da izhaja iz pravic otroka in ne iz pravic staršev in s tem omogoča, da se otrok obravnava kot subjekt v različnih pravnih razmerjih (Varuh človekovih pravic, 2006).

Konvencija o otrokovih pravicah je skoraj univerzalno priznana, saj jo je do danes ratificiralo skoraj vseh 193 držav članic Organizacije Združenih narodov, ki so se s tem obvezale, da bodo ustvarile nov, prijaznejši svet za otroke. Naloga vseh pogodbenih članic Konvencije o otrokovih pravicah je, da pomagajo pri zagotavljanju osnovnih potreb otrok in pri povečanju njihovih možnosti, da razvijejo svoje potenciale. Postavila je temeljna merila za določanje zaščite otrok, najpomembnejšo od teh je otrokova korist. Sestavljajo jo štiri glavna načela: nediskriminacija, najboljša korist otroka, pravica do preživetja in zaščite in pravica do soudeležbe (UNICEF, 2014).

²³ Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Organizacije združenih narodov in konvencij, sprejetih v mednarodni agenciji za atomsko energijo (Ur. l. RS- MP 9/92, 9/93, 5/99, 9/08, 13/11, 9/13).

Določila Konvencije urejajo tista področja otrokovih pravic, ki se nanašajo na osebni status (državljanstvo, ime), neodtujljive pravice (do življenja, do prostosti in osebne nedotakljivosti, spoštovanja dostojanstva in nediskriminacije), civilne in politične pravice (do združevanja, zbiranja, izražanja mnenj, do svobode misli, vesti in veroizpovedi, dostopa do informacij) ter ekonomske, socialne in kulturne pravice (do izobraževanja, informiranja, socialnega in zdravstvenega varstva, do posebne pomoči prizadetim otrokom) (Belopavlovič et al., 1992, str. 46).

Zaradi izbrane teme magistrskega dela sem se v nadaljevanju osredotočila na tiste člene v Konvenciji o otrokovih pravicah, ki se po mojem mnenju neposredno ali posredno navezujejo na pravico do otrokove zasebnosti.

Pravica do zasebnosti je neposredno vsebovana v 16. členu Konvencije o otrokovih pravicah, ki pravi, da noben otrok ne sme biti izpostavljen samovoljnemu ali nezakonitemu vmešavanju v njegovo zasebno življenje, družino, dom ali dopisovanje, niti nezakonitemu napadom za njegovo čast in ugled. Otrok ima pravico do zakonitega varstva proti takšnemu vmešavanju ali napadom. Ta člen je smiselno povzet po 17. členu Pakta o državljanskih in političnih pravicah, z razliko, da se Konvencija o otrokovih pravicah nanaša na otroka in ne na vsakogar.

Posredno pa je pravica do zasebnosti otrok vsebovana tudi v naslednjih členih Konvencije o otrokovih pravicah:

- 8. člen KOP določa, da »se države pogodbenice zavezujejo, da bodo spoštovale otrokovo pravico do ohranjanja lastne identitete, všteti državljanstvo, ime in družinska razmerja, v skladu z zakoni, brez nezakonitega vmešavanja. Če je otrok nezakonito prikrajšan za nekatere ali za vse elemente svoje identitete, bodo države pogodbenice zagotovile ustrezno pomoč in varstvo, da bo svojo identiteto čim prej znova vzpostavil.« Iz tega člena izhaja, da mora država v primeru kraje identitete na internetu kot ene izmed zlorab zasebnosti otroku pomagati pri vzpostavitvi v prejšnje stanje.
- 13. člen KOP določa, da »ima otrok pravico do svobode izražanja; ta pravica zajema svobodno iskanje, sprejemanje in širjenje vsakovrstnih informacij in idej, ne glede na meje, v ustni, pisni, tiskani ali umetniški obliki ali na katerikoli drug način po otrokovi izbiri. Glede uveljavljanja te pravice so možne nekatere omejitve, vendar le take, ki jih predpisuje zakon in ki so potrebne zaradi spoštovanja pravic in ugleda drugih ali zaradi zavarovanja državne varnosti ali javnega reda ali javnega zdravja ali morale.« Ta pravica pa je omejena s pravicami ostalih, kar na eni strani pomeni, da mora otrok pri tem spoštovati zasebnost drugih, ko objavlja določene informacije na spletu, po drugi strani pa tudi starši v primeru pretiranega nadzora pri otrokovi uporabi interneta lahko kršijo njegovo pravico do iskanja, prejemanja in objavljanja informacij na internetu.
- 17. člen KOP določa, da »države pogodbenice priznavajo pomembno vlogo množičnih občil in otroku zagotavljajo dostop do informacij in gradiv iz najrazličnejših domačih in mednarodnih virov, zlasti tistih, katerih cilj je krepitev

otrokove družbene, duhovne in varstvene blaginje ter telesnega in duševnega zdravja.« Iz tega člena izhaja, da mora imeti otrok dostop do verodostojnih informacij iz množičnih medijev. Konvencija se zaveda pomena vpliva medijev na otroka in jim nalaga obveznost, da morajo otrokom posredovati družbeno koristne informacije, katerih namen je otroke izobraževati in braniti pred neprimerno vsebino. Kljub temu da Konvencija na tem mestu ne omenja svetovnega spleta oz. interneta, je očitno, da se nanaša tudi nanj, ki je danes najbolj razširjeni medij in na katerem otroci najdejo veliko primernih in še več neprimernih vsebin.

- 1. odstavek 18. člen KOP določa, da »bodo države pogodbenice z vsemi svojimi močmi zagotovile priznanje načela, da sta oba starša enako odgovorna za otrokovo vzgojo in razvoj. Starši ali zakoniti skrbniki (odvisno od primera) imajo glavno odgovornost za otrokovo vzgojo in razvoj. Otrokove koristi so njihova poglobljena skrb.« Iz tega člena izhaja, da imajo starši poglobljeno vlogo pri zagotavljanju varstva otrok pri uporabi interneta.
- 1. odstavek 19. člena KOP določa, da »bodo države pogodbenice z vsemi ustreznimi zakonodajnimi, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi varovale otroka pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjanja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, všteti spolne zlorabe, medtem ko je pod skrbništvom staršev, zakonitih skrbnikov ali katerekoli druge osebe, ki skrbi zanj.« Čeprav na tem mestu konvencija izrecno ne omenja interneta, mora država zavarovati otroka tudi pred vsemi vrstami in oblikami zlorab otrok na internetu.
- 34. člen KOP določa, da »se države pogodbenice zavezujejo, da bodo otroka zavarovale pred vsemi oblikami spolnega izkoriščanja in spolnih zlorab. V ta namen bodo države pogodbenice še posebej sprejele vse ustrezne državne, bilateralne in multilateralne ukrepe, s katerimi bodo preprečile napeljevanje ali siljenje otroka h kakršnikoli nezakoniti spolni dejavnosti, izkoriščanje otrok k prostituciji ali drugim nezakonitim spolnim dejavnostim ter izkoriščanje otrok v pornografskih predstavah in gradivih«. Kljub temu da Konvencija tudi v tem členu izrecno ne omenja interneta, menim, da se nanaša tudi na to področje, saj so otroci pri uporabi interneta prav tako lahko izpostavljeni pornografskim vsebinam ter napeljevanju k prostituciji.

4.3.3 ZAŠČITA OTROKOVIH PRAVIC V REPUBLIKI SLOVENIJI

Konvencijo o otrokovih pravicah, ki jo je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela 20. novembra 1989, je Republika Slovenija prevzela z Aktom o notifikaciji nasledstva. Konvencija je s tem postala del pravnega reda Republike Slovenije in je po svoji moči nad zakoni (Program za otroke in mladino 2006–2016, 2006, str. 4).

Posebno zaščito pravic otrok je Republika Slovenija vključila tudi v svojo Ustavo. V skladu s 56. členom Ustave Republike Slovenije tako otroci uživajo posebno varstvo in skrb. Človekove pravice in temeljne svoboščine otroci uživajo v skladu s svojo starostjo in zrelostjo. Z zakonom je država dolžna otrokom zagotoviti posebno varstvo pred ekonomskim, socialnim, telesnim, duševnim in drugim izkoriščanjem in zlorabami.

Leta 2002 je v New Yorku potekalo posebno zasedanje Generalne skupščine Združenih narodov o otrocih, ki je bilo takrat prvič namenjeno obravnavi pravic in položaja otrok. Rezultat zasedanja je bil sprejet globalni načrt za izboljšanje položaja otrok, imenovan Svet po meri otrok, ki vključuje Deklaracijo, Poročilo o napredku ter Akcijski načrt (Program aktivnosti) za zaščito in razvoj otrok ter mladine v 21. stoletju. S tem so se posamezne države podpisnice zavezale k pripravi nacionalnih akcijskih načrtov za izboljšanje položaja otrok. Podpisnica dokumenta je bila tudi Slovenija. V skladu z njim je Slovenija v letu 2006 sprejela Program za otroke in mladino 2006–2016, s katerim želi uresničiti svoje obveznosti do mlade generacije (UNICEF, 2014).

V načrtu Svet po meri otrok se države med drugim zavezujejo, da bodo sprejele nujne ukrepe, tudi prek krepitev sodelovanja med vladami, medvladnimi organizacijami, zasebnim sektorjem ter nevladnimi organizacijami, za izgrajevanje skupne borbe proti kriminalni uporabi informacijskih tehnologij, vključno z internetom, za namene prodaje otrok, otroške prostitucije, otroške pornografije, otroškega spolnega turizma, pedofilije in drugih oblik nasilja in zlorabe otrok in mladostnikov (Svet po meri otrok, 2003, str. 28).

4.4 SPLOŠNO O PRAVICI OTROKA DO ZASEBNOSTI

Pravica otroka do zasebnosti je neposredno vsebovana v 16. členu Konvencije o otrokovih pravicah, posredno pa tudi v nekaterih drugih členih Konvencije, kar sem predhodno že omenila.

Otrokom se pravica do zasebnosti največkrat krati iz razloga zaščite in zagotavljanja varnosti. Nedvomno je res, da je starost otroka tista, ki določa stopnjo njegove zasebnosti. Vendar se pravica do zasebnosti spoštuje v mejah normale, le takrat, ko imajo starši z otrokom zaupanja in spoštovanja vreden odnos. Kadar otrok odrašča v družinskem okolju, kjer vladata ljubezen in zaupanje med njim in starši, je posegov v njegovo zasebnost bistveno manj. Ko pa se otrok o svojih težavah ne zaupa staršem, na primer o težavah v šoli, nadlegovanju vrstnikov, o nezadovoljstvu s svojo podobo in skriva določene informacije pred starši, takrat je posegov v njegovo sicer varovano zasebnost bistveno več. Ampak le zaradi pravice staršev do vzgoje in skrbi, ki je v tem primeru, seveda, če je dvom, da je z otrokom nekaj narobe, dovolj utemeljen. Tukaj je pravica staršev, da otroka nadzirajo in ga odvrnejo od težav, nad njegovo zasebnostjo. Vendar se vsi ti utemeljeni posegi v otrokovo zasebnost presojujejo od primera do primera, in seveda ob dejstvu, da je vzgojni ukrep občutil otrok kot kršitev njegove zasebnosti. Vendar starši velikokrat brez dvoma v pravilnost svojega dejanja vstopajo v sobo otroka, mu pregledujejo njegove stvari, berejo njegova sporočila, kadar otroka ni doma. Velikokrat zavestno prisluškujejo pogovorom otroka in odpirajo pošto, ki je naslovljena nanj. Seveda starši svoje dejanje ocenjujejo kot normalno, saj so seveda oni tisti, ki odgovarjajo zanj. A če dovolj zaupamo otroku, je dovolj star, čuti odgovornost in tudi obveznost, potem mu vsekakor pravica do zasebnosti pripada. Drugače je v primeru, ko je ogrožena otrokova varnost (Adam in Eva, 2010).

Starši so in morajo ostati prvi, ki imajo tako pravico kot dolžnost pomagati svojemu otroku, kadar je v stiski, in ga po potrebi tudi ustrezno zastopati. Pri tem mora biti koristi otroka glavno vodilo njihovih aktivnosti, seveda ob upoštevanju njegovega mnenja v skladu s starostjo in zrelostjo (Varuh človekovih pravic, 2006).

Menim, da je spoštovanje otrokove zasebnosti, njegove duševne in telesne integritete, komunikacijske, informacijske, prostorske zasebnosti in njegove časti in ugleda, bistveno pri razvoju njegove osebnosti. Zaradi telesne in duševne nezrelosti zagotovo potrebuje posebno varstvo in skrb, vendar se mora glede na njegove potrebe, zrelost in dožemanje realnosti, spoštovati in varovati njegova zasebnost. Pravica otroka do zasebnosti je najbolj zapletena v razmerju otrok - starši.

5 PRAVICA OTROKA DO ZASEBNOSTI NA INTERNETU

Modernega sveta si brez interneta skoraj ne moremo več predstavljati. Uporabljamo ga za izobraževanje, prebiranje svežih novic, ohranjanje stikov s prijatelji in za zabavo. Tako je vsak dan povezanih z internetom na milijone ljudi po vsem svetu, med katerimi vse bolj prihajajo v ospredje otroci.

Število otrok in mladih, ki v Evropi uporabljajo internet, nenehno raste. Odstotek se še posebej opazno večja med najmlajšimi. Pri tem nekateri izpostavljajo prednosti, ki jih internet prinaša otrokom, drugi pa so predvsem zaskrbljeni, saj internet predstavlja tudi nove oblike tveganja, s katerimi se morajo otroci soočiti pri vsakodnevnem rabi. Za oblikovanje varnostnih usmeritev, povezanih z rabo interneta, moramo poznati navade otrok, kakšnim tveganjem so največkrat izpostavljeni, kako se pred njimi zavarujejo sami oziroma kako jih zavarujejo njihovi starši.

Popularnost interneta se je v zadnjih letih tako povečala, da si marsikdo sploh ne zna predstavljati življenja brez njega. Z novo mobilno tehnologijo je v ospredje prišel mobilni internet, kar pomeni, da so mladi ves čas povezani z virtualnim svetom. Namen tega poglavja je izpostaviti problem varnosti otrokove zasebnosti ter tudi varstva njegovih osebnih podatkov pri uporabi interneta. S pomočjo raziskave, ki sem jo uporabila pri izdelavi magistrskega dela, sem prikazala dejavnosti otrok na internetu, vrste nevarnosti in tveganj, ki so jim izpostavljeni, ter strategije staršev, da zavarujejo svoje otroke. Prikazala sem tudi, koliko starši dejansko vedo o izkušnjah svojih otrok na internetu. Na koncu pa sem podala tudi nekaj nasvetov, kako bodo otroci na internetu bolj varni.

5.1 INTERNET, NJEGOV NASTANEK IN RAZVOJ

V nekaj desetletjih se je delovanje celotne družbe toliko spremenilo, da si današnjega življenja in delovanja ne moremo več predstavljati brez spremljajočih prednosti, ki jih prinašajo informacijske komunikacijske tehnologije. Zlasti uvedba interneta oz. svetovnega spleta je s seboj prinesla transformacije delovanja družbe kot celote. Oblikovanje virtualnega okolja brez običajnih fizičnih omejitev je predstavilo nove priložnosti za poslovanje, raziskovanje, izobraževanje in seveda tudi zabavo. Oblikoval se je globalni trg virtualnega značaja, ki je idealen za razvoj in promocijo novih idej. Svetovna povezljivost kot posledica razvoja interneta je pozitivno vplivala na življenja mnogih, saj internet predstavlja »virtualno okno v svet«, kjer lahko v trenutku dostopamo do informacij in celo virtualnih doživetij (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 12).

Na televiziji so zelo priljubljene oddaje, kjer otroke v vrtcih sprašujejo o določenih pojmi. Prav zanimivo bi bilo slišati, kakšne odgovore bi slišali na vprašanje, kaj je internet. Odgovori bi se po vsej verjetnosti glasili v smislu, da je internet kar njihov domači računalnik, na katerem igrajo internetne igrice (Pečenko et al., 2012, str. 99).

Obstaja več definicij interneta. Ena od njih je, da je internet »specifičen, mednarodno uveljavljen termin za opis računalniško podprtega komunikacijskega omrežja, ki ga

sestavlja neskončna veriga povezanih računalnikov, ki med seboj izmenjujejo informacije in podatke« (Oblak in Petrič, 2005, str. 13). Internet si lahko predstavljamo tudi kot »sistem širokih digitalnih avtocest, ki so vezane na milijone računalnikov, ti pa so povezani v tisoče omrežij po vsem svetu« (Jerma Blažič, 1996, str. 9).

Internet je postal temelj socialnega vključevanja v družbo in vsakodnevna dobrina, ki služi za delo in zabavo, omogoča kulturni razvoj in nepredstavljivo širjenje znanja. Vse skupaj si lahko predstavljamo kot možnost, da bi v enem trenutku lahko pogledali vse knjige v knjižnici, prebrali vse časopise, videli filme in poslušali glasbo. Najprej je bil vojaška zadeva in vrhunska skrivnost, danes pa je postal temelj povezovanja ljudi po vsem svetu (Pečenko et al., 2012, str. 207).

Sprva smo internet lahko uporabljali samo na osebnih računalnikih, ki so bili seveda lahko tudi prenosni. Že nekaj časa pa je internet osvobojen teh računalniških spon, saj je na voljo marsikje. Dandanes je mogoče že skoraj z vsemi prenosnimi telefoni brskati po internetu ter brati in pošiljati elektronsko pošto. Čedalje bolj priljubljeni so tudi tablični računalniki, nekakšni križanci med majhnimi prenosniki in velikimi pametnimi telefoni. V zadnjem času je mogoče v internet priključiti celo televizorje in jih uporabljati za brskanje po spletu in delo z elektronsko pošto (Pečenko et al., 2012, str. 284).

Današnji svetovni splet oz. internet ni zgolj virtualni prostor, namenjen pridobivanju informacij, temveč je z implementacijo preprostih tehnik izmenjave postal ključen akter ne samo za pridobivanje informacij, temveč tudi za kreiranje in deljenje informacij. Razvoj vedno bolj integriranih informacijsko komunikacijskih tehnologij je hkrati eksponentno rastoča popularnost socialnih omrežij sta ključno vplivala na percepcijo zasebnosti. Z vedno večjo integracijo so informacijski sistemi lažje povezljivi in informacije se vedno lažje akumulirajo, procesirajo in analizirajo (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 14–15).

Začetki interneta segajo v petdeseta in šestdeseta leta 20. stoletja, ko so začeli v različna omrežja povezovati prve velike računalnike. Pomembno vlogo pri razvoju je imela ameriška vojska, ki je razvijala računalniško omrežje, ki ni odvisno od vseh svojih sestavnih delov, ampak lahko deluje tudi v primeru, da posamezni v omrežje povezani računalniki ne delujejo več. Leta 1969 so na ameriškem obrambnem ministrstvu ustanovili Arpanet (Advanced Research Projects Agency NETWORK), eksperimentalno računalniško omrežje, ki je bilo namenjeno razvoju orožja in vojaške tehnologije. Razlog je tičal v letu 1957, ko je tedanja Sovjetska zveza v vesolje izstrelila Sputnika, in Američani so z Arpanetom želeli doseči prednost v razvoju znanosti in tehnike. Leta 1969 je bila postavljena računalniška mreža za študente in predavatelje univerz Michigan in Wayne State. Po tem vzoru so nastala še druga omrežja, med katerimi je bilo najpomembnejše omrežje National Science Foundation, omrežje agencije ameriške vlade. Kakorkoli so se že omrežja širila, je bilo najpomembnejše njihovo medsebojno povezovanje, ki ga je odkril prav Arpanet, saj je vsak računalnik v omrežju lahko samostojno komuniciral z drugim računalnikom. Bistvo tega je bil nastanek standarda IP (Internet Protokol), ki je odprl vrata vsem računalnikom, ne glede na proizvajalca ali način dela. Leta 1972 je bil postavljen standard za povezovanje na druge računalnike, leto kasneje pa je bila

vzpostavljena prva mednarodna »internet« povezava v okviru Arpaneta med londonsko University College in norveškim računalniškim centrom Royal Radar Establishment. V osemdesetih letih se je internet iz Združenih držav razširil po vsem svetu, a to so bili še vedno časi, ko so bili med seboj povezani le veliki računalniki na univerzah, inštitutih in velikih podjetjih. V tistem času so se sicer že začeli pojavljati tudi prvi osebni računalniki, ki sprva med seboj še niso komunicirali, kasneje pa so jih z modemi prek telefonskega omrežja začeli povezovati v prva omrežja, ki pa še niso bila internet, temveč veliko preprostejša in manjša. Spletnih strani še ni bilo, sporazumevanje med uporabniki je bilo samo tekstovno, takratni programi pa še niso imeli grafičnih uporabniških vmesnikov, menijev in ikon, temveč je bilo potrebno vsak ukaz posebej vtipkati. Internet je bil sprva omejen na univerze, inštitute, vojsko, državne urade in velika podjetja, konec osemdesetih let pa so se v Združenih državah Amerike že pojavili prvi ponudniki internetnih storitev, ki so dostop omogočali tudi zasebnikom. A povsem sprostil za zasebno rabo se je internet šele sredi 90. let. Leta 1989 je Tim Berners-Lee na mednarodnem inštitutu CERN v Švici začel razvijati projekt, iz katerega se je naslednje leto rodil splet (www). Prav splet je zaradi preproste rabe in grafičnega vmesnika največ pripomogel k čedalje hitrejši širitvi interneta. V Sloveniji so prvi računalnike v internet priključili oktobra 1991, in sicer je bilo to na Inštitutu Jožef Stefan. Pred tem so bili seveda veliki računalniki že povezani v nekatera druga omrežja, zasebni uporabniki pa so se začeli množičneje povezovati v internet od leta 1994 dalje. In danes smo tu, kjer smo, z osebnim računalnikom, povezanim z internetom, v že skoraj vsakem domu, z internetom na telefonih in televizorjih, s spletom, brez katerega si marsikdo sploh ne more več predstavljati svojega dela (Pečenko et al., 2012, str. 101–102).

5.2 ZASEBNOST IN VARNOST NA INTERNETU

Internet in brskanje po svetovnem spletu sta postala del našega vsakdanjega življenja. In v tem vsakdanjiku znamo zavarovati stanovanje ali hišo pred vlomilci, vemo, da moramo zaklepati avtomobil, in vemo, kako se vedemo do neznancev na cesti. Izkušnje so nas naučile, komu zaupati in komu ne. V svetu elektronskih komunikacij, interneta, spletnih strani in elektronske pošte je nekaj podobnega kot v vsakdanjem življenju. Nismo sami in če danes uporabljamo ključavnice, alarme in storitve različnih varnostnih služb, da bi zaščitili svojo lastnino, se moramo temu primerno obnašati tudi v svetu komunikacij (Pečenko et al., 2012, str. 283).

Internet je problem zasebnosti prenesel tudi v virtualni prostor, v katerem informacijska komunikacijska tehnologija omogoča številne nove tehnične načine zlorab zasebnosti. Čeprav zakonodaja ščiti zasebnost posameznikov, pa hiter tehnološki razvoj nadzorovalnih tehnologij in pritiski družbe zasebnost vedno bolj ožijo. Zasebnost tako ostaja zgolj možnost za tiste, ki si jo lahko privoščijo, cena zanjo pa je vse višja (Kovačič, 2006, str. 12–13). Gre torej za podobne oblike zlorab zasebnosti kot v fizičnem svetu, le s to razliko, da se te zlorabe v internetu kažejo drugače in da so zaradi tehnologije številčnejše, saj je informacijska tehnologija nadzorovanje poglobila in okrepila (Kovačič, 2006, str. 140).

Razvoj spletnih tehnologij, ki omogočajo preprosto izmenjavo podatkov, je pripomogel k širjenju in kreiranju informacij. Danes povprečni uporabnik interneta nima le dostopa do ogromne količine informacij, temveč aktivno sodeluje pri njihovem oblikovanju (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 76).

Kombinacija možnosti nadzora delovanja v okviru virtualnega okolja in prostovoljne objave lastnih informacij ključno vplivajo na kritično zniževanje stopnje zasebnosti. Novo ponujeno tehnologijo smo sprejeli kot neizogiben del življenja, in posledično le-ta ključno vpliva na naše življenje, delovanje in vedenje. Poleg spremembe v percepciji zasebnosti so se spremenile meje dovoljenega, sprejemljivega in etičnega (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 16).

Kibernetski prostor lahko definiramo kot virtualni prostor, v katerem lahko posamezniki delujejo in komunicirajo, iščejo informacije, ideje, pa tudi doživetja, prijatelje ter potencialne partnerje. Ob tem je treba izpostaviti dejstvo, da virtualni vidik kibernetskega prostora ne pomeni, da ne prinaša realnih posledic v fizičnem svetu. Te posledice so lahko pozitivne, hkrati pa se vedno pogosteje pojavljajo negativne posledice, kot so nadlegovanje, zalezovanje, otroška pornografija, katerih posledice so v fizičnem svetu posameznika potencialno katastrofalne. Skupaj z razvojem novih tehnologij so se tako razvile nove oblike kriminalitete, hkrati pa so se določene tradicionalne oblike prilagodile novim okoliščinam, lahko bi rekli, da so se izboljšale z izrabo priložnosti, ki jih ponuja kibernetski prostor (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 19).

Kibernetska kriminaliteta se zaradi značilnosti kibernetskega prostora, kot so občutek anonimnosti, mednarodni vidik, lokacijska in časovna neodvisnost, širi z neverjetno hitrostjo in zajema iz dneva v dan nove prostore in niše, le malo od teh pa je odkritih in procesiranih. Osnovni namen razvoja interneta je bil oblikovanje virtualnega prostora, ki bi omogočal svobodno komunikacijo in izmenjavo informacij. Pri razvoju so bili močno zanemarjeni varnostni mehanizmi, saj se ob omenjeni osnovni premisi ni razmišljalo o morebitnih zlorabah. Danes velik del razvoja informacijske podpore predstavlja tudi zagotavljanje varnosti informacij, ki jih vsebujejo takšne informacijske rešitve. Virtualni vidik kibernetskega prostora v očeh povprečnega uporabnika še vedno deluje zavajajoče, saj velik del uporabnikov naivno meni, da je kibernetski prostor zgolj virtualen, zato ne implementirajo varnostnih nastavitvev, ki bi jih zaščitile pred napadalci. Poskusi systemskega zagotavljanja informacijske varnosti neizogibno trčijo ob problematiko zagotavljanja zasebnosti v virtualnem okolju, kajti v osnovi varnostno preverjanje predstavlja močan poseg v zasebnost, hkrati pa učinkovito zagotavljanje globalne informacijske varnosti ni mogoče brez žrtvovanja nekega dela zasebnosti. Poleg tega pa se je z razvojem informacijske družbe ključno spremenila tudi percepcija zasebnosti (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 11–12).

Zaradi povečanega obsega uporabe interneta in s tem posledično širjenja nezakonitih dejavnosti posameznikov na internetu želijo države, razumljivo, nadzorovati internet in Slovenija ni pri tem nikakršna izjema. Problem pa je, ker se pri tem ne upošteva, da sodobna tehnologija možnosti nadzora povečuje že sama po sebi – tehtnico pomika v

smer proti nadzoru in stran od zasebnosti. Zato bi bilo treba nameniti več pozornosti varstvu zasebnosti. Tako pa razmerje med zasebnostjo in nadzorom ostaja pod vplivom tehnologije praviloma neuravnoteženo, pravni sistem pa praviloma le legitimira trenutno stanje in s tem težišče dokončno premika stran od zasebnosti (Kovačič, 2006, str. 199).

Razvoj informacijsko komunikacijskih tehnologij in vedno večja popularnost najrazličnejših orodij, ki jih ponuja internet, kot so socialna omrežja, blogi, forumi, klepetalnice, pomembno vplivata na percepcijo zasebnosti, ki se je v zadnjih letih kritično zmanjšala. Posamezniki namreč brezskrbno objavljajo najrazličnejše osebne podatke, ki potencialnim nadlegovalcem in zalezovalcem nedvomno olajšajo delo (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 71).

5.3 VRSTE ZLORAB PRAVICE DO ZASEBNOSTI NA INTERNETU

Na internetu je mogoče selektivno enostavno objaviti najrazličnejše vsebine in pri tem doseči širok krog naslovljencev. Zaradi take objave se lahko, enako kot pri siceršnjih medijih, posameznik čuti razžaljen oziroma sta prizadeta njegova čast in dobro ime. Tako lahko objava fotografije posameznika brez njegovega dovoljenja krši njegovo pravico do lastne podobe, razkritje podrobnosti iz posameznikovega življenja pa njegovo pravico do zasebnosti. Vse naštetje možnosti posegov v življenje in socialno podobo posameznika pomenijo kršitve osebnostnih pravic (Makarovič et al., 2003, str. 34).

Internet je odprt javni sistem, ki deluje po tehnično znanih protokolih in katerega tehnična in programska konstrukcija sta primarno usmerjeni na izmenjavo informacij in ne na zagotavljanje zaupnosti in tajnosti teh informacij. To obenem omogoča vsakomur z minimalnim tehničnim znanjem, da najde in uporabi vrsto programskih orodij, namenjenih prestrezanju, nadzoru in razkrivanju podatkov, ki se pretakajo po internetu. Poglavitni razlog za ogroženost zasebnosti na internetu predstavlja prav tehnologija, na kateri internet temelji (Makarovič et al., 2003, str. 102).

Vsakdo kdor ima dostop do interneta, lahko uporablja vrsto različnih storitev. Vsaka od njih predpostavlja izmenjavo določenih informacij in podatkov. Povprečen uporabnik interneta za osebne in službene potrebe najpogosteje uporablja elektronsko pošto, deskanje po svetovnem spletu, novičarske skupine, klepetalnice, elektronsko poslovanje ter elektronsko oglaševanje. Prav vsaka od naštetih storitev predstavlja določeno tveganje s stališča varnosti osebnih podatkov in zasebnosti v širšem smislu (Makarovič et al., 2003, str. 104).

S stališča osebnostnih pravic je zanimiv tudi pojav uporabe lažnih identitet. Sodelujoči v določeni klepetalnici se mora namreč zavedati, da obstaja precejšnja verjetnost, da njegov sogovorec ali dopisni prijatelj ni oseba, za katero se izdaja. Uporaba lažnih identitet, psevdonimov in izmenjava nepopolnih in zmotnih informacij sta pri uporabi internetnih storitev namreč pogosta. S pravnega stališča lahko to privede do civilnih odškodninskih tožb, hujši pa so ne tako redki primeri kaznivih dejanj, kot je pedofilija, razpečevanje otroške pornografije in druga kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost, različne

goljufije, zlorabe osebnih podatkov, kot je na primer kraja identitete, ko nekdo prevzame in zlorabi identiteto druge obstoječe osebe (Makarovič et al., 2003, str. 109).

Problem računalniške tehnologije in interneta je predvsem v tem, da tehnologija že sama po sebi zaradi svojih lastnosti omogoča nekatere zlorabe zasebnosti. Pri tem sploh ne gre za to, da bi bila tehnologija že vnaprej zasnovana z namenom nadzorovanja, pač pa le za uporabo tehnoloških lastnosti, na način, ki omogoča nadzorovanje. Zaradi tovrstnih stranskih učinkov internetne tehnologije se tako danes na internetu zbira velikansko število osebnih podatkov in to brez privolitve oziroma celo brez vednosti posameznikov (Data Protection Working Party v: Kovačič, 2003, str. 40–41).

Zbiranje podatkov in nadzor oziroma zlorabe zasebnosti so v virtualnem prostoru mogoči na več načinov. Posamezniki z uporabo računalniške in telekomunikacijske tehnologije v virtualnem prostoru puščajo sledove, tako namerno kot tudi nevede. Hkrati pa obstaja tudi nevarnost prestrezanja podatkov in informacij, ki se prenašajo prek telekomunikacijskih sredstev, nevarnost vdora v računalniški sistem (Kovačič, 2003, str. 41).

Zasebnost uporabnika interneta ni ogrožena zgolj zato, ker napadalec meri ravno nanj ali ker ga želi napadalec neposredno oškodovati, temveč je žrtev anonimna, le del prikritega omrežja, ki napadalcu omogoča skrivanje pred organi pregona ali izvajanje kriminalnih dejavnosti (Leyden v: Kovačič, 2006, str. 164).

Danes je internet postal bojišče različnih interesov (marketinške industrije, kiberkriminala, državnih organov in tajnih služb) pa tudi avtomatov (virusov in črvov), ki postajajo pravi kolonizatorji kiberprostora. Nemoč držav, da bi sledile novemu in hitro razvijajočemu se mediju ter da bi regulirale uporabo tehnologije v zasebnem sektorju in zaščitile pravice posameznikov, je privedla do tega, da so se znašli najbolj na udaru navadni uporabniki na obrobju. Ti se brez ustreznega znanja in izkušenj niso sposobni ubraniti pred novimi nevarnostmi, ki jih prinaša tehnologija. Za stopnjo zasebnosti, ki je bila prej samoumevna, se morajo posamezniki zdaj boriti aktivneje in z veliko samodiscipline. Hkrati zasebnost v sodobni družbi postaja strošek, nadzor pa sredstvo vključitve v družbo in možnost pridobiti si različne ugodnosti in koristi. Nadzor je postal neopazen, kdor pa si želi izboriti zasebnost, postane še bolj viden, saj izstopi iz povprečja (Kovačič, 2006, str. 207–208).

5.4 INTERNET IN OTROCI

Nihče ne more zanikati koristi, ki jih je prinesel napredek v komunikacijski tehnologiji, še posebej za otroke, za katere so nove tehnologije, kot so na primer internet in prenosni telefoni, odstranile ovire in odprle nove, še pred časom nepredstavljljive možnosti. Danes imajo otroci in mladi dostop do bogate izbire informacij iz vsakega kotička na Zemlji. Sporazumevajo se lahko z ljudmi iz drugih kontinentov, sklepajo prijateljstva in se vključujejo v skupnosti, kjer se veliko učijo in zabavajo. Pomembno je, da ostanemo pozorni, in zagotovimo, da otroci med sodelovanjem v teh virtualnih svetovih niso

izpostavljeni potencialno nevarnim sporočilom ali nevarnosti s strani tistih, ki izkoriščajo anonimnost tehnologije, da ogrožajo otroke (Kane in Portin, 2008, str. 3).

Današnja generacija mladostnikov je zrasla z internetom, in mnogi si ne morejo predstavljati življenja, v katerem ne delajo domače naloge s pomočjo spletnih strani, klepetajo s prijatelji na spletu, igrajo video igre, si nalagajo glasbo s spleta ali gledajo nove filmske napovednike na svojih telefonih ali računalnikih. Internet je normalni del njihovega vsakdana, skupaj s spletnimi igrami, klepetanjem in neposrednimi sporočili s prijatelji in družino, uporabljanjem spletnega dnevnika, srečevanjem novih prijateljev in raziskovanjem spletnih strani (Kane in Portin, 2008, str. 7).

Otroci predstavljajo najbolj navdušene odjemalce internetnih storitev. Aktivno delujejo v najrazličnejših klepetalnicah in vedno bolj popularnih socialnih omrežjih. Motivov otrok za uporabo interneta je glede na raziskave zelo veliko. Predvsem jim je všeč anonimnost, ki jim jo ta virtualni svet ponuja, pa tudi hitri dostop do kakršnih koli informacij, storitev ali ljudi v vsakem trenutku. Z namenom boljšega razumevanja izkušenj otrok na internetu pa sem se v nadaljevanju podrobneje posvetila njihovim dejavnostim, pa tudi tveganjem in nevarnostim, ki so jim izpostavljeni pri uporabi interneta.

5.4.1 RAZŠIRJENOST UPORABE INTERNETA MED OTROCI V SLOVENIJI IN EVROPSKI UNIJI

Raziskave Eurobarometra iz leta 2005 in 2008 v okviru programa Safer Internet kažejo, da v povprečju uporaba interneta pri otrocih v državah Evropske unije narašča. Kot je razvidno iz grafikona 1, je leta 2005 v povprečju 70 % otrok v starosti od 6 do 17 let uporabljalo internet. Do leta 2008 je to število naraslo v povprečju na 75 %. Največji delež otrok, ki uporabljajo internet, je bil v letu 2008 na Finskem (94 %), Danskem, Nizozemskem in v Estoniji (93 %) ter v Veliki Britaniji in na Švedskem (91 %). Najmanj otrok, ki uporabljajo internet pa je bilo v Italiji (45 %), na Cipru in v Grčiji (50 %). Slovenija se glede na delež otrok, ki uporabljajo internet, uvršča visoko nad evropsko povprečje, saj je v letu 2005 internet uporabljalo 81 % otrok, v letu 2008 pa se je ta številka dvignila za sedem odstotnih točk in je tako internet uporabljalo že 88 % otrok. V določenih državah pa se je delež otrok, ki uporabljajo internet, v letu 2008 močno povečal v primerjavi z letom 2005. Znatno povečanje uporabe interneta je bilo na Madžarskem (iz 65 % na 88 %), Poljskem (iz 62 % na 89 %), Irskem (iz 61 % na 81 %), v Romuniji (iz 42 % na 70 %) ter Bolgariji (iz 41 % na 81 %).

Grafikon 1: Delež uporabnikov interneta med otroki v državah EU

Vir: po Hasebrink et al. (2009, str. 13).

V povprečju največji delež evropskih otrok na internet dostopa doma (87 %), od tega 49 % otrok v svoji sobi. Pogosto otroci dostopajo na internet tudi v šoli (63 %), pri prijatelju (53 %) ali pri sorodnikih (42 %). Manj pogosto otroci internet uporabljajo na javnih mestih, kot so internetne kavarne (12 %) ali javne knjižnice (12 %), 9 % otrok pa internet uporablja zunaj in naokoli. Mlajši otroci internet večinoma uporabljajo doma v dnevni sobi ali v drugem skupnem prostoru, najstniki pa najbolj pogosto internet uporabljajo v svoji sobi (po Livingstone et al., 2011, str. 19).

Glede na to, da je šola druga najpogostejša lokacija, kjer otroci dostopajo do interneta, imajo poleg staršev tudi učitelji pomembno vlogo pri učenju otrok o varni in odgovorni uporabi interneta (Livingstone et al., 2011, str. 21).

Najmanj otrok, ki do interneta dostopajo v svoji sobi, je v Belgiji in Turčiji (33 %), na Irskem (37 %) ter na Madžarskem (37 %), največ otrok, ki dostopajo do interneta v svoji sobi, pa je na Danskem (74 %), Portugalskem in Švedskem (67 %) ter na Norveškem (66 %). Otroci do interneta dostopajo na različne načine. V povprečju večina evropskih otrok (58 %) za dostop do interneta uporablja skupni računalnik, 35 % otrok uporablja svoj računalnik, 32 % otrok na internet dostopa preko televizije, 31 % preko mobilnega telefona, 26 % preko igralne konzole, 24 % preko svojega prenosnega računalnika, 22 % preko skupnega prenosnega računalnika, 12 % otrok pa za dostop do interneta uporablja druge ročne prenosne naprave (kot so iPod Touch, iPhone, Blackberry,...) (po Livingstone et al., 2011, str. 21).

Največji delež otrok v Sloveniji internet uporablja doma v dnevni sobi oziroma v drugem skupnem prostoru (67 %), 57 % pa jih internet uporablja v svoji sobi. Več kot polovica (58 %) jih do interneta dostopa tudi pri prijatelju doma, natanko polovica pa do interneta dostopa tudi v šoli. Glede na evropsko povprečje je opaziti, da je med slovenskimi otroki več takih, ki do interneta dostopajo v skupnih prostorih doma ali v svoji sobi. V primerjavi z evropskim povprečjem slovenski otroci do interneta večkrat dostopajo tudi v knjižnicah (18 %) ter uporabljajo internet zunaj in naokoli (20 %), najredkeje pa v internetnih kavarnah (3 %). V Sloveniji je v primerjavi z evropskim povprečjem znatno manjši delež otrok, ki dostopajo do interneta v šolah (50 %) (po Lobe in Muha, 2011a, str. 12).

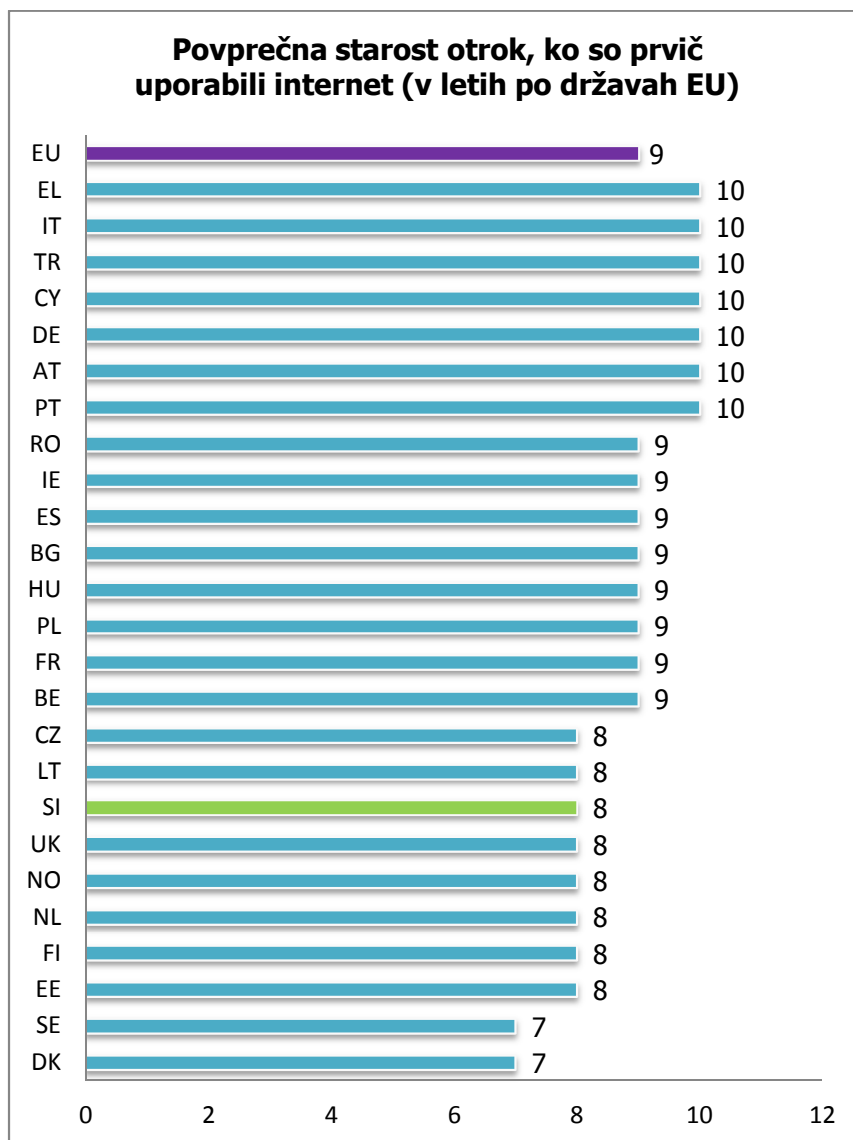
V Sloveniji otroci za dostop do interneta največ uporabljajo računalnike (69 % skupni računalnik, 47 % svoj računalnik) ali mobilne telefone (42 %). Slovenski otroci v primerjavi z evropskim povprečjem veliko manj uporabljajo igralne konzole (10 %) in druge ročne prenosne naprave (8 %) (po Lobe in Muha, 2011a, str. 13).

V zadnjih letih se povečuje dostop in uporaba interneta med otroki z njihovih osebnih komunikacijskih sredstev bolj kot pa z domačih in šolskih računalnikov. To pomeni, da njihov dostop in uporaba interneta ne more biti vedno kontrolirana s strani staršev in učiteljev (Livingstone et al., 2011, str. 23).

Na internet otroci dostopajo vse mlajši. Med evropskimi otroki, ki so bili vključeni v raziskavo (starimi od 9 do 16 let), je povprečna starost ob prvi uporabi interneta 9 let. Pri

tem so mlajši otroci navedli starost 7 let, kolikor so bili stari ob vstopu na internet, starejši najstniki pa 11 let. Povprečna starost ob prvi uporabi interneta med slovenskimi otroki je nekaj čez 8 let, kar je pod evropskim povprečjem in jih umešča med mlajše v Evropi (po Livingstone et al., 2011, str. 24).

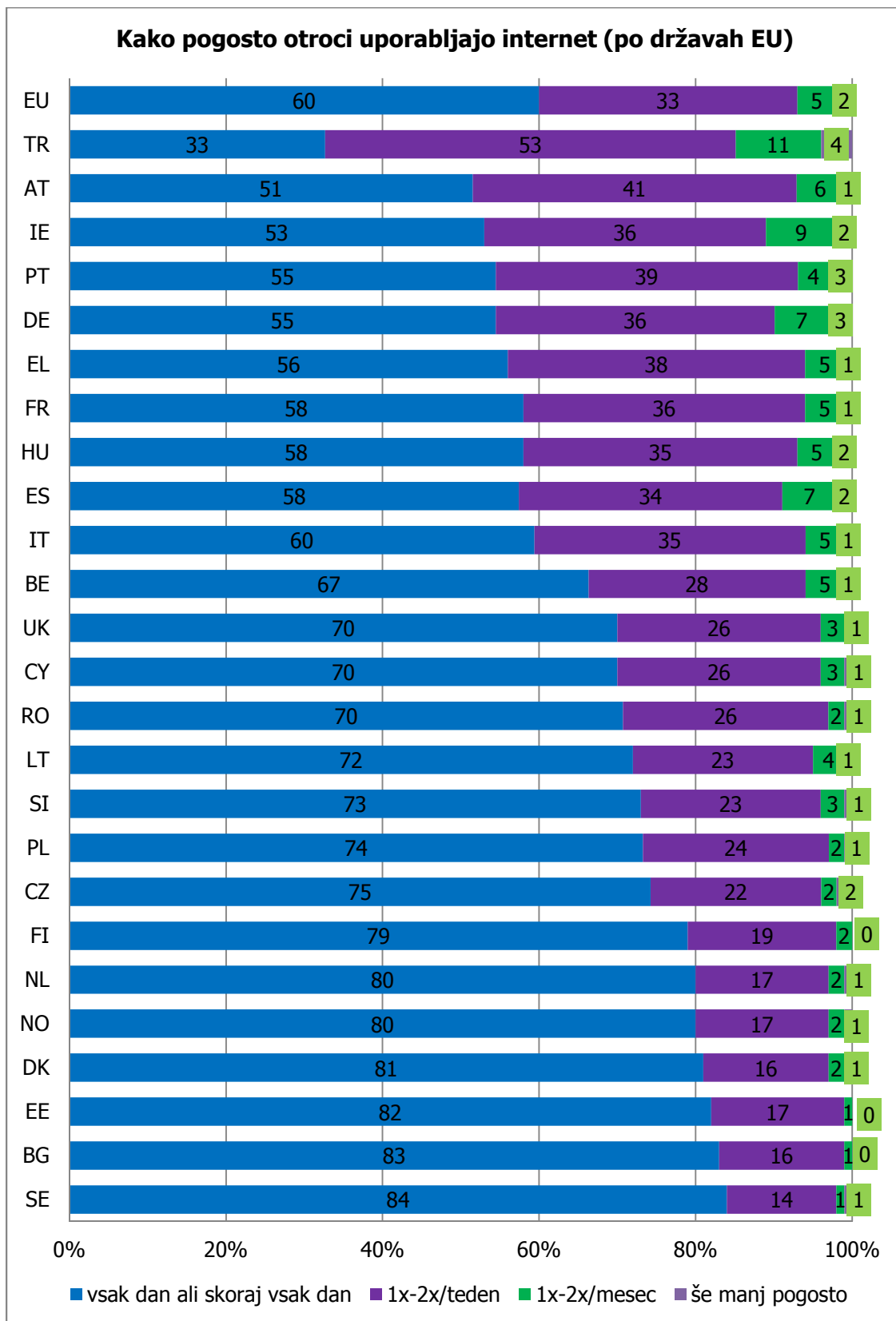
Grafikon 2: Povprečna starost otrok v EU, ko so prvič uporabili internet

Vir: po Livingstone et al. (2011, str. 24).

Glede pogostosti uporabe interneta v Evropi je uporabnikov na dnevni ravni 60 %, tistih, ki ga uporabljajo enkrat ali dvakrat tedensko pa 33 % otrok, starih od 9 do 16 let. To je skupaj 93 % vseh otrok, ki uporabljajo internet. 5 % jih uporablja internet enkrat ali dvakrat mesečno, 2 % pa še redkeje. Med najmlajšimi (starimi med 9 in 10 let) je vsakodnevna uporaba interneta manjša (33 %) kot med najstniki (starimi med 15 in 16 let) (80 %). Uporaba se s starostjo povečuje. V Sloveniji 73 % otrok uporablja internet vsak dan, 23 % enkrat ali dvakrat tedensko, 3 % enkrat ali dvakrat mesečno, 1 % pa še bolj poredko (po Livingstone et al., 2011, str. 25).

Grafikon 3: Pogostost uporabe interneta med otroki po državah EU

Vir: po Livingstone et al. (2011, str. 25).

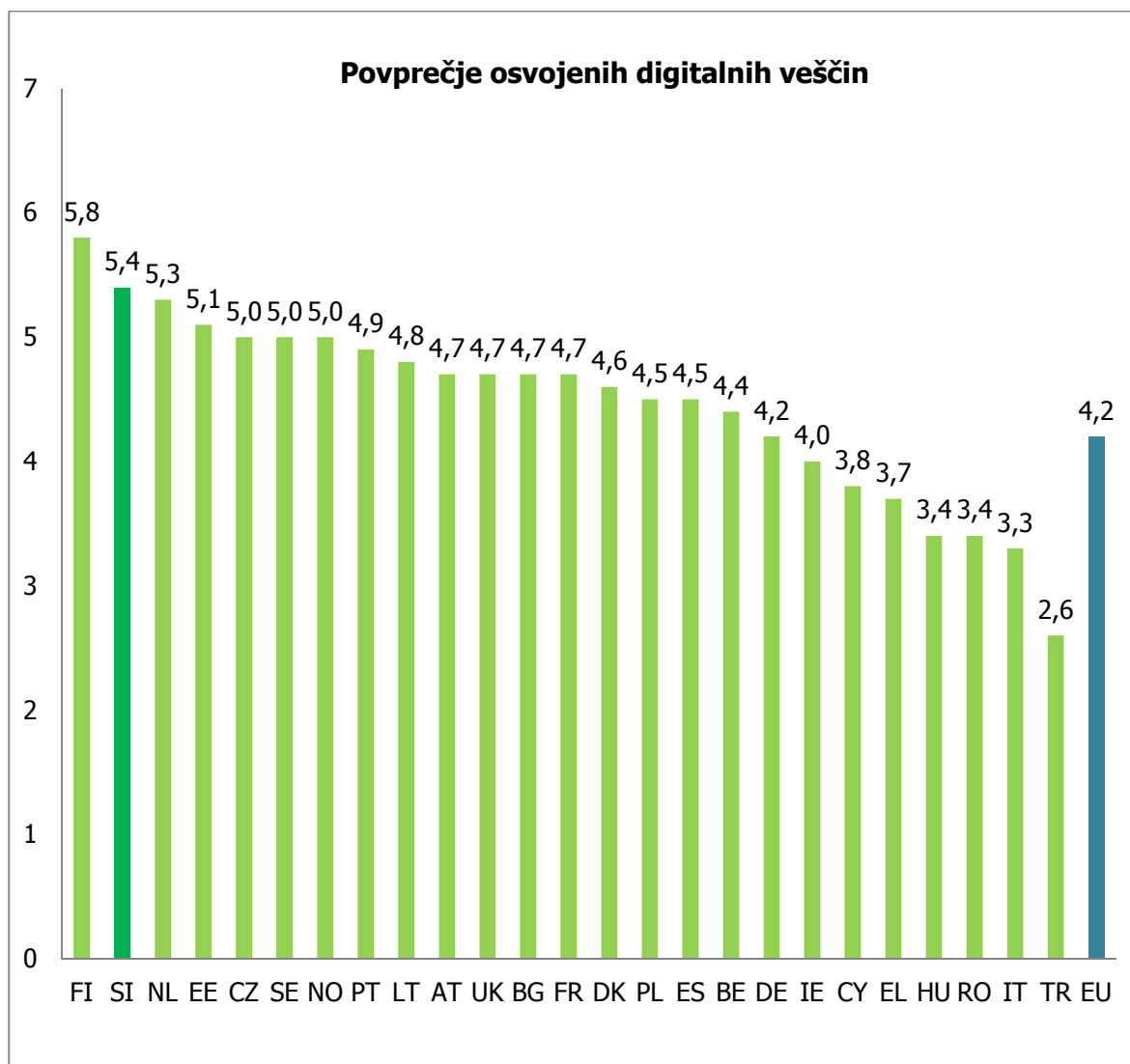
Povprečen čas, ki ga evropski otroci, stari od 9 do 16 let, preživijo dnevno na internetu, je 88 minut. Največja razlika v času, ki ga preživijo na internetu, je glede na starost. 15 in 16 let stari otroci preživijo v povprečju na internetu skoraj 2 uri na dan (118 minut), dvakrat več kot pa najmlajši (stari med 9 in 10 let), ki v povprečju preživijo na internetu 58 minut na dan. Iz tega je razvidno, da je za veliko evropskih otrok uporaba interneta že postala njihova vsakodnevna rutina (po Livingstone et al., 2011, str. 26).

Povprečni čas, ki ga na internetu preživijo slovenski otroci, stari od 9 do 16 let, je 94 minut oziroma nekaj več kot poldrugo uro. Enako kot je značilno za evropsko povprečje, tudi v Sloveniji med 15 in 16 let stari otroci preživijo na internetu v povprečju 125 minut na dan, dvakrat več kot pa najmlajši (stari med 9 in 10 let), ki v povprečju preživijo na internetu eno uro na dan (po Lobe in Muha, 2011a, str. 14).

Digitalna pismenosti oziroma medijska pismenost je vse bolj pomemben element otrokove uporabe interneta. Ocenjuje se, da sama izhaja in obenem spodbuja širino in globino otrokove dejavnosti na internetu. Oblikovalci politik predvidevajo, da bodo z usvojenimi digitalnimi veščinami otroci z interneta znali pridobiti vse več in bodo hkrati bolje pripravljeni na tveganja, ki jih lahko čakajo na internetu. Digitalno pismenosti se pogosto opredeljuje kot spekter veščin in kompetenc, veščine digitalne varnosti pa predstavljajo kot specifično podenoto digitalne ali medijske pismenosti. V povprečju slovenski otroci obvladajo pet od osmih v raziskavi navedenih digitalnih veščin, kar je visoko nad evropskim povprečjem (4,2) in tako Slovenijo uvršča na drugo mesto, takoj za Finsko. Večina otrok v Sloveniji zna zaznamovati spletno stran (81 %), 80 % jih zna poiskati informacije o varni rabi interneta, le malce manj jih zna izbrisati zgodovino strani, ki jih je obiskal, in upravljati z nastavitvami zasebnosti v profilu socialnega mreženja (78 %). Manj kot polovica otrok pa bi znala spremeniti lastnosti filtrov, 77 % jih zna preprečiti sporočila tistega, od kogar jih ne želi prejemati, 51 % jih zna primerjati različne spletne strani med sabo, za odločitev o resničnosti informacij, 28 % pa jih zna preprečiti neželjeno oglaševanje ali pošto (po Lobe in Muha, 2011a, str. 15).

V povprečju evropski otroci obvladajo štiri od osmih v raziskavi navedenih digitalnih veščin. Večina otrok, starih od 11 do 16 let, zna zaznamovati spletno stran (64 %), blokirati sporočilo od nekoga, s katerim ne želijo biti v stiku (64 %), ali poiskati informacije o varni rabi interneta (63 %). Približno polovica zna spreminjati nastavitve zasebnosti na spletnih straneh socialnih omrežjih (56 %), primerjati med seboj posamezne spletne strani za presojo kakovosti podatkov (56 %), izbrisati zgodovino (52 %) ali blokirati nezaželeno pošto (51 %). Le približno četrtnina vseh pa bi znala spremeniti lastnosti filtrov (28 %) (po Livingstone et al., 2011, str. 27).

Grafikon 4: Povprečje osvojenih digitalnih veščin (po državah EU)

Vir: po Livingstone et al. (2011, str. 28).

V zadnjih letih je bilo zaznati znatno povečanje uporabe interneta med otroki, starimi manj kot 9 let. To sicer ne velja za vse države, vendar se zdi, da je v državah, kjer večji delež otrok uporablja internet, med uporabniki tudi vse več mlajših otrok, starih manj kot 9 let. Mlajši otroci (stari manj kot 9 let) na internetu predvsem gledajo video posnetke in igrajo igrice, kar pomeni, da internet obravnavajo bolj kot sredstvo zabave (Holloway et al., 2013, str. 4).

Raziskava Eurobarometra, ki je bila izvedena v letu 2005 v državah članicah Evropske unije, je pokazala, da 34 % otrok, starih med 6 in 7 let, že uporablja internet, medtem ko je enakovredna raziskava v letu 2008 pokazala, da že 42 % 6-letnikov in 52 % 7-letnikov uporablja internet (Holloway et al., 2013, str. 8).

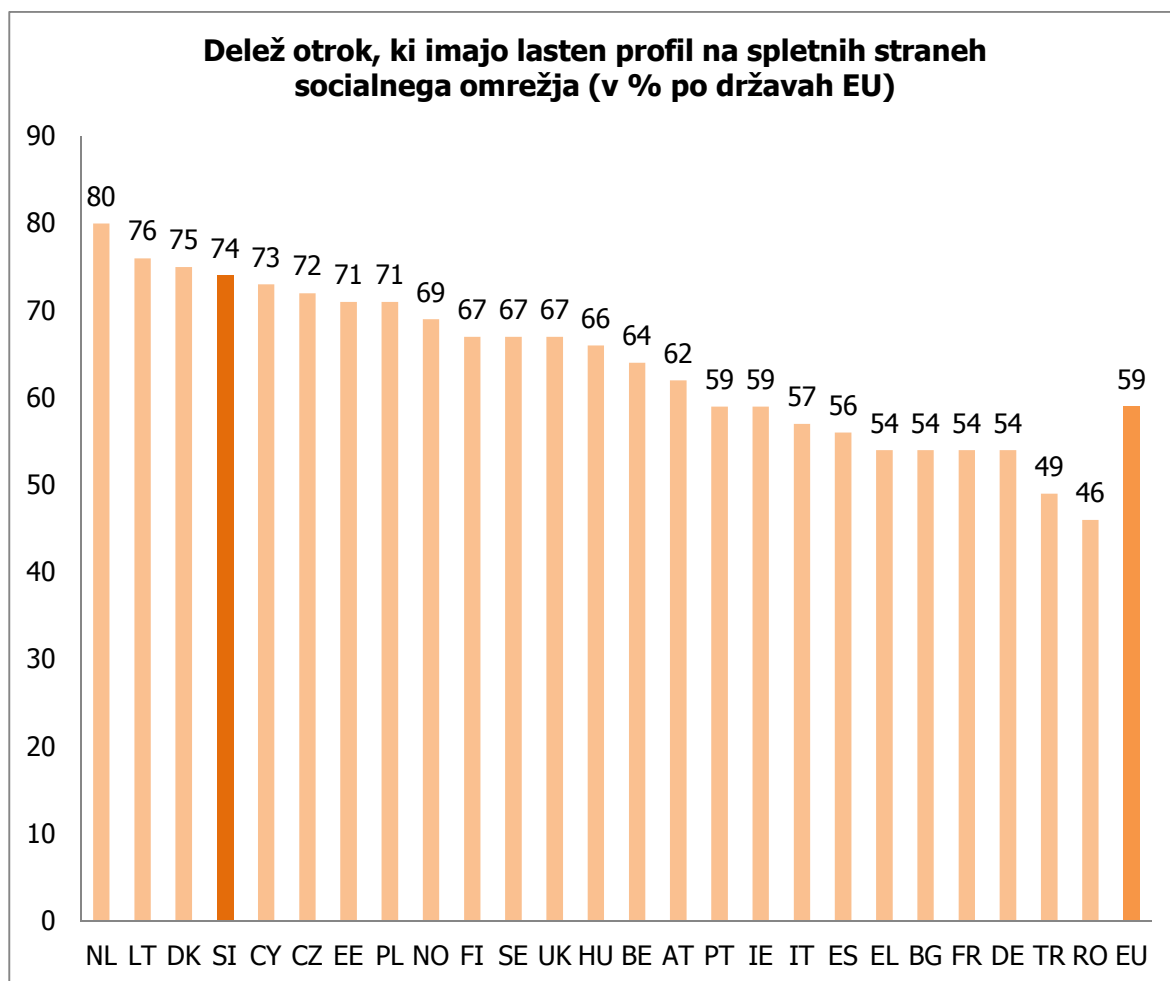
5.4.2 DEJAVNOSTI OTROK NA INTERNETU

Otroci na internetu počnejo vrsto različnih in potencialno koristnih reči. V povprečju največ evropskih otrok, starih od 9 do 16 let, uporablja internet za šolo (85 %), za igranje spletnih iger (83 %), 76 % za gledanje video posnetkov, za obiskovanje profilov socialnih omrežij (62 %), uporabo takojšnjega sporočanja (62 %), prejemanje in pošiljanje elektronske pošte (61 %), branje ali gledanje novic na internetu (48 %), igranje iger z drugimi ljudmi na spletu (44 %), prenašanje glasbe in filmov (44 %), objavljanje fotografij, videov in glasbe (39 %), objavo sporočil (31 %), uporabo spletne kamere (31 %), obiskovanje spletnih klepetalnic (31 %), uporabo spletnih strani za deljenje datotek (18 %), preživljanje časa v virtualnem svetu (16 %) ter za pisanje bloga ali spletnega dnevnika (11 %). Razlike v starosti so večje. Otroci, stari med 9 in 12 let, manj uporabljajo internet za gledanje in objavljanje videov, sporočanje, gledanje ali branje novic, takojšnja sporočila, elektronsko pošto, za obiskovanje spletnih strani socialnih omrežij ali za nalaganje glasbe in filmov, kot pa otroci, stari med 13 in 16 let (po Livingstone et al., 2011, str. 33).

V Sloveniji največ otrok internet uporablja za gledanje video posnetkov (86 %), igranje spletnih iger (80 %) ali obiskovanje profilov socialnih omrežij (74 %). Najmanj otrok pa ga uporablja za pisanje bloga ali spletnega dnevnika (9 %), preživljanje časa v virtualnem svetu (12 %) ali za branje in gledanje novic na spletu (13 %). V primerjavi z evropskim povprečjem, v Sloveniji otroci internet manj uporabljajo za šolo (61 %) in obiskovanje spletnih klepetalnic (17 %), več pa za objavljanje fotografij, video posnetkov in glasbe (53 %). Rezultati glede na starost kažejo, da so nekatere dejavnosti bolj priljubljene pri mlajših kot pri starejših in obratno. Nekoliko večji delež mlajših otrok internet uporablja za igranje spletnih iger, medtem ko starejši otroci v večji meri internet uporabljajo za vse ostale aktivnosti, kot so igranje iger z drugimi ljudmi na internetu, gledanje video posnetkov, objavljanje fotografij, videov in glasbe, obiskovanje profila na spletnih straneh socialnega omrežja in za uporablanje elektronske pošte (po Lobe in Muha, 2011a, str. 18).

Trenutno najbolj priljubljena in tudi najhitreje rastoča spletna aktivnost med otroki je uporaba spletnih strani socialnih omrežij. V povprečju jih ima med otroki, starimi od 9 do 16 let, 59 % svoj profil na spletni strani socialnega omrežja. Glede na starost je opaziti, da se s starostjo večja delež tistih, ki imajo takšen profil. Pri najmlajših (starih med 9 in 10 let) je takšnih, ki imajo svoj profil, 26 %, 49 % pa je starih med 11 in 12 let. Za najstnike je ta odstotek še višji: 73 % otrok, starih med 13 in 14 let, ter 82 % otrok, starih med 15 in 16 let. Socialna omrežja so najbolj priljubljena na Nizozemskem, kjer ima kar 82 % otrok svoj profil na spletni strani socialnega omrežja, in pa v Litvi (76 %) ter na Danskem (75 %). Najmanj otrok ima svoj profil v Romuniji (46 %), Turčiji (49 %) in v Nemčiji (51 %). Vendar ima tudi v teh državah skoraj polovica otrok, starih od 9 do 16 let, svoj profil na spletni strani socialnega omrežja (po Livingstone et al., 2011, str. 36).

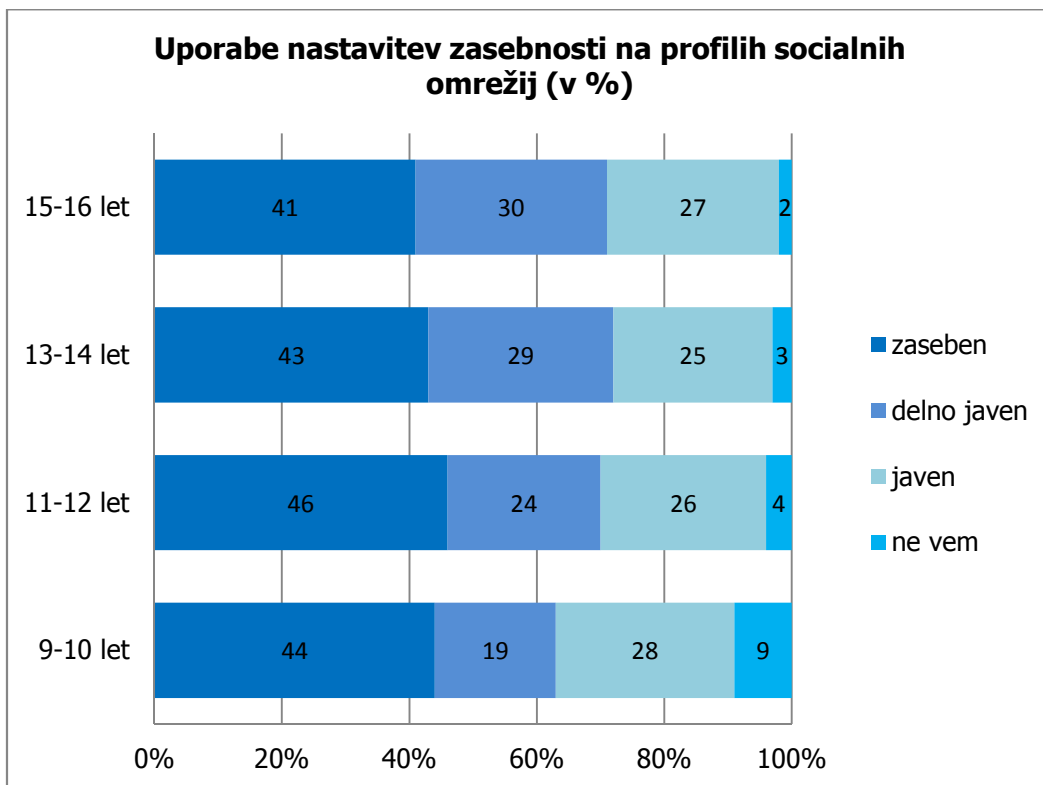
Grafikon 5: Delež otrok, ki imajo lasten profil na spletnih straneh socialnega omrežja (v % po državah EU)

Vir: po Livingstone et al. (2011, str. 37).

43 % evropskih otrok ima svoj profil zaseben, tako da ga lahko vidijo samo njegovi prijatelji. 28 % otrok jih ima profil delno privaten, 26 % pa ima svoj profil povsem javen, tako da ga lahko vidijo vsi. Tako omogočijo drugim vpogled v vse svoje aktivnosti, osebne podatke, slike in video posnetke. Med tistimi, ki imajo svoj profil javen, so to pogosteje najstniki kot pa mlajši otroci (po Livingstone et al., 2011, str. 39).

Grafikon 6: Uporaba nastavitve zasebnosti na profilih socialnih omrežij (v %)

Vir: po Livingstone et al. (2011, str. 38).

V Sloveniji ima 74 % otrok ustvarjen profil na spletni strani socialnega omrežja, kar nas uvršča v sam evropski vrh. Med otroki, starimi med 9 in 10 let, jih ima svoj profil 47 %, med 11 in 12 let starimi pa 67 %. Delež otrok, ki imajo svoj profil, pa se znatno poveča pri starejših otrocih. Med 13 in 14 let starimi jih ima svoj profil 89 % in skoraj 92 % tistih, ki so stari med 15 in 16 let. Zaseben profil ima 43 % otrok, 31 % delno zaseben, 23 % otrok pa javen profil. Razlika pa je tudi v starosti otrok. Pri najmlajših otrocih je takšnih, ki imajo zaseben profil, 63 %, pri najstarejših pa 38 %. S starostjo se torej zmanjšuje delež tistih, ki imajo profil nastavljen na zasebno (po Lobe in Muha, 2011a, str. 20).

5.4.3 NEVARNOSTI IN TVEGANJA, KI SO JIM OTROCI IZPOSTAVLJENI PRI UPORABI INTERNETA

Med najpogostejšimi dejavniki tveganja, ki so jim otroci izpostavljeni pri uporabi interneta, so predvsem stik s podobami s spolno vsebino, ustrahovanje, pošiljanje in prejemanje sporočil s spolno vsebino, spoznavanje novih ljudi, srečanje z ljudmi, ki so jih spoznali na internetu, ter žaljivo in neprijetno obnašanje. Poleg teh pa obstajajo tudi druga tveganja, kot so zloraba osebnih podatkov in uporabniško ustvarjanje škodljive vsebine.

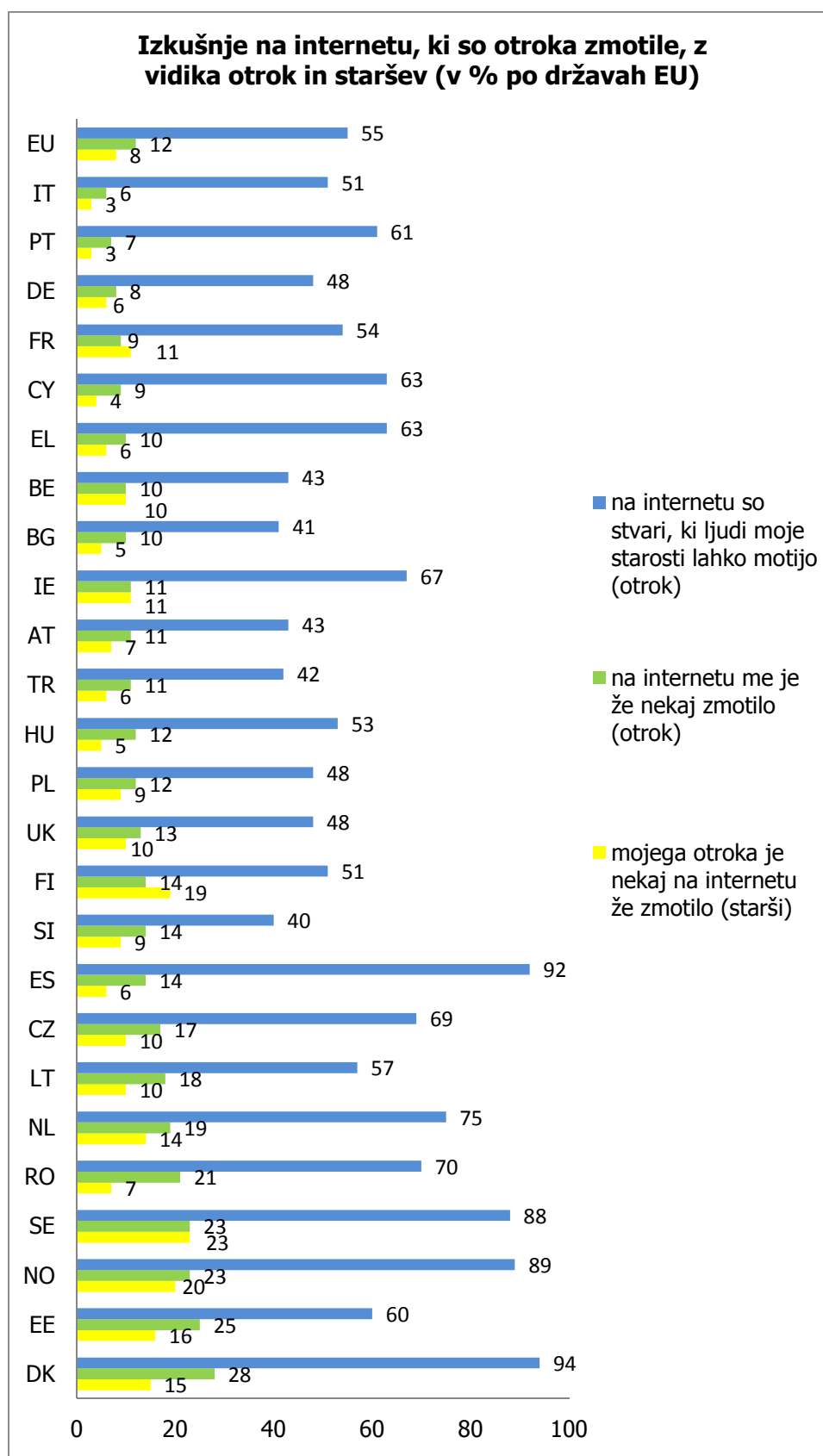
Medtem ko se odraslim zdi, da je izpostavljanje določeni spletni vsebini lahko nevarno, lahko mladi to dojemajo precej drugače. Objava zapeljivih fotografij in prejemanje spogledljivih komentarjev je lahko laskavo in razburljivo. Vendar pa se lahko objava zapeljivih fotografij kaj hitro preobrne v travmatično izkušnjo, predvsem ko mladi glede

fotografije prejmejo zelo slabe komentarje ali če je fotografijo videlo in delilo z drugimi večje število ljudi. Meja med pozitivnimi in negativnimi izkušnjami je tako zelo tanka. Rezultat je predvsem odvisen od same situacije ter od otrokovega zavedanja nevarnosti in tveganj, katerim so izpostavljeni na internetu. Ista situacija lahko različni otroci različno dojemajo. Medtem ko so eni otroci zelo pozorni glede svojih osebnih podatkov in informacij, spet drugi menijo, da se jim ne more zgoditi nič slabega. Raziskave kažejo, da med najbolj tvegane situacije za otroke na internetu spadajo predvsem ustrahovanje, zloraba osebnih podatkov, srečanja z ljudmi, ki so jih spoznali na internetu, ter spolne vsebine. Otroci se v večini zavedajo morebitnih nevarnosti, ki so jim izpostavljeni na internetu, vendar to še ne pomeni, da bodo storili kaj, da se temu izognejo. Občutek zavesti je zato ključnega pomena, da se otroci naučijo izogniti se nevarnim in tveganim situacijam na internetu. Raziskave kažejo, da če se otroci čutijo sposobne obvladati tveganja, so zaradi tega potem tudi manj prestrašeni in zaskrbljeni (Haenens in Smahel, 2014, str. 1).

Med evropskimi otroki, starimi od 9 do 16 let, ki uporabljajo internet, jih 12 % meni, da jih je na internetu že nekaj zmotilo in razburilo. V primerjavi s tem pa samo 8 % staršev meni, da je otroke pri uporabi interneta nekaj zmotilo in razburilo. Približno četrtnina otrok na Danskem (28 %), v Estoniji (25 %), na Norveškem (23 %), v Romuniji (23 %) in na Švedskem (23 %) meni, da jih je na internetu že nekaj zmotilo. To je dvakrat več, kot je evropsko povprečje (12 %) in znatno višje kot pa v Italiji (6 %), na Portugalskem (7 %) in v Nemčiji (8 %). V večini držav so otroci večkrat poročali o tem, da jih je na internetu nekaj zmotilo, kot pa njihovi starši, izjema sta le Finska in Francija, kjer so starši nekoliko bolj prepoznali negativne izkušnje svojih otrok na internetu. Vseeno pa večina otrok meni, da ni imela neugodnih doživetij na internetu (po Livingstone et al., 2011, str. 47).

V primerjavi z Evropo so slovenski otroci glede splošne nevarnosti interneta znatno manj zaskrbljeni kot njihovi evropski vrstniki. Ocene slovenskih in evropskih staršev so povsem primerljive, medtem ko pa je med slovenskimi otroci zabeleženih malenkost več primerov lastnih negativnih izkušenj. Grafikon 7 prikazuje tudi umestitev Slovenije. Opaziti je, da so slovenski otroci najbolj zaupljivi v Evropi glede varnosti spletnega okolja. Na drugi strani pa se uvrščajo v zgornjo polovico po zabeleženih negativnih izkušnjah otrok na internetu in na sredino po oceni staršev o negativnih izkušnjah njihovih otrok na internetu (po Lobe in Muha, 2011a, str. 24).

Grafikon 7: Izkušnje na internetu, ki so otroke zmotile, z vidika otrok in staršev (v % po državah EU)

Vir: po Livingstone et al. (2011, str. 48).

5.4.3.1 Podobe na internetu s spolno vsebino

V povprečju 23 % evropskih otrok pravi, da so se že srečali s podobami s spolno vsebino tako na internetu kot tudi drugje. Pri stiku s podobami s spolno vsebino je očiten vpliv starosti. Kar 36 % otrok, starih med 15 in 16 let, je že videlo takšne podobe, izmed mlajših, starih med 9 in 10 let, pa je to potrdilo 11 % vprašanih. Najstniki torej pogosteje vidijo takšne podobe. Najbolj pogost način, da otrok pride v stik s podobami s spolno vsebino, je internet (14 %), sledijo televizija, filmi, videi (12 %). Manj pogosto pa vidijo te podobe v revijah in knjigah, le 3 % otrok pride v stik z njimi preko mobilnih telefonov (po Livingstone et al., 2011, str. 49).

Primerjava z Evropo prikaže zanimiva odstopanja. Slovenski otroci precej več dostopajo do pornografije preko interneta (25 %), televizije, videov ali DVD-jev (23 %), dvakrat več otrok v Sloveniji pa se je s podobami s spolno vsebino srečalo v revijah in knjigah (17 %) (po Lobe in Muha, 2011a, str. 25).

Najbolj izpostavljeni spolnim podobam na internetu so otroci severnih evropskih držav (na Norveškem, Danskem, Švedskem, Finskem in na Nizozemska) ter v vzhodno evropskih državah (Češka, Litva, Estonija in tudi Slovenija), kjer je približno tretjina otrok že videla podobe s spolno vsebino na internetu ali kje drugje (po Livingstone et al., 2011, str. 50).

Starši običajno nekoliko precenjujejo izpostavljenost spolnim in pornografskim vsebinam pri mlajših otrocih ter podcenjujejo pri starejših. V povprečju so starši in otroci podali približno podobne odgovore glede na otrokovo izpostavljenost spolnim vsebinam na internetu (12 % staršev in 14 % otrok). Tudi v Sloveniji je delež staršev (24 %) približno isti kot delež otrok (25 %) (po Livingstone et al., 2011, str. 53).

Otrokova izpostavljenost spolnim vsebinam na internetu je s strani staršev najmanj prepoznana v Litvi, Avstriji, na Portugalskem, v Bolgariji in Romuniji. Da so otroci dosti bolj izpostavljeni spolnim vsebinam, menijo starši na Švedskem, v Nemčiji, na Cipru in na Češkem (po Livingstone et al., 2011, str. 54).

Pri tistih evropskih otrocih, ki so že prišli v stik s podobami s spolno vsebino, je 35 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 40 % staršev meni, da se to ni zgodilo, 26 % pa pravi, da ne vedo. Največ staršev, ki so prepoznali, da se je njihov otrok že srečal s podobami s spolno vsebino, je na Češkem, v Estoniji, na Danskem, najmanj pa na Portugalskem, v Italiji, na Madžarskem in v Španiji. V Sloveniji je kar 49 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 28 % staršev meni, da njihovi otroci niso prišli v stik s podobami s spolno vsebino, 23 % staršev pa pravi, da tega ne vedo. To nas uvršča med države, v katerih je večja verjetnost, da starši prepoznajo otrokovo izpostavljenost spolnim vsebinam (po Livingstone et al., 2011, str. 55).

Od 23 % evropskih otrok, ki so že prišli v stik s podobami s spolno vsebino na internetu ali drugje, je samo 4 % takšnih, ki jih je to zmotilo. V Sloveniji je od 35 % tistih, ki so prišli v stik s spolnimi podobami, prav tako samo 4 % otrok to zmotilo (po Livingstone et al., 2011, str. 56).

Za starejše otroke je bolj verjetno, da bodo prišli v stik s podobami s spolno vsebino (25 %) kot za mlajše (5 %), kar je povsem primerljivo z evropskim povprečjem. Vendar mlajše takšne podobe veliko bolj zmotijo kot starejše otroke. Kar 56 % otrok, starih med 9 in 10 let, ki so prišli v stik s takšnimi podobami, je to zmotilo. Delež je nižji pri starejših otrocih, starih med 15 in 16 let (24 %) (po Livingstone et al., 2011, str. 57).

Upoštevati moramo, da tovrstne podobe nimajo enotnega negativnega vpliva in lahko otroci po stiku s podobami s spolno vsebino ostanejo povsem neprizadeti. Obenem pa lahko iste podobe posamezne otroke veliko bolj vznemirijo (po Lobe in Muha, 2011a, str. 27).

5.4.3.2 Ustrahovanje ter žaljivo in neprijetno obnašanje na internetu

Ustrahovanje oziroma izpostavljenost žaljivemu in neprijetnemu obnašanju je eno izmed pogostih tveganj, ki se pojavlja pri uporabi interneta. Ustrahovanje se oblikuje med vrstniki, ko se med seboj obnašajo ogrožujoče (Lobe in Muha, 2011a, str. 28).

Primeri ustrahovanja so najpogostejši med otroki in mladino. Klasično ustrahovanje, kot je pisanje po zidovih, pošiljanje listkov po razredu ali pa obrekovanje na šolskih hodnikih, se je dandanes preneslo v virtualno okolje. V tem okolju otroci in mladostniki zlorablajo prednosti informacijsko komunikacijskih tehnologij za izvajanje ustrahovanja po elektronski pošti, socialnih omrežjih, mobilni tehnologiji itd. Zaradi vpetosti omenjenih tehnologij v vsakdanje življenje otroka in mladostnika ta pred ustrahovanjem ne more ubežati tudi v domačem okolju. Uporabljene metode so raznolike, vse od zlorabe socialnih omrežij, elektronske pošte, klepetalnic, forumov, blogov, lahko bi rekli, da sežejo vse do meja otroške domišljije. Dejanja v primeru kibernetkega ustrahovanja ponavljajo, poleg tega pa lahko pride tudi do prenosa vlog, in sicer lahko ustrahovalec (angl. bully) v nekem trenutku postane žrtev in obratno (Dimc in Dobovšek, 2012, str. 73–74).

V povprečju 19 % evropskih otrok, starih od 9 do 16 let, pravi, da se je na internetu nekdo proti njim vedel na žaljiv in na grd način (po Livingstone et al., 2011, str. 61).

Najbolj pogost način ustrahovanja je v živo (13 %), manj pa na internetu (6 %) ali preko mobilnega telefona, s klici in sporočili (3 %). Ustrahovanje je bolj pogosto pri najstarejših (starih med 15 in 16 let) ter najmlajših (starih med 9 in 10 let) udeležencih raziskave (15–16 in 9–10), pri obojih gre za slabo četrtino (po Livingstone et al., 2011, str. 62).

Najbolj pogosto je ustrahovanje otrok v Romuniji in Estoniji, kar dvakrat bolj kot v povprečju evropskih držav. Tudi ustrahovanje preko interneta je v teh dveh državah bolj pogosto kot v povprečju z drugimi evropskimi državami. Ustrahovanja je najmanj na Portugalskem in Nizozemskem ter v Italiji, Turčiji in Grčiji. V Sloveniji je 20 % otrok, ki so že bili ustrahovani, od tega 4 % na internetu, kar nas uvršča v evropsko povprečje. Pregled povprečij evropskih držav v grobem priča o tem, da je raven spletnega ustrahovanja višja v državah, kjer je ustrahovanje nasploh bolj pogosto, in praviloma ni odvisna od pogostosti uporabe interneta v državi. Iz tega lahko sklepamo, da je spletno

ustrahovanje le prenos obstoječega problema v novo okolje in ne posledica nove tehnologije (po Livingstone et al., 2011, str. 62).

Tisti otroci, ki so bili ustrahovani preko interneta, pravijo, da se ustrahovanje bolj pojavlja na spletnih straneh socialnega omrežja ali preko takojšnjih sporočil, kot pa preko elektronske pošte ali spletne klepetalnice (po Livingstone et al., 2011, str. 63).

Biti tarča grdih in žaljivih sporočil je najbolj pogosta oblika spletnega ustrahovanja (4 %). Ustrahovanje se večinoma dogaja med vrstniki. Tako so otroci tarča ustrahovanja, prihaja pa tudi do tega, da otroci sami ustrahujejo druge. V povprečju je 12 % evropskih otrok, starih od 9 do 16 let, že kdaj se vedlo grdo in žaljivo do drugih, torej ustrahovalo druge. Ustrahovati druge je bolj pogosto med starejšimi otroki, pogosteje pa se dogaja v živo (10 %) kot pa preko interneta (3 %) ali mobilnega telefona (2 %) (po Livingstone et al., 2011, str. 64).

V povprečju so starši in otroci podali enake odgovore glede ustrahovanja otrok na internetu (6 %). Le v Romuniji, Estoniji, Bolgariji, na Češkem in Madžarskem se starši manj strinjajo s tem, da so bili njihovi otroci ustrahovani preko interneta, kot njihovi otroci. V Sloveniji se starši bolj strinjajo s tem, da je že prišlo do ustrahovanja na internetu (6 %), kot pa otroci (4 %) (po Livingstone et al., 2011, str. 67).

Pri tistih evropskih otrocih, ki so že bili ustrahovani preko interneta (6 %), je 29 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 56 % staršev meni, da se to ni zgodilo, 15 % pa pravi, da ne vedo. V Sloveniji je 28 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 46 % staršev meni da njihovi otroci niso bili ustrahovani, 26 % staršev pa pravi, da tega ne vedo (po Livingstone et al., 2011, str. 68).

Od tistih otrok, ki so bili ustrahovani na internetu (6 %), je 31 % otrok to zelo razburilo, dokaj razburilo je 24 %, malo razburilo pa 30 % otrok, 15 % pa to sploh ni razburilo. Rezultati kažejo, da je od vseh otrok, ki so bili ustrahovani, malo tistih, ki so bili ustrahovani na internetu. Vendar pa več kot polovico otrok to zelo razburi, manj kot polovica pa je takšnih, ki jih to le malo razburi ali pa sploh nič ne razburi (po Livingstone et al., 2011, str. 69).

V povprečju je največ evropskih otrok bilo izpostavljenih spletnem ustrahovanju kot žrtve pošiljanja neprijetnih in žaljivih sporočil (4 %). Manj pa je bilo ustrahovanja v obliki pošiljanja neprijetnih in žaljivih sporočil o nekom drugem ali objava takšnih sporočil tam, kjer drugi lahko to vidijo (2 %). Po en odstotek je že doživel, da so se po internetu o njih širila neprijetna in žaljiva sporočila, so jim na internetu grozili ali pa so se jim na spletu dogajale druge neprijetne in žaljive stvari (po Livingstone et al., 2011, str. 64).

V primerjavi z evropskim povprečjem je tudi v Sloveniji ustrahovanje v živo najbolj pogost način ustrahovanja (15 %). Od 20 % otrok v Sloveniji, ki so že bili ustrahovani, jih je le 4 % izkusilo to na internetu. Delež ustrahovanja preko mobilnega telefona je še nižji, le 3 %. Največ primerov ustrahovanja je zabeleženih pri najstarejših otrocih, starih med 15 in 16 let (23 %), najmanj pa pri otrocih, starih med 13 in 14 let (16 %) (po Lobe in Muha,

2011a, str. 29). Izpostavljenost spletnem ustrahovanju je največja med najstarejšimi otroci, kar je povsem primerljivo z ugotovitvami na evropski ravni. Ponovno pa opazamo, da deleži otrok v Sloveniji v večini primerov zaostajajo za pojavnostjo spletnega ustrahovanja v celotni Evropi (po Lobe in Muha, 2011a, str. 30).

5.4.3.3 Izmenjava sporočil s spolno vsebino med vrstniki

V povprečju 15 % evropskih otrok, starih od 11 do 16 let, je že prejelo ali videlo na internetu sporočila s spolno vsebino (po Livingstone et al., 2011, str. 73). Med otroki je prejemanje takšnih sporočil bolj pogosto kot pa pošiljanje ali objava (3 %). V primerjavi z evropskim povprečjem je v Sloveniji delež otrok, ki so takšno sporočilo prejeli ali videli, malo višji od evropskega (17 %), povsem enak pa je delež otrok, ki so takšno sporočilo poslali ali objavili (3 %) (po Livingstone et al., 2011, str. 74).

Starši običajno nekoliko podcenjujejo izmenjavo sporočil s spolno vsebino med otroki, saj je le 6 % staršev, ki meni, da so otroci že prišli v stik s takšnimi sporočili, v primerjavi z otroki, katerih kar 15 % meni, da so takšno sporočilo že prejeli ali videli. Tudi v Sloveniji je v primerjavi z evropskim povprečjem delež staršev manjši (9 %) od deleža otrok, ki pravijo, da so že prejeli ali videli sporočilo s spolno vsebino. Starši podcenjujejo prejemanje takšnih sporočil v primerjavi s svojimi otroci v vseh državah (po Livingstone et al., 2011, str. 76).

Od 15 % evropskih otrok, ki so že prejeli ali videli sporočila s spolno vsebino, je 21 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 52 % staršev meni, da se to ni zgodilo, 27 % pa pravi, da ne vedo. V Sloveniji je 21 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 41 % staršev meni, da do tega ni prišlo, 38 % staršev pa pravi, da ne vedo (po Livingstone et al., 2011, str. 77). Od 15 % evropskih otrok, ki so prišli v stik s takšnimi sporočili, je le 4 % otrok, starih od 11 do 16 let, takšno sporočilo tudi zmotilo. V Sloveniji je od 17 % otrok, ki so že videli ali prejeli sporočilo s spolno vsebino, le 2 % otrok to tudi zmotilo (po Livingstone et al., 2011, str. 80).

Med državami v raziskavi ni zabeleženih večjih razlik, kar odraža, da je celoten delež izmenjave sporočil s spolno vsebino v Evropi relativno majhen, in sicer najmanjši v Italiji, Slovenija pa se po podatkih umešča v zgornjo polovico. Očitno je, da je prejemanje sporočil s spolno vsebino v Sloveniji znatno večje pri najstarejših otrocih, kar je v skladu z evropskim povprečjem (po Lobe in Muha, 2011a, str. 31).

5.4.3.4 Spoznavanje novih ljudi

Največja pozornost javnosti in skrb oblikovalcev politik glede varnosti otrok na internetu je namenjena prav srečanjem otrok z novimi prijatelji, ki so jih spoznali na internetu, saj se ta lahko nesrečno končajo z zlorabo. Vseeno pa raziskave te skrbi mirijo, saj so takšna srečanja praviloma redka. Čeprav otroci pogosto uporabljajo internet za širjenje kroga prijateljev, je le malo takih, ki navezujejo stike z odraslimi. Poleg tega se postavlja tudi vprašanje, kakšne so sploh nevarnosti, ki se jim otroci izpostavljeni pri srečanju v živo z ljudmi, ki so jih spoznali na internetu. Na srečanje z osebo, ki so jo spoznali na internetu,

se je v povprečju odpravilo 9 % evropskih otrok, starih od 9 do 16 let. V primerjavi z evropskim povprečjem je ta odstotek med slovenskimi otroci nekoliko višji, saj se je na takšno srečanje odpravilo 13 % otrok. V veliko večji meri velja za starejše otroke, da se bodo srečali z ljudmi, ki so jih spoznali na internetu, kot pa za najmlajše udeležence raziskave (po Lobe in Muha, 2011a, str. 33).

Srečanja otrok in mladih z osebami, ki jih poznajo samo prek interneta, predstavljajo tveganje, ki lahko vodi v pozitivno ali negativno izkušnjo (po Lobe in Muha, 2011b, str. 43). V povprečju je 30 % evropskih otrok, starih od 9 do 16 let, ki uporabljajo internet, na internetu že komuniciralo z nekom, ki ga prej še niso srečali v živo. V primerjavi z evropskim povprečjem je delež otrok v Sloveniji, ki so komunicirali na internetu, komunicirali z nekom, ki ga prej še niso srečali v živo, nekoliko višji, saj je takšnih otrok kar 34 %. To je bolj pogosto pri starejših otrocih, starih med 15 in 16 let (46 %), kot pa pri najmlajših, starih med 9 in 10 let (13 %). Enega od devetih otrok (1 %), ki so šli na srečanje z ljudmi, ki so jih spoznali na internetu, je to srečanje zmotilo. Čeprav je za otroke, stare med 9 in 10 let manj pogosto (2 %) kot za starejše otroke, stare med 15 in 16 let (16 %), da se bodo srečali v živo z osebo, ki so jo spoznali na internetu, je med najmlajšimi največjih delež takšnih, ki so odšli na srečanje, to srečanje tudi zmotilo (31 %) (po Livingstone et al., 2011, str. 85).

Največ otrok, ki so odšli na srečanje z nekom, ki so ga prvič spoznali na internetu, je v Estoniji (25 %) in Litvi (23 %), najmanj pa v Turčiji (3 %), Italiji in na Irskem (4 %). Otroci iz Finske, Danske, Slovenije in Nizozemske imajo precej več novih stikov na internetu, ki jih prej niso poznali v živo, vendar se sorazmerno manj srečujejo z njimi v živo (po Livingstone et al., 2011, str. 86). Od tistih otrok, ki so odšli na srečanje z nekom, ki so ga spoznali na internetu (9 %), jih 55 % pravi, da so se srečali samo z eno ali dvema osebama, 22 % s tremi ali štirimi, 23 % s petimi ali več osebami (po Livingstone et al., 2011, str. 87).

Najpogosteje so evropski otroci osebe, s katerimi so se sestali, spoznali prek spletnih strani socialnih omrežij (62 %), sledijo pa jim neposredna sporočila (42 %). Od 9 % tistih otrok, ki so odšli na srečanje z nekom, ki so ga prvič spoznali na internetu, se jih je 48 % srečalo z nekom izven njihovega socialnega kroga (po Livingstone et al., 2011, str. 88).

Podoben delež otrok in staršev poroča, da je otrok šel na srečanje z nekom, ki ga je spoznal na internetu. To pravi v povprečju 4 % evropskih staršev in 9 % otrok. V Sloveniji o tem poroča 9 % staršev in 13 % otrok. Iz podatkov je razvidno, da starši v večini držav podcenjujejo pojavnost srečanja v živo z nekom, ki so ga spoznali preko interneta, z izjemo Bolgarije in Turčije (po Livingstone et al., 2011, str. 89). Od 9 % evropskih otrok, ki so odšli na srečanje z nekom, ki so ga spoznali na internetu, je 28 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 61 % staršev meni, da se to ni zgodilo, 11 % pa pravi, da tega ne vedo. V Sloveniji je 35 % staršev seznanjenih, da se je to zgodilo, 41 % staršev meni, da otroci niso imeli tovrstnih srečanj, 23 % staršev pa pravi, da tega ne vedo (po Livingstone et al., 2011, str. 91).

Od 9 % otrok, ki so se srečali z nekom, ki so ga spoznali na internetu, se jih je 63 % srečalo z nekom svoje starosti, 22 % s starejšim najstnikom (starim manj kot 20 let), 7 % z nekom mlajšim, 8 % z nekom starejšim (starim 20 let ali več) (po Livingstone et al., 2011, str. 93). Večina otrok (70 %) je nekomu povedala za to srečanje, 42 % otrok je to zaupalo nekomu svoje starosti, samo 14 % otrok je to povedalo nekomu starejšemu, ki mu zaupa (po Livingstone et al., 2011, str. 93).

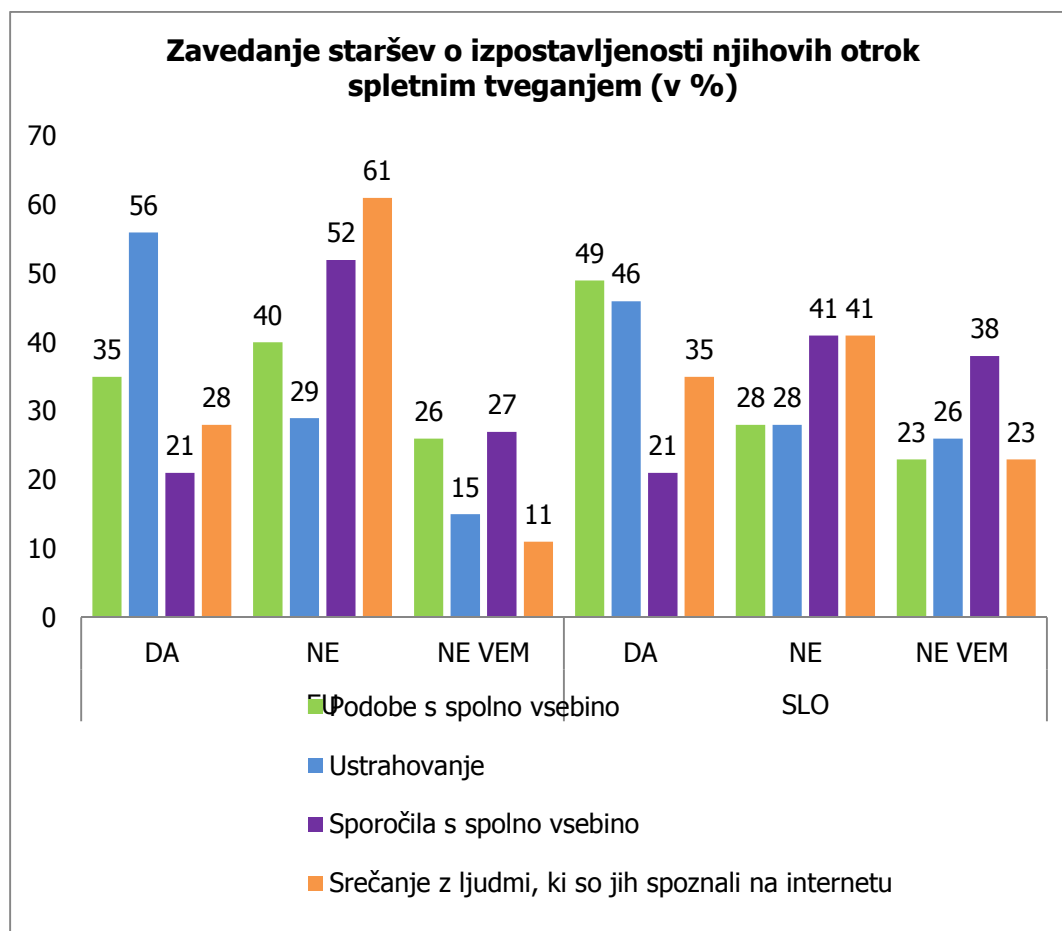
5.4.3.5 Druga tveganja

Obstajajo tudi druga spletna tveganja, ki jih lahko označimo za potencialno škodljive za otroka, to sta predvsem izpostavljenost potencialno škodljivim uporabniškim vsebinam in pa zloraba osebnih podatkov.

Drugo najbolj pogosto tveganje je izpostavljenost potencialno škodljivim uporabniškim vsebinam. V povprečju je bilo 21 % evropskih otrok, starih od 11 do 16 let, izpostavljenih enemu ali več tipom potencialno škodljivih uporabniških vsebin, kot so sovražna sporočila (12 %), spletne strani o anoreksiji in bulimiji (10 %), o samopoškodovanju (7 %), o jemanju drog (7 %) ter spletne strani o samomoru (5 %). Delež otrok, ki so izpostavljeni škodljivim uporabniškim vsebinam, se povečuje s starostjo (po Livingstone et al., 2011, str. 97).

9 % evropskih otrok (enak delež velja tudi za Slovenijo), starih od 11 do 16 let, je že doživelo vsaj enega od treh navedenih primerov zlorabe osebnih podatkov. Najpogostejši primer zlorabe osebnih podatkov je, da je nekdo uporabil njihovo geslo za dostop do njihovih podatkov ali da so se izdajali za njih (7 %) (enak delež velja tudi za Slovenijo). V Sloveniji je bil pri obeh vrstah tveganj isti delež otrok, ki so to doživeli. Manj pa je bilo med evropskimi otroci škodljive rabe osebnih podatkov otroka (4 %, v Sloveniji 2 %) in finančne izgube zaradi prevare na internetu (1 %, v Sloveniji 2 %) (po Livingstone et al., 2011, str. 101).

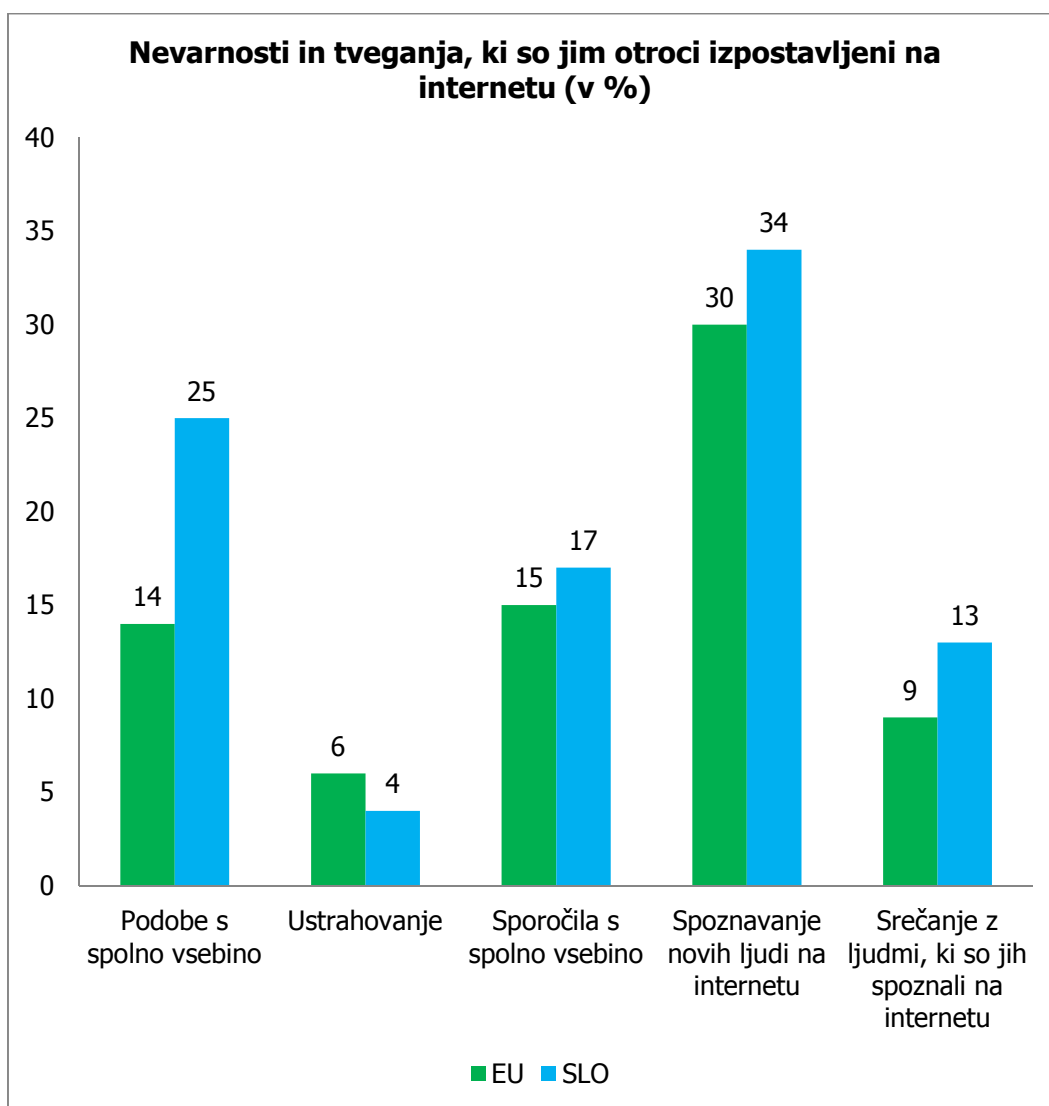
Grafikon 8: Zavedanje staršev o izpostavljenosti njihovih otrok spletnim tveganjem (v %)

Vir: po Livingstone et al. (2011, str. 48 - 101).

Iz grafikona 8 je razvidno, da so od vseh nevarnosti in tveganj, ki so bila zajeta v raziskavi, v povprečju evropski starši najbolj seznanjeni z ustrahovanjem, saj kar 56 % staršev pravi, da je njihov otrok že bil ustrahovan na internetu. Najmanj pa so seznanjeni glede srečanja otrok z ljudmi, ki so jih spoznali na internetu (11 %). V primerjavi z evropskim povprečjem so slovenski starši najbolj seznanjeni, da so otroci že prišli v stik s podobami s spolno vsebino (49 %) ter da so otroci že bili ustrahovani na internetu (46 %). Najmanj pa so v Sloveniji starši seznanjeni glede izmenjave sporočil s spolno vsebino ter srečanjem njihovih otrok z ljudmi, ki so jih ti spoznali na internetu (23 %).

Grafikon 9: Nevarnosti in tveganja, ki so jim otroci izpostavljeni na internetu (v %)

Vir: po Livingstone et al. (2011, str. 48 - 101).

Iz grafikona 9 je razvidno, da je najpogostejše in tudi najbolj nevarno in tvegano pri otrocih, ki uporabljajo internet, spoznavanje novih ljudi na internetu, saj kar 30 % otrok pravi, da so že kdaj navezali stike z ljudmi na internetu, ki jih prej niso poznali v živo. Sledijo mu sporočila s spolno vsebino (15 %) ter podobe s spolno vsebino (14 %). Najmanj pogosto tveganje pa je ustrahovanja, saj le 6 % otrok pravi, da so že bili ustrahovani na internetu. V primerjavi z Evropsko unijo ima Slovenija primerljive rezultate, saj je najbolj tvegano početje spoznavanje novih ljudi na internetu, saj je kar 34 % otrok izjavilo, da je že kdaj navezalo stike z ljudmi na internetu, ki jih prej niso poznali v živo. Temu sledijo podobe s spolno vsebino (25 %) in pa sporočila s spolno vsebino (17 %). Enako kot velja za evropsko povprečje, je tudi v Sloveniji najmanj pogosto tveganje ustrahovanje, saj je le 4 % otrok izjavilo, da so že bili ustrahovani na internetu.

5.4.4 VLOGA STARŠEV PRI VAROVANJU OTROK PRED NEVARNOSTMI IN TVEGANJI NA INTERNETU

Poznamo različne vrste starševske mediacije. Omenila sem naslednje, ki so bile zajete tudi v raziskavi:

- Aktivna mediacija otrokove uporabe interneta: starši se nahajajo v bližini, ko otrok uporablja internet, se z otroki pogovarjajo o tem, kaj počnejo na internetu, jih spodbujajo k samostojnemu raziskovanju in učenju na internetu, z otroki opravljajo skupne aktivnosti na internetu in sedijo z otroki, medtem ko uporabljajo internet.
- Aktivna mediacija otrokove internetne varnosti: starši otrokom pojasnijo, zakaj so določene spletne strani dobre in druge ne, otrokom pomagajo, ko je nekaj na internetu težko narediti ali pa poiskati, otrokom predlagajo načine za varno uporabo interneta, predlagajo načine, kako naj se otroci vedejo do drugih ljudi na internetu, z otroki se pogovorijo, kaj storiti v primeru, da jih nekaj na internetu zmoti.
- Restriktivna mediacija: postavljanje pravil o tem, kako in kaj na internetu lahko otrok uporablja (pravila, ki omejujejo otrokovo uporabo interneta).
- Nadzor staršev: starševsko naknadno pregledovanje dosegljivih podatkov o otrokovi uporabi interneta.
- Tehnične omejitve: uporaba programske opreme za filtriranje, preprečevanje ali nadzorovanje otrokove uporabe interneta (po Livingstone et al., 2011, str. 104).

5.4.4.1 Starševska aktivna mediacija pri otrokovi uporabi interneta

V povprečju se večina evropskih staršev z otroki pogovarja o tem, kaj ti počnejo na internetu (70 %) ali pa so v bližini, ko njihov otrok uporablja internet (58 %). Malo manj kot polovica staršev (47 %) otroka spodbuja, da sam raziskuje in se uči stvari na internetu, 44 % jih sedi skupaj z otrokom, ko uporablja internet, 42 % staršev pa z otroki celo deli aktivnosti na internetu. V povprečju je 90 % evropskih staršev navedlo, da izvajajo eno ali več zgoraj naštetih stvari, 10 % staršev pa še nikoli ni naredilo nič od zgoraj naštetega. V Sloveniji je staršev, ki izvajajo eno ali več od teh aktivnosti, 88 %, kar nas uvršča malo pod evropsko povprečje (po Livingstone et al., 2011, str. 104).

Aktivna mediacija staršev je večja pri mlajših otrocih, saj kar 93 % staršev uporablja zgoraj naštete načine aktivne mediacije pri otrocih, starih med 9 in 10 let. Zmanjša pa se z otrokovo starostjo, saj samo še 85 % staršev izvaja katero od teh aktivnosti pri otrocih, starih med 15 in 16 let (po Livingstone et al., 2011, str. 105). Največ staršev, ki izvajajo zgoraj omenjene aktivnosti, je na Nizozemskem (97 %), Norveškem (89 %), Poljskem (93 %) in Češkem (96 %), najmanj pa v Turčiji (76 %). Z izjemo Turčije so razlike med državami majhne (po Livingstone et al., 2011, str. 106).

Največ slovenskih staršev (67 %) se nahaja v bližini, ko otrok uporablja internet, malo manj kot dve tretjini staršev (62 %) pa se z otroki pogovarja o tem, kaj počnejo na

internetu. K samostojnem raziskovanju in učenju na internetu 44 % staršev spodbuja svoje otroke, 27 % staršev pa ima z otroki celo skupne aktivnosti na internetu, okoli četrtnina (24 %) pa med uporabo interneta sedi z otrokom. Na splošno je več mediacije staršev pri uporabi interneta pri mlajših otrocih (starih med 9 in 12 let) kot pa pri starejših (starih med 13 in 16 let). Rezultati so pokazali, da 12 % slovenskih staršev ne izvaja nobene izmed zgoraj naštetih aktivnosti (po Lobe in Muha, 2011a, str. 37). V skladu z evropskim povprečjem se tudi v Sloveniji s starostjo pričakovano zmanjšuje aktivna mediacija staršev. Tako pri tistih otrocih, starih med 9 in 10 let, 93 % staršev izvaja vsaj eno od zgoraj navedenih aktivnosti, medtem ko pri starejših otrocih, starih med 15 in 16 let, to izvaja le še 76 % staršev (po Lobe in Muha, 2011a, str. 38).

5.4.4.2 Starševska aktivna mediacija pri otrokovi varni uporabi interneta

V povprečju 68 % evropskih staršev otrokom pojasni, zakaj so določene spletne strani dobre in druge ne, 66 % staršev otrokom pomaga, ko je nekaj na internetu težko narediti ali pa poiskati, 63 % staršev otrokom predlaga načine za varno uporabo interneta, 58 % jih predlaga načine, kako naj se otroci vedejo do drugih ljudi na internetu, 52 % staršev se z otroki pogovori, kaj storiti v primeru, da jih nekaj na internetu zmoti. V povprečju 87 % evropskih staršev izvaja eno ali več zgoraj omenjenih stvari. Največ staršev, ki izvaja zgoraj omenjene aktivnosti, je na Norveškem (99 %), Nizozemskem (97 %), Finskem (97 %) in Češkem (94 %), najmanj pa v Turčiji (70 %). V Sloveniji 82 % staršev izvaja eno ali več zgoraj omenjenih stvari (po Livingstone et al., 2011, str. 106).

Slovenski starši (61 %) otrokom največ pomagajo pri stvareh, jih je na internetu težko narediti ali poiskati, malo manj (58 %) staršev otrokom razloži, zakaj so nekatere spletne strani dobre in druge ne, 57 % staršev otrokom svetuje, kako varno uporabljati internet, 44 % pa predlagala načine, kako naj se otroci vedejo do drugih ljudi na internetu, 37 % staršev otrokom razloži, kaj storiti, če jih nekaj na internetu vznemiri. Opazimo, da obstajajo precejšnje razlike v aktivnostih staršev pri mlajših in starejših otrocih. Pri mlajših otrocih se starši veliko bolj vključujejo, pri starejših otrocih pa je mediacija staršev na tem področju nižja (po Lobe in Muha, 2011a, str. 38).

5.4.4.3 Starševska restriktivna mediacija pri otrokovi uporabi interneta

Največ pravil starši postavijo pri razkritju osebnih podatkov, saj kar 85 % staršev svojim otrokom prepove izdajo osebnih podatkov drugim na internetu, 63 % objavo fotografije ali videa, 57 % prenašati glasbo ali filme iz interneta, 40 % staršev svojim otrokom prepove imeti svoj profil na spletni strani socialnega omrežja, 39 % gledati video posnetke na internetu in 38 % uporabljati neposredna sporočila (po Livingstone et al., 2011, str. 108).

Restriktivna mediacija staršev je večja pri mlajših otrocih, saj kar 95 % staršev uporablja zgoraj našete načine restriktivne mediacije pri otrocih, starih med 9 in 10 let. Aktivnost se zmanjša z otrokovo starostjo, saj samo še 71 % staršev izvaja, katero od teh aktivnosti pri otrocih, starih med 15 in 16 let (po Livingstone et al., 2011, str. 109). Največ teh

prepovedi staršev je v Nemčiji (93 %), Franciji (93 %), na Portugalskem (92 %) in Irskem (95 %), najmanj pa v Litvi (60 %). V povprečju 90 % evropskih staršev izvaja eno ali več zgoraj omenjenih stvari, v Sloveniji pa 84 % staršev (po Livingstone et al., 2011, str. 110).

Največ slovenskih staršev je otrokom postavilo pravila glede posredovanja osebnih informacij drugim na spletu (78 %). Precej manj staršev otrokom postavlja pravila glede nalaganja fotografij, video posnetkov ali glasbe za deljenje z drugimi (42 %), prenašanje glasbe ali filmov iz interneta (29 %), uporabo takojšnjega sporočanja (24 %), imeti svoj lasten profil na spletni strani socialnega omrežja (23 %). Najmanj pa starši postavljajo pravila glede gledanja video posnetkov na internetu (18 %). Razlike glede na starost so velike, starejši imajo postavljenih precej manj pravil kot mlajši otroci (po Lobe in Muha, 2011a, str. 40).

5.4.4.4 Starševski nadzor otrokove uporabe interneta

Največ staršev (46 %) preverja, katere strani otrok obiskuje, 40 % staršev preverja otrokov profil na spletni strani socialnega omrežja, 36 % staršev preverja, katere prijatelje ali kontakte ima otrok dodane na profilu socialnega omrežja ali v programu za takojšnje sporočanje, 25 % pa preverja sporočila na elektronski pošti in neposredna sporočila. V povprečju 64 % evropskih staršev preverja eno od zgoraj naštetih stvari (po Livingstone et al., 2011, str. 110).

Starševski nadzor je večji pri mlajših otrocih, starih med 9 in 10 let (72 %), pa tudi pri starejših otrocih, starih med 15 in 16 let (51 %) (po Livingstone et al., 2011, str. 111). Največji nadzor s strani staršev je na Poljskem (77 %), Irskem (75 %), Norveškem (78 %), najmanj pa starši nadzorujejo svoje otroke v Litvi in v Sloveniji (42 %) (po Livingstone et al., 2011, str. 112).

Največ slovenskih staršev (22 %) preverja, katere strani otrok obiskuje, 19 % staršev preverja otrokov profil na spletni strani socialnega omrežja, 13 % staršev preverja, katere prijatelje ali kontakte ima otrok dodane na profilu socialnega omrežja ali v programu za takojšnje sporočanje, najmanj pa starši preverjajo sporočila na elektronski pošti in takojšnja sporočila (7 %) (po Lobe in Muha, 2011a, str. 41).

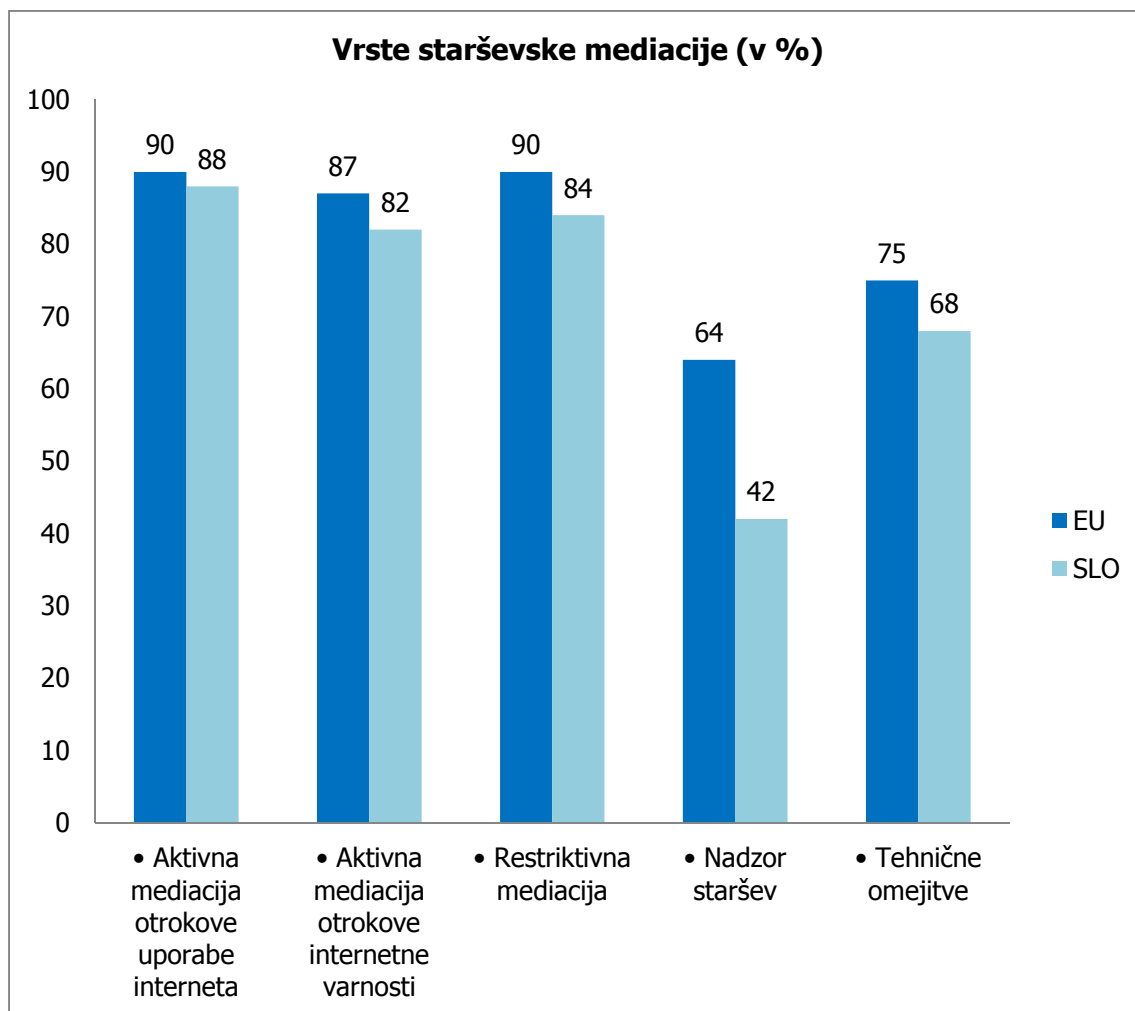
5.4.4.5 Tehnične omejitve staršev

V povprečju največ evropskih staršev (73 %) za preprečitev spama in virusov uporablja programsko opremo, manj pa starši uporabljajo filtriranje ali preprečevanje nekaterih spletnih strani (28 %). Storitve ali pogodbeno določilo, ki omejuje čas, ki ga otroci preživijo na internetu, uporablja 13 % staršev, 24 % staršev pa sledi, katere spletne strani obiščejo otroci. Vsaj eno od teh stvari uporablja 75 % evropskih staršev, v Sloveniji pa 68 % staršev (po Livingstone et al., 2011, str. 112).

V Sloveniji največ staršev (68 %) na računalniku uporablja programsko opremo za preprečitev spama in virusov. Bistveno manj, 11 % staršev, pa jih uporablja filtriranje ali

preprečevanje nekaterih spletnih strani in storitev ali pogodbeno določilo, ki omejuje čas, ki ga otroci preživijo na internetu. Le 7 % staršev sledi, katere spletne strani obiščejo otroci. Razlike med mlajšimi in starejšimi otroci obstajajo (po Lobe in Muha, 2011a, str. 43).

Grafikon 10: Oblike starševske mediacije (v %)

Vir: po Livingstone et al. (2011, str. 104–112).

Iz grafikona 10 je razvidno, da so v Sloveniji v primerjavi z evropskim povprečjem vsi načini, s katerimi starši nadzorujejo ali urejajo otrokovo uporabo interneta, pod povprečjem. Največjo razliko pa je zaznati pri nadzoru staršev. Najbolj starši v Sloveniji uporabljajo aktivno mediacijo, najmanj pa izvajanje nadzora nad otroki pri uporabi interneta.

5.4.5 RAZVRSTITEV EVROPSKIH DRŽAV PO SKUPINAH

V letu 2011 je EU Kids Online objavil rezultate vseevropske raziskave, ki so jo opravili v 25 državah Evropske unije na vzorcu 25.142 otrok v starosti od 9 do 16 let. Na podlagi te raziskave so države razvrstili v 4 skupine glede na delež otrok, ki internet uporabljajo dnevno, ter glede na tveganja, ki so jim pri tem izpostavljeni:

- Države z nizko uporabo in nizkim tveganjem (Avstrija, Belgija, Nemčija, Francija, Grčija, Italija, Madžarska): tu je uporaba interneta med otroci najmanjša, so tudi pod povprečjem za vsa tveganja, z izjemo spoznavanja novih ljudi na internetu ter srečanj z ljudmi, ki jih prej niso poznali v živo.
- Države z nizko uporabo in nekaj tveganja (Irska, Portugalska, Španija, Turčija): imajo najnižjo rabo interneta, čeprav imajo tudi nekaj prekomerne uporabe interneta in nekaj težav z uporabniško ustvarjenimi vsebinami.
- Države z večjo uporabo in nekaj tveganja (Ciper, Finska, Nizozemska, Poljska, Slovenija in Velika Britanija): otroci precej uporabljajo internet, vendar pa so visoka samo nekatera tveganja, kar je verjetno posledica učinkovite kampanje ozaveščanja ali pa starševskega posredovanja pri otrokovi uporabi interneta.
- Države z večjo rabo in večjim tveganjem (Bolgarija, Češka, Danska, Estonija, Litva, Norveška, Romunija, Švedska): za te države lahko rečemo, da je uporaba interneta pri njih relativno nova večšina, takšna so tudi tveganja (po Haddon in Livingstone, 2012, str. 2).

V letu 2013 pa so objavili rezultate druge raziskave, ki je vključevala 33 držav. Poleg že vključenih v prejšnjo raziskavo so v tej raziskavi sodelovale še Hrvaška, Irska, Latvija, Luksemburg, Malta, Rusija, Slovaška in Švica. To poročilo posodablja in pogloblja razumevanje mednacionalnih razlik med anketiranimi v državah Evropske unije. Predhodna raziskava temelji predvsem na deležu otrok v vsaki državi, ki internet uporabljajo vsak dan in ki je pri tem naletela na enega ali več tveganj, to poročilo preučuje obseg in vrsto spletnih priložnosti, tveganj, nevarnosti, ki so jih otroci izkusili v vsaki državi. Prav tako pa upošteva tudi načine, s katerimi starši nadzorujejo ali urejajo otrokovo uporabo interneta v vsaki državi. Ta nova analiza pokaže, da so razlike znotraj posameznih držav občutno večje. Poročilo je razdeljeno na štiri področja:

- združitvev na podlagi spletnih priložnosti,
- spletnih nevarnosti in tveganj,
- starševskih strategij posredovanja,
- splošna razvrstitev držav, ki temelji na priložnostih, nevarnostih, tveganjih in načinih starševskega posredovanja.

To poročilo razvršča države prav tako v 4 skupine, in sicer je razvrstilo države po skupinah glede na priložnosti, tveganja, nevarnosti in oblike starševskega posredovanja:

- Podprti tvegani raziskovalci (Danska, Finska, Nizozemska, Norveška, Švedska): v tej skupini je več otrok, ki so izkušeni uporabniki interneta. Pogosteje se srečujejo s spolnimi tveganji na internetu, njihovi starši pa bolj aktivno sodelujejo pri usmerjanju svojih otrok pri uporabi interneta. V teh državah pa obstaja tudi sorazmerno majhna skupina ogroženih otrok, ki izkusijo podobno raven tveganja kot njihovi vrstniki, vendar nimajo tolikšnega starševskega posredovanja kot njihovi vrstniki.
- Delno podprti tvegani igralci (Bolgarija, Ciper, Češka, Estonija, Poljska, Romunija): v teh državah se otroci srečujejo le z zmernimi spletnimi priložnostmi, ki se

osredotočajo predvsem na zabavo in še zlasti na igranje igrice. Kljub temu pa še vedno izkušajo relativno visoko stopnjo tveganja in nevarnosti. Nekateri naletijo samo na določeno nevarnost, drugi na številna tveganja. Starši se zavezujejo precej raznolikim mediacijam v teh državah, vključno z aktivnimi in omejevalnimi oblikami mediacije, čeprav se te zdijo razmeroma neučinkovite. To je lahko posledica tega, ker so spletne priložnosti in s tem povezane digitalne spretnosti v teh državah pojavile šele pred kratkim, tako da podporne strukture in dobre prakse še niso razvili.

- Zaščiteni z omejitvami (Belgija, Francija, Nemčija, Grčija, Irska, Italija, Portugalska, Španija, Turčija in Velika Britanija): za spletne izkušnje v tej skupini držav je značilna sorazmerno nizka stopnja tveganja, verjetno zato, ker je uporaba interneta manjša in v veliki meri omejena na praktične aktivnosti. Medtem, ko starši z omejevalnim posredovanjem preprečujejo tveganja in nevarnosti, lahko otroci zaradi tega zamudijo tudi mnogo spletnih priložnosti.
- Nezaščiteni uporabniki interneta (Avstrija, Madžarska, Litva in Slovenija): otroške izkušnje so precej ozke a potencialno problematične. Kasneje bi otroci lahko naleteli na tveganja, vendar ne bi bilo toliko škode zaradi tega. Starši v teh državah niso tako vključeni v otrokovo uporabo interneta, saj je internet relativno nov dodatek v številnih družinah, predvsem za starše (Helsper et al., 2013, str. 5–6).

5.4.6 UGOTOVITVE RAZISKAVE IN OPREDELITEV HIPOTEZ

V okviru Evropske unije je bilo izvedenih več projektov in raziskav s področja uporabe interneta med otroci. Raziskava EU Kids Online (2009–2011), ki sem jo uporabila za potrebe svojega magistrskega dela, le delno pokriva obravnavo področje. Kljub temu menim, da podatki zadostujejo za preverjanje zastavljenih hipotez. Omenjeno raziskavo preko programa Safer Internet plus financira Evropska komisija. Projekt stremi k boljšemu razumevanju izkušenj in delovanj evropskih otrok in staršev na področju tvegane oziroma bolj varne rabe interneta in spletnih tehnologij.

Cilj projekta EU Kids Online je povečati znanja o izkušnjah in navadah evropskih otrok in staršev glede tvegane in varnejše rabe interneta in novih tehnologij. Trenutno teče že tretja faza omenjene raziskave, ki s kvalitativnimi in kvantitativnimi metodami zbiranja podatkov o vidikih tvegane rabe interneta analizira stanje v sedaj že 33 državah. V obdobju 2011–2014 so in še bodo razširili svoje delo. Obstoječa baza podatkov pa ima tudi mnogo vrzeli, zlasti za nekatere tipe tveganj, manjšim številom raziskav za mlajše otroke ter za nove mobilne platforme.

Ugotovitve omenjene raziskave izhajajo na podlagi neposredno izvedenih intervjujev na vzorcu 25.142 otrok (1000 otrok, ki uporabljajo internet na državo), starih od 9 do 16 let, ki uporabljajo internet, ter z enim od njihovih staršev. Anketa je bila izvedena spomladi in poleti leta 2010 v njihovih domovih v obliki osebne intervjuja. Raziskava se je v Sloveniji izvajala od maja 2010 do konca avgusta 2010.

V raziskavo so bile vključene naslednje države: Avstrija, Belgija, Bolgarija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Irska, Italija, Litva, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovenija, Španija, Švedska, Turčija in Velika Britanija.

Poleg omenjene raziskave, pa sem uporabila tudi podatke raziskave Eurobarometra, ki je bila izvedena v okviru programa Safer Internet v letu 2008. Podatki raziskave temeljijo na intervjuju staršev 12.750 otrok, v starosti med 6 in 17 let v državah članicah Evropske unije (EU 27).

Na podlagi izvedenih raziskav, ki sem jih uporabila pri izdelavi magistrskega dela, sem ugotovila, da v povprečju uporaba interneta pri otrocih v državah Evropske unije narašča, saj se je delež otrok, ki uporabljajo internet v letu 2008 v primerjavi z letom 2005 iz 70 % povečal na 75 %. Skladno z evropskim povprečjem pa tudi v Sloveniji uporaba interneta pri otrocih narašča. Slovenija se glede na delež otrok, ki uporabljajo internet uvršča visoko nad evropsko povprečje, saj je v letu 2005 internet uporabljalo 81 % otrok, v letu 2008 pa se je ta številka dvignila za sedem odstotnih točk in je tako internet uporabljalo že 88 % otrok.

Na internet otroci dostopajo vse mlajši. Povprečna starost otrok ob prvi uporabi interneta na ravni Evropske unije je 9 let. V Sloveniji je ta starost še nižja, saj otroci v povprečju internet začnejo uporabljati že pri 8 letih, kar jih uvršča med najmlajše uporabnike interneta znotraj Evropske unije. V zadnjih letih pa je zaznati tudi znatno povečanje uporabe interneta med otroki, starimi manj kot 9 let.

V povprečju največ otrok v državah Evropske unije do interneta dostopa doma (87 %), od tega 49 % v svoji sobi, in pa v šoli (63 %). Največ otrok v Sloveniji internet uporablja doma v dnevni sobi oziroma v drugem skupnem prostoru (67 %), 57 % pa jih internet uporablja v svoji sobi. Glede na evropsko povprečje je opaziti, da je v Sloveniji večji delež otrok, ki internet uporabljajo v svoji sobi, manj otrok pa internet uporablja v šoli (50 %). V povprečju večina evropskih otrok na internet dostopa preko skupnega računalnika (58 %), 31 % pa preko mobilnega telefona. Tudi v Sloveniji otroci za dostop do interneta največ uporabljajo računalnike (69 % otrok uporablja skupni računalnik, 47 % pa svoj računalnik) ali mobilne telefone (42 %).

V povprečju kar 60 % vseh otrok v državah Evropske unije, ki uporabljajo internet, tega uporablja vsak dan ali skoraj vsak dan; v Sloveniji je ta odstotek še višji, saj kar 73 % otrok internet uporablja vsak dan ali skoraj vsak dan. Uporaba interneta se s starostjo otroka povečuje. Povprečen čas, ki ga otroci preživijo dnevno na internetu, je 88 minut, v Sloveniji pa 94 minut, kar nas uvršča nad evropsko povprečje. Iz tega lahko sklepam, da je za veliko večino otrok uporaba interneta že postala njihova vsakodnevna rutina.

Otroci na internetu počnejo vrsto različnih in potencialno koristnih reči. Največ otrok uporablja internet za šolo ter za igranje spletnih iger. Trenutno najbolj priljubljena in tudi najhitreje rastoča spletna aktivnost med otroki pa je uporaba spletnih strani socialnih

omrežij. V povprečju ima 57 % otrok v državah Evropske unije svoj profil na spletni strani socialnega omrežja. Uporaba pa se povečuje s starostjo otrok. Od tistih, ki uporabljajo spletna socialna omrežja, jih ima skoraj polovica svoj profil zaseben, tako da ga lahko vidijo samo njegovi prijatelji, ostali pa imajo delno zasebnega ali celo popolnoma javnega, tako da lahko vsi uporabniki spletne strani socialnega omrežja dostopajo to njihovih podatkov, informacij, fotografij, video posnetkov ter drugih objav. V Sloveniji ima kar 74 % otrok ustvarjen profil na spletni strani socialnega omrežja, kar nas uvršča v sam evropski vrh. V primerjavi z evropskim povprečjem je tudi v Sloveniji skoraj enak delež otrok z zasebnim, delno zasebnim ali javnim profilom.

Med najpogostejšimi dejavniki tveganja, ki so jim otroci izpostavljeni pri uporabi interneta, so predvsem stik s podobami s spolno vsebino, ustrahovanje, žaljivo in neprijetno obnašanje, pošiljanje in prejemanje sporočil s spolno vsebino, spoznavanje novih ljudi ter srečanje z ljudmi, ki so jih spoznali preko interneta. Poleg teh pa obstajajo tudi druga tveganja, kot na primer zloraba osebnih podatkov ter uporabniško ustvarjanje škodljive vsebine, kot so sovražna sporočila, spletne strani o anoreksiji in bulimiji, o samopoškodovanju, o jemanju drog ter spletne strani o samomoru.

V povprečju so otroci v državah Evropske unije večkrat poročali o tem, da jih je na internetu nekaj zmotilo, kot so starši to uspeli prepoznati. Enako velja tudi za Slovenijo. Kljub temu pa večina otrok meni, da ni imela neugodnih doživetij na internetu. V primerjavi z drugimi državami Evropske unije so slovenski otroci glede splošne nevarnosti spleta znatno manj zaskrbljeni kot njihovi evropski vrstniki. Ocene slovenskih in evropskih staršev so povsem primerljive, medtem ko je med slovenskimi otroki zabeleženih malenkost več primerov lastnih negativnih izkušenj. Slika evropskih držav prikazuje tudi umestitev Slovenije. Opaziti je, da so slovenski otroci najbolj zaupljivi v Evropi glede varnosti spletnega okolja. Na drugi strani pa se uvrščajo v zgornjo polovico po zabeleženih negativnih izkušnjah otrok na spletu in na sredino po oceni staršev o negativnih izkušnjah njihovih otrok na internetu.

V povprečju se je 23 % otrok v državah Evropske unije že srečalo s podobami s spolno vsebino, od tega 14 % na internetu. V primerjavi z evropskim povprečjem slovenski otroci precej več dostopajo do podob s spolno vsebino na internetu (25 %). Pri tistih evropskih otrocih, ki so že prišli v stik s podobami s spolno vsebino, je 35 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 40 % staršev meni, da se to ni zgodilo, 26 % pa pravi, da tega ne vedo. V Sloveniji je kar 49 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 28 % staršev meni, da njihovi otroci niso prišli v stik s spolnimi podobami, 23 % staršev pa pravi, da tega ne vedo. To nas uvršča med države, v katerih je večja verjetnost, da starši prepoznajo otrokovo izpostavljenost spolnim vsebinam.

Od 23 % evropskih otrok, ki so že prišli v stik s spolnimi podobami na internetu ali drugje, je samo 4 % takšnih, ki jih je to zmotilo. V Sloveniji je od 35 % tistih, ki so prišli v stik s spolnimi podobami, prav tako samo 4 % otrok to zmotilo. Moramo upoštevati, da tovrstne podobe nimajo enotnega negativnega vpliva in lahko otroci po stiku s podobami s spolno

vsebino ostanejo povsem neprizadeti. Obenem pa lahko iste podobe posamezne otroke veliko bolj vznemirijo.

V povprečju je 19 % evropskih otrok že bilo ustrahovanih. Najbolj pogost način ustrahovanja je v živo (13 %), manj pa na internetu (6 %). V Sloveniji je od 20 % otrok, ki so že bili ustrahovani, le 4 % njih bilo ustrahovanih na internetu, kar nas uvršča v evropsko povprečje. Ustrahovanje se najpogosteje pojavlja na spletnih straneh socialnega omrežja, neprijetna in žaljiva sporočila pa so najbolj pogosta oblika spletnega ustrahovanja. Večinoma se ustrahovanje dogaja med vrstniki. Tako so otroci tarča ustrahovanja, prihaja pa tudi do tega, da otroci sami ustrahujejo druge.

V povprečju je kar 12 % evropskih otrok že ustrahovalo druge. Pri tistih evropskih otrocih, ki so že bili ustrahovani preko interneta, je 29 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 56 % staršev meni, da se to ni zgodilo, 15 % pa jih pravi, da tega ne vedo. V Sloveniji je 28 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 46 % staršev meni, da njihovi otroci niso bili ustrahovani, 26 % staršev pa pravi, da tega ne vedo. Rezultati kažejo, da je od vseh otrok, ki so bili ustrahovani, malo tistih, ki so bili ustrahovani na internetu. Vendar pa več kot polovico otrok to zelo razburi, manj kot polovica pa je takšnih, ki jih to le malo razburi ali pa sploh nič ne razburi.

V povprečju je 15 % evropskih otrok že prejelo ali videlo na internetu sporočila s spolno vsebino. Med otroki je bolj pogosto prejemanje takšnih sporočil kot pa pošiljanje ali objava. V primerjavi z evropskim povprečjem je v Sloveniji delež otrok, ki so takšno sporočilo prejeli ali videli malo višji od evropskega (17 %), povsem enak pa je delež otrok, ki so takšno sporočilo poslali ali objavili. Starši podcenjujejo prejemanje takšnih sporočil v primerjavi s svojimi otroki v vseh državah. Od 15 % evropskih otrok, ki so že prejeli ali videli sporočila s spolno vsebino, je 21 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 52 % staršev meni, da se to ni zgodilo, 27 % pa pravi, da ne vedo. V Sloveniji je 21 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 41 % staršev meni da do tega ni prišlo, 38 % staršev pa pravi, da ne vedo. Od 15 % evropskih otrok, ki so prišli v stik s takšnimi sporočili, je le 4 % otrok takšno sporočilo tudi zmotilo. V Sloveniji je od 17 % otrok, ki so že videli ali prejeli sporočilo s spolno vsebino, le 2 % otrok tudi zmotilo. Med državami, zajetimi v raziskavi, ni zabeleženih večjih razlik, kar odraža, da je celoten delež izmenjave sporočil s spolno vsebino v Evropi relativno majhen, Slovenija pa se po podatkih umešča v zgornjo polovico. Očitno je, da je prejemanje sporočil s spolno vsebino v Sloveniji znatno večje pri starejših otrocih, kar je v skladu z evropskim povprečjem.

Največja pozornost javnosti in skrb oblikovalcev politik glede varnosti otrok na internetu pa je namenjena srečanjem otrok z ljudmi, ki so jih spoznali na internetu, saj se ta lahko neprijetno končajo. Vseeno pa raziskave te skrbi mirijo, saj so takšna srečanja praviloma redka. Čeprav otroci pogosto uporabljajo internet za širjenje kroga prijateljev, je le malo takih, ki navezujejo stike z odraslimi. Na srečanje z osebo, ki so jo spoznali na internetu, se je v povprečju odpravilo 9 % evropskih otrok. V primerjavi z evropskim povprečjem je ta odstotek med slovenskimi otroci nekoliko višji, saj se je na takšno srečanje odpravilo 13 % otrok. Najpogosteje so evropski otroci osebe, s katerimi so se sestali, spoznali prek

spletnih strani socialnih omrežji, večina pa se je sestala z nekom svoje starosti. Večina otrok je nekomu tudi povedala za to srečanje. Od 9 % evropskih otrok, ki so odšli na srečanje z nekom, ki so ga spoznali na internetu, je 28 % staršev prepoznalo, da se je to zgodilo, 61 % staršev meni, da se to ni zgodilo, 11 % pa jih pravi, da tega ne vedo. V Sloveniji je 35 % staršev seznanjenih, da se je to zgodilo, 41 % staršev meni, da otroci niso imeli tovrstnih srečanj, 23 % staršev pa pravi, da tega ne vedo.

Iz rezultatov raziskave je razvidno, da je najpogostejše tvegano početje tako na ravni Evropske unije kot tudi v Sloveniji spoznavanje novih ljudi na internetu, najmanj pa ustrahovanje. Od vseh nevarnosti in tveganj, ki so jim otroci izpostavljeni na internetu, so starši tako na ravni Evropske unije kot tudi v Sloveniji najbolj seznanjeni z ustrahovanjem ter s podobami s spolno vsebino, niso pa seznanjeni s srečanji z ljudmi, ki so jih otroci spoznali na internetu, ter s sporočili s spolno vsebino.

Starši poročajo o različnih strategijah za posredovanje v internetnih aktivnostih svojih otrok. Največ uporabljajo aktivno in pa restriktivno mediacijo, manj pa nadzor ter različne tehnične omejitve. Večina staršev tako na ravni Evropske unije kot tudi v Sloveniji se z otroki pogovarja o tem, kaj ti počnejo na internetu, ali pa so v bližini, ko njihov otrok uporablja internet. Poleg tega starši otrokom tudi pojasnijo, zakaj so določene spletne strani dobre in druge ne, jim pomagajo, ko je na internetu nekaj težko za narediti ali za poiskati, ter jim predlagajo načine za varno uporabo interneta. Največ pravil starši postavijo pri razkritju osebnih podatkov drugim na internetu. Od tehničnih omejitev pa starši najpogosteje uporabljajo programsko opremo za preprečitev spama in virusov.

Na podlagi prve raziskave, ki je države razvrstila glede na delež otrok, ki internet uporabljajo dnevno, ter glede na tveganja, ki so jim pri tem izpostavljeni, se Slovenija uvršča med države z večjo uporabo in nekaj tveganja, za katerega je značilno, da otroci veliko uporabljajo internet, vendar pa so visoka samo nekatera tveganja, kar je verjetno posledica učinkovite kampanje ozaveščanja ali pa starševskega posredovanja pri otrokovi uporabi interneta.

Na podlagi druge raziskave, kjer so države razvrstili v skupine glede na spletne priložnosti, nevarnosti, tveganja in oblike starševskega posredovanja, pa se Slovenija uvršča v skupino držav, ki se imenuje nezaščiteni uporabniki interneta. Za te države je značilno, da so izkušnje otrok precej ozke, a potencialno problematične. Kasneje bi otroci lahko naleteli na tveganja, vendar to ne bi povzročilo večje škode. Starši v teh državah niso tako vključeni v otrokovo uporabo interneta, saj je internet relativno nov dodatek v številnih družinah, predvsem za starše.

V magistrskem delu sem si zastavila naslednje hipoteze, ki sem jih na podlagi prej omenjenih raziskav opredelila in ovrednotila:

1. hipoteza: Rast uporabe interneta med otroki znotraj držav članic Evropske unije hitro narašča, še posebno med najmlajšimi.

Omenjeno hipotezo v celoti potrjujem, saj raba interneta med otroki znotraj držav članic Evropske unije bliskovito narašča, kar še posebej velja za najmlajše generacije. Čeprav so rezultati raziskave glede uporabe interneta med otroki bili izmerjeni v letu 2008, menim, da je raba interneta med otroci večja in še narašča, posebno zaradi vedno novih možnosti in naprav, ki otrokom omogočajo dostop do interneta. Pri tem bi izpostavila predvsem mobilne telefone in igralne konzole, ki otrokom omogočajo nemoten dostop do interneta kjerkoli in kadarkoli.

2. hipoteza: Za otroke v Sloveniji je značilna visoka stopnja rabe interneta, z njo pa tudi visoka stopnja tveganja, kar jih uvršča v evropsko povprečje.

Omenjeno hipotezo delno potrjujem. Glede na podatke raziskave iz leta 2008 je Slovenija po uporabi interneta nad evropskim povprečjem, saj je internet uporabljalo 88 % otrok. Otroci v povprečju začnejo uporabljati internet pri 8 letih, kar nas uvršča pod evropsko povprečje. Na podlagi tega zaključujem, da je za otroke v Sloveniji značilna visoka stopnja rabe interneta, precej višja od evropskega povprečja. Po zabeleženih negativnih izkušnjah otrok na spletu se Slovenija uvršča v zgornjo polovico, saj je 14 % otrok na internetu že nekaj zmotilo. Na podlagi rezultatov zaključujem, da je Slovenija tako po rabi interneta kot tudi po stopnji tveganja nad evropskim povprečjem. Ker pa je glede na stopnjo tveganja le malo nad evropskim povprečjem, lahko hipotezo v tem delu potrdim.

3. hipoteza: Starši znotraj Evropske unije se zavedajo nevarnosti, ki preži na internetu, ter se poslužujejo različnih strategij za posredovanje v internetnih aktivnostih svojih otrok.

Omenjeno hipotezo potrjujem. Glede na podatke raziskave se velika večina staršev zaveda nevarnosti in tveganj, katerim so otroci izpostavljeni na internetu. Od vseh nevarnosti in tveganj so starši najbolj seznanjeni z ustrahovanjem ter s podobami s spolno vsebino, manj pa glede srečanja z ljudmi, ki so jih otroci spoznali na internetu, ter s sporočili s spolno vsebino. Prav tako se starši poslužujejo različnih metod za posredovanje v internetnih aktivnostih svojih otrok. Največ uporabljajo aktivno in pa restriktivno mediacijo, manj pa se poslužujejo nadzora ter uporabe različnih tehničnih omejitev.

5.5 KAKO BODO OTROCI NA INTERNETU VARNI

Zelo pomembno vlogo pri otrokovi uporabi interneta imajo starši. Največkrat so ravno oni tisti, ki kupijo računalnik in ga povežejo z internetom, seveda z namenom, da ga bo otrok uporabljal za koristne stvari, kot sta šola, izobraževanje, ter za sprostitev. Vendar se je potrebno zavedati, da lahko otroci internet uporabljajo za mnogo drugih stvari, tudi za nekatere ne najbolj koristne. Pri tem pa so seveda izpostavljeni vrsti tveganj in nevarnosti, ki prežijo na njih. Zaradi svoje nepremišljenosti, radovednosti, neizkušenosti in naivnosti so zato otroci najbolj ogrožena skupina uporabnikov interneta.

Pomembno je, da starši uporabljajo razne metode, s katerimi posredujejo v internetnih aktivnostih svojih otrok ter s tem skrbijo za njihovo varnost. Poleg tega pa naj starši na otroke prenesejo svoje znanja, izkušnje, zmožnost samostojnega ločevanja med dobrimi in slabimi vsebinami, predvsem pa naj jim bodo dober zgled.

Na internetu veljajo enaka pravila kot v resničnem svetu, in tega je treba naučiti tudi otroke. Internet je javen prostor, do katerega imajo dostop vsi uporabniki interneta, zato je treba biti pazljiv tako kot na ulici. Neznancem ne izdajamo svojih osebnih podatkov, se ne srečujemo z njimi in tudi ne zaupamo slepo informacijam in različnim mamljivim ponudbam. V zadnjih letih se povečuje dostop in uporaba interneta med otroki z njihovih osebnih komunikacijskih sredstev, predvsem z mobilnih telefonov. To pomeni, da njihov dostop in uporaba interneta ne moreta biti vedno nadzorovana.

Potrebno se je zavedati, da lahko otrok tudi na internetu zaide v slabo družbo. Naleti lahko na zanj neprimerne vsebine, strani, ki spodbujajo k nasilju, anoreksiji, samomoru ali samopoškodovanju. Poleg tega pa lahko otrok zapade v zasvojenost z internetom, predvsem z igranjem spletnih igranic ter uporabo spletnih strani socialnih omrežij. Zato je pomembno otroke pravilno usmeriti in jih poučiti, kako se internet varno in odgovorno uporablja, ter jim predstaviti tako prednosti kot tveganja, ki jih ta ponuja.

V nadaljevanju sem podala nekaj potencialnih ukrepov pri zagotavljanju varnosti otrok pri uporabi interneta, kjer v prvi vrsti izpostavljam vlogo staršev.

Računalnik naj bo postavljen na vidnem mestu, kar olajša nadzor staršev nad otrokovo uporabo interneta. Skupaj z otroki naj starši določijo pravila o uporabi interneta, na primer kdaj in koliko časa je otrok lahko na internetu, ter se z njimi pogovorijo, katere vsebine so za njih primerne in dovoljene in katere ne. Predvsem pa naj starši svoje otroke spodbujajo, da svoje izkušnje z interneta delijo z njimi. Povečanje uporabe mobilnih telefonov, s pomočjo katerih lahko otroci dostopajo na internet povsem nenadzorovano kjerkoli in kadarkoli, je staršem otežil izvajanje nadzora nad otrokovimi internetnimi aktivnostmi.

Internet ponuja ogromno virov in možnosti za učenje, vendar vsebuje tudi veliko informacij, ki niso ne koristne ne zanesljive, zato morajo uporabniki razviti kritično mišljenje o njih, da lahko presojujejo točnost informacij. Starši naj otroka naučijo prepoznati verodostojne vire informacij. Svetujejo naj jim, da ne odpirajo sporočil z neznanih naslovov in sumljivih priponk v poštnih sporočilih, odgovarjajo na nespodobna sporočila ali komunikacijo z osebami, ki jih ne poznajo in naj se brez njihovega dovoljenja ne dogovorijo za osebno srečanje z nikomer, ki so ga spoznal na internetu. Pojasnijo naj jim, da internetni prijatelji morda niso to, za kar se izdajajo. Upoštevajo naj tudi navodilo, da ne smejo posredovati svojih osebnih podatkov neznanim osebam, oziroma morajo, če to želijo storiti, dobiti privolitev staršev. Če otroci obiskujejo klepetalnice, uporabljajo programe za neposredna sporočila, internetne videoigre ali druge internetne dejavnosti, ki zahtevajo uporabniško ime, s katerim se identificirajo, naj jim starši pomagajo izbrati primerno uporabniško ime in geslo, ki naj ne razkriva nobenih osebnih informacij o njih.

Starši naj otroka poučijo in spodbujajo tudi k primernemu spletnemu vedenju. Poleg tega naj jim tudi razložijo, da nič na spletu ni popolnoma zasebno in da pri uporabi interneta za sabo vedno puščamo sledi.

Najpogosteje ljudje svoje osebne podatke z drugimi delijo na spletnih straneh socialnih omrežji, kar seveda velja tudi za otroke. Zato je priporočljivo premisliti, kateri osebni podatki so na njih zares potrebni, da te lahko najde prijatelj ali druga znana oseba, kar je namen takšnih strani. Za ta namen bi bilo dovolj zgolj vaše ime ali celo vzdevek, vsi ostali osebni podatki so pri tem nepotrebni in ne igrajo ključne vloge pri iskanju prijateljev, le postavljajo te v nevarnost. Če pa vseeno želite objaviti določene podatke o sebi, se je dobro prepričati, da teh podatkov ne morejo videti kar vsi. V ta namen je potrebno preveriti možnost nastavitve zasebnosti na teh spletnih straneh socialnih omrežij in jih prilagodi tako, da bodo imeli do osebnih podatkov dostop le resnični prijatelji (Varni internet, 2014).

Starši naj usmerjajo svoje otroke na družini in otrokom prijazne spletne strani, s pomočjo katerih se lahko otroci seznanijo z nasveti o internetni varnosti ter uporabi kritičnega mišljenja o varnosti in zasebnosti na internetu. Obstajajo tudi različne spletne strani, ki staršem ponujajo koristne nasvete, kako otroka zavarovati pred nevarnostim, ki nanj prežijo pri uporabi interneta.

Poleg tega pa imajo starši na voljo tudi množico različnih tehnoloških orodij, programov in filtrov, s katerimi lahko zmanjšajo tveganja škodljivih učinkov interneta. Poleg protivirusnega programa in požarnega zidu, s katerim mora biti zaradi varnosti opremljen vsak računalnik, priključen na internet, so na voljo še različni filtri, programi za starševski nadzor in programi za omejevanje časa. Čeprav programska oprema ne more biti nadomestilo za starševsko sodelovanje in nadzor, se lahko programska oprema nastavi tako, da bo varnost otroka pred neprimerno vsebino takrat, ko starši niso navzoči, povečana.

Največ pa bodo tako starši kot tudi otroci za večjo varnost na internetu naredili z medsebojnim zaupanjem in odgovornim ravnanjem. Medsebojno zaupanje bodo najlažje dosegli s pogovorom, nikakor pa ni priporočljiva prepoved uporabe interneta. Odločitev staršev, da bi otrokom popolnoma prepovedali oziroma preprečili dostop do interneta, nikakor ni pametna, saj bi lahko otroci pri tem več izgubili kot pridobili. Starši bi morali z otroki vzpostaviti odnos, temelječ na zaupanju.

Tudi pretiran nadzor staršev ne vodi nikamor, sploh takrat, ko se otrok bliža polnoletnosti in bi postavljanje strogih pravil ter nenehno preverjanje, kaj počne na internetu, že pomenilo poseg v otrokovo zasebnost. Zato je še vedno najbolje, da se z otrokom čim več pogovarjate, ustvarjate vzajemno zaupanje in ga usmerjate v druge pristočasne dejavnosti (šport, kultura ...). Predvsem pa je pomembno, da so pri tem tudi starši sami dober zgled (Viva, 2013).

Z namenom spodbujanja kakovostnih spletnih vsebine za otroke, boljše ozaveščenosti in ustvarjanja varnega okolja za otroke na internetu je Evropska unija v zadnjih letih sprejela številne zakonodajne podlage in tudi projekte, ki se posvečajo nevarnostim otrok na internetu. V povezavi s tem naj omenim naslednje:

- Evropsko strategijo za varnejši internet za otroke (angl. The European Strategy for a Better Internet for Children) je 2. maja 2012 sprejela Evropska komisija, z namenom spodbujanja kakovostnih spletnih vsebine za otroke, izboljševanje ozaveščenosti in povečanje digitalnih spretnosti, ustvarjanje varnega okolja za otroke na spletu, ozaveščanje o morebitnih nevarnostih na spletu za otroke ter o načinih, kako se lahko zaščitijo sami, razvijejo kritično razmišljanje in digitalne kompetence in boj proti spolni zlorabi in spolnemu izkoriščanju otrok na spletu.
- Program Evropske unije za varnejši internet 2009–2013 (angl. Safer internet Programme), ki je v veljavo stopil 1. 1. 2009, gradi na dveh uspešnih predhodnih programih: Varnejši internet 1999–2004 in Varnejši internet plus 2005–2008. Program je namenjen predvsem zaščiti otrok in mladostnikov pred spletnim zapeljevanjem otrok in spletnim ustrahovanjem.
- Projekt Centra za varnejši internet je del programa Evropske unije Varnejši internet plus. Z ustanovitvijo centra se boju proti nezakonitim vsebinam, ozaveščanju o varni rabi interneta ter preprečevanju izkoriščanja otrok prek spletnega nadlegovanja tako pridružuje tudi Slovenija. V Sloveniji deluje projekt Center za varnejši internet, ki ponuja tri glavne storitve:
 - točka osveščanja o varnih načinih rabe interneta in novih tehnologij SAFE-SI, katere namen je osveščati starše in otroke, kako varno in odgovorno uporabljati internet. Projekt deluje v evropski mreži točk osveščanja Insafe;
 - svetovalna linija za težave na internetu Tom telefon 116 111;
 - prijavna točka nelegalnih vsebin Spletno oko, kjer lahko vsak, ki je ob brskanju po spletu naletel na podobe spolne zlorabe otrok (otroško pornografijo) ali sovražni govor, te vsebine popolnoma anonimno prijavi na spletni strani www.spletno-oko.si.

6 ZAKLJUČEK

Pravica do zasebnosti je ena izmed temeljnih človekovih pravic, ki posamezniku omogoča, da ločuje svoje zasebno življenje od javnega. Z razvojem informacijske tehnologije je zasebnost pridobila na pomenu in je prav zaradi svoje pomembnosti urejena s številnimi mednarodnimi in nacionalnimi pravnimi predpisi. Tako so v okviru Organizacije Združenih narodov in Sveta Evrope nastali dokumenti, ki predstavljajo mednarodnopravno osnovo ter institucionalni okvir mednarodnega varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Zasebnost je torej pomembna zato, ker ščiti svobodo posameznika. Zanj je značilno, da ni enodimenzionalen pojem, saj je neposredno povezana z varstvom osebnih podatkov, ki predstavlja del širše pravice do zasebnosti, in sicer kot varstvo informacijske zasebnosti. Značilnost informacijske zasebnosti pa je nadzor pretoka in posredovanja podatkov, ki se nanašajo na določenega posameznika. Pravico do zasebnosti moramo tako obravnavati kot osebno pravico (zasebnega značaja), ki je varovana z instrumenti civilnega prava, ter kot človekovo pravico (javnopravnega značaja), ki je varovana z ustavo in mednarodnimi dokumenti. Kot rečeno, je k razvoju pravice do zasebnosti precej pripomogel razvoj tehnologije. Tehnološke spremembe namreč prinašajo nove oblike in načine posegov v zasebnost, pravo pa je na te spremembe prisiljeno reagirati.

Mednarodno varstvo človekovih pravic je zagotovljeno predvsem s Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, ki predstavlja začetni korak k procesu sprejemanja pravno zavezujočih instrumentov varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin in s tem tudi pravice do zasebnosti. Skupaj z Mednarodnim paktom o državljanskih in političnih pravicah, njegovima dvema izbirnima protokoloma in Mednarodnim paktom o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah sestavlja t. i. Mednarodno listino o človekovih pravicah.

Najpomembnejši dokument s področja človekovih pravic v Evropi pa predstavlja Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Z vidika pravice do zasebnosti je najpomembnejši 8. člen Konvencije, ki zagotavlja spoštovanje zasebnega in družinskega življenja. V okviru Evropske unije so bile sprejete tudi številne direktive s področja varstva zasebnosti, katerih namen je harmonizacija in unifikacija oziroma uskladitev zakonodajnega varstva pravice do zasebnosti in varstva osebnih podatkov v vseh državah članicah Evropske unije. V slovenskem pravnem redu je pravica do zasebnosti zajamčena z Ustavo Republike Slovenije, področje varstva osebnih podatkov oziroma informacijske zasebnosti pa ureja Zakon o varstvu osebnih podatkov. Za posamezna področja pa je varstvo osebnih podatkov podrobneje urejeno še s področnimi zakoni.

Otroku pripadajo vse temeljne človekove pravice in svoboščine v skladu z njegovo starostjo in zrelostjo. Ena izmed pravic otroka, ki je pomembna za njegov vsestranski razvoj, je zagotovo pravica do zasebnosti. Ta pravica je mednarodnopravno urejena in varovana v Konvenciji o otrokovih pravicah, ki velja za najpomembnejšo izjavo o otrokovih pravicah doslej in je prva, ki daje otrokovim pravicam mednarodnopravno moč. Z njo se

je bistveno spremenil pogled na otrokove pravice. Otroka obravnava kot subjekt in kot nosilca pravic in tudi dolžnosti, starši pa imajo dolžnost in pravico usmerjati otroka pri uveljavljanju njegovih pravic. Pravni položaj otroka naj bi bil torej načeloma enak položaju drugih subjektov, različen pa le toliko, kolikor gre za upoštevanje otrokovih osebnih sposobnosti in posebnosti. Vodilo pri pravicah otroka je predvsem otrokova korist.

Otrokom se pravica do zasebnosti največkrat krati iz razloga zaščite in zagotavljanja varnosti. Nedvomno je res, da je starost otroka tista, ki določa stopnjo njegove zasebnosti. Vendar se pravica do zasebnosti spoštuje v mejah normale le takrat, ko imajo starši z otrokom zaupanja in spoštovanja vreden odnos. Kadar otrok odrašča v družinskem okolju, kjer vladata ljubezen in zaupanje med njim in starši, je posegov v njegovo zasebnost bistveno manj.

V nekaj desetletjih se je delovanje celotne družbe toliko spremenilo, da si današnjega življenja in delovanja ne moremo več predstavljati brez spremljajočih prednosti, ki jih prinašajo informacijske komunikacijske tehnologije. Zlasti uvedba interneta oz. svetovnega spleta je s seboj prinesla transformacije delovanja družbe kot celote. Svetovna povezljivost kot posledica razvoja interneta je pozitivno vplivala na življenja mnogih, saj je izmenjava informacij po vsem svetu postala enostavnejša in hitrejša. Oblikovanje virtualnega okolja, v katerem ni fizičnih omejitev, pa je ljudem omogočilo nove možnosti poslovanja, raziskovanja, izobraževanja in nenazadnje tudi zabavo.

Bliskovito naraščanje pretoka informacij po vsem svetu pa prinaša velik pomen zaščiti posameznikove pravice do zasebnosti in varstva njegovih osebnih podatkov. Internet je problem zasebnosti prenesel tudi v virtualni prostor, v katerem ni meja in kjer informacijska komunikacijska tehnologija omogoča številne nove tehnične načine zlorab zasebnosti. Zbiranje podatkov in nadzor oziroma zlorabe zasebnosti so v virtualnem prostoru mogoči na več načinov. Posamezniki z uporabo računalniške in telekomunikacijske tehnologije v virtualnem prostoru puščajo sledove, tako namerno kot tudi nevede.

Moderne sveta si torej brez interneta skoraj ne moremo več predstavljati. Uporabljamo ga za izobraževanje, prebiranje svežih novic, ohranjanje stikov s prijatelji ter za zabavo. V današnjem hitrem toku življenja nam omogoča bliskovito pridobivanje potrebnih podatkov, olajšuje nam vsakodnevne aktivnosti in nas popelje tja, kamor drugače sploh ne bi mogli iti. Z njegovo pomočjo naredimo več stvari, kot bi jih zmogli v realnem prostoru in času. Število virov na internetu je praktično neomejeno. Tako je vsak dan z internetom povezanih na milijone ljudi po vsem svetu, med katerimi vse bolj prihajajo v ospredje otroci.

Zaradi izjemno hitrega razvoja sodobnih informacijskih tehnologij in načina življenja so tako tudi otroci postali vsakodnevni uporabniki interneta. Internet je torej odlično sredstvo, s pomočjo katerega se otroci izobražujejo, zabavajo, raziskujejo, ohranjajo stike s prijatelji ali pa se preprosto sprostijo in raziskujejo. Vendar je lahko internet prav tako kot resnični svet nevaren za otroke. Preko interneta lahko otroci dostopajo do zanje

neprimernih in škodljivih vsebin, prav tako pa lahko navežejo stike z zlonamernimi neznanci. Poleg tveganj pa uporaba interneta za otroke in mlade lahko pomeni veliko priložnosti, od neposredne povezanosti s komerkoli kadarkoli, dostopa do različnih podatkov in informacij ter različnih načinov razvedrila do številnih možnosti izobraževanja, oglaševanja ter ustvarjanja.

Otroci torej predstavljajo najbolj navdušene odjemalce internetnih storitev. Aktivno delujejo v najrazličnejših klepetalnica in vedno bolj popularnih socialnih omrežjih. Njegova popularnost se je v zadnjih letih tako povečala, da si marsikdo sploh ne zna predstavljati življenja brez njega, saj jim internet nudi vse ugodje in hitrost, ki jo danes še kako potrebujejo. Vendar pa se tako starši kot tudi otroci sami kdaj premalo zavedajo, da na njih prežijo mnoge nevarnosti, ki jih kljub svojemu izpopolnjenemu poznavanju interneta ne morejo ubežati.

Potrebno se je zavedati, da virtualni svet vsebuje enake neprijetnosti in nevarnosti kot realni svet. Glede na vedno večjo uporabnost interneta med otroki pa lahko nastane problem, ko nekateri uporabniki začnejo internet izkoriščati v slabe namene. Pri tem se prepogosto in neupravičeno posega v zasebnost uporabnikov spletnih aplikacij. Predvsem je pri uporabi spleta ogrožena najmlajša skupina uporabnikov, to so otroci, ki je hkrati tudi ena najštevilčnejših in najbolj naivnih. Težave so največkrat povezane z nasilnimi spletnimi vsebinami, nadlegovanjem, prikazovanjem spolnih vsebin, krajo osebnih podatkov, objavo lažnih podatkov, ustrahovanjem ter navezovanjem stikov z nepoznanimi ljudmi. S tem so starši postavljeni pred novo, sodobno vzgojno vprašanje, kako vzgajati otroke za ustvarjalno in hkrati varno rabo interneta.

Na podlagi raziskave, ki sem jo uporabila v magistrskem delu, sem ugotovila, da se otroci z internetom seznanijo že zelo zgodaj, bliskovito pa narašča tudi raba interneta med otroki, predvsem med najmlajšimi. K temu je predvsem pripomogel tudi razvoj informacijsko komunikacijske tehnologije, ki otrokom omogoča vedno nove načine in naprave za dostop do interneta. Tako se v zadnjih letih povečuje dostop in uporaba interneta med otroki z njihovih osebnih komunikacijskih sredstev bolj kot pa z domačih in šolskih računalnikov, predvsem z mobilnih telefonov. To pomeni, da njihov dostop in uporaba interneta ne moreta biti vedno nadzorovana s strani staršev, saj lahko s pomočjo teh naprav na internet dostopajo kjerkoli in kadarkoli.

Spletna socialna omrežja postajajo vedno bolj priljubljena in razširjena, saj omogočajo ljudem ustvarjanje profilov, izražanje, izmenjavo sporočil, fotografij ali videoposnetkov ter spoznavanje novih prijateljev. Temeljijo na vzpostavljanju medsebojnih povezav in komunikaciji med uporabniki in tako posredno spodbujajo, da uporabniki objavijo čim širši nabor svojih osebnih podatkov. Na prvi pogled vzbujajo lažni občutek anonimnosti. Ker ni fizičnega stika, ima uporabnik lažen občutek varnosti. Navadno otroci objavljajo podatke o sebi za svoje prijatelje, hkrati pa pozabljajo, da jih lahko preberejo tudi drugi. Pogosto pa se tudi dogaja, da želijo z objavo osebnih podatkov pritegniti tudi potencialne nove prijatelje. Otroci se tudi ne zavedajo, da jim bo nekoč morda škodila objava fotografije na njihovem profilu na spletni strani socialnega omrežja, kajti vsi osebni podatki, ki jih bodo

otroci kadarkoli objavili na internetu, bodo zaradi načina delovanja interneta za vedno tam tudi ostali.

V večini se starši sicer zavedajo nevarnosti in tveganj, katerim so izpostavljeni otroci pri uporabi interneta, vendar jih tudi podcenjujejo. Prepričani so, da bi v primeru, ko bi njihov otrok doživel neprijetno izkušnjo na internetu, to v večini primerov prepoznali oziroma bi jim otrok to sam zaupal. Od vseh nevarnosti in tveganj so starši najbolj seznanjeni z ustrahovanjem ter s podobami s spolno vsebino, manj pa glede srečanja z ljudmi, ki so jih otroci spoznali na internetu, ter s sporočili s spolno vsebino. Prav tako se starši poslužujejo različnih metod za posredovanje v internetnih aktivnostih svojih otrok. Največ uporabljajo aktivno in pa restriktivno mediacijo, manj pa se poslužujejo nadzora ter uporabe različnih tehničnih omejitev.

Kljub spornim vsebinam in nekaterim nevarnostm interneta ni smiselno prepovedati, otroke je potrebno predvsem pravilno usmeriti ter jih poučiti, kako se internet varno in odgovorno uporablja. Pomembno je, da se starši zavedajo in so obveščeni o tem, kaj njihovi otroci počnejo na internetu. Najbolje je, da jih že od vsega začetka spremljajo, usmerjajo in poučijo, kako se internet varno in odgovorno uporablja, ter jim predstavijo tako prednosti kot tveganja, ki jih ta ponuja. Na otroke naj prenesejo svoje znanja, izkušnje, zmožnost kritične presoje vsebine virov, predvsem pa je pomembno, da so jim pri uporabi interneta dober zgled.

Starši naj usmerjajo svoje otroke na družini in otrokom prijazne spletne strani, s pomočjo katerih se lahko otroci seznanijo z nasveti o internetni varnosti ter uporabi kritičnega mišljenja o varnosti in zasebnosti na internetu. Obstajajo tudi različne spletne strani, ki staršem ponujajo koristne nasvete, kako otroka zavarovati pred nevarnostim, ki nanj prežijo pri uporabi interneta. Poleg tega naj jim tudi pojasnijo, da nič na spletu ni popolnoma zasebno in da pri uporabi interneta za sabo vedno puščamo sledi.

Tudi pretiran nadzor staršev ne vodi nikamor. Sploh pri starejših otrocih bi lahko postavljanje strogih pravil ter nenehno preverjanje, kaj počne na internetu, že pomenilo poseg v otrokovo zasebnost. Zato je še vedno najbolje, da se z otrokom čim več pogovarjate, ustvarjate vzajemno zaupanje in ga usmerjate v druge pristočasne dejavnosti.

Obstaja tudi vrsta tehničnih rešitev, s katerimi lahko starši zaščitijo otroka pri uporabi interneta, ko njih ni zraven. Računalnike lahko zavarujejo s požarnimi zidovi, protivirusnimi programi, programi proti neželeni pošti, programsko opremo proti vohunskim programom in na način, da svojo zaščitno programsko opremo posodablajo ter tako zagotovijo zaščito opreme in uporabnika. Popolne varnosti ni, vendar lahko zanjo največ storijo starši ter otrok sam.

Na pot starševstva stopajo mladi, ki so se z internetom seznanili že kot mladostniki in se zaradi tega zavedajo njegovega pomena pa tudi tveganj, ki jih prinaša. Prav tako so starši, ki sami uporabljajo internet, manj zaskrbljeni kot tisti, ki ga ne. Spodbujanje rabe interneta med starši tako najverjetneje predstavlja dober način za zmanjševanje njihove

zaskrbljenosti, saj na ta način поблиžje spoznajo internetno okolje in izboljšajo svoje spretnosti.

V prihodnosti bomo morali na področju varne rabe in varstva pravice do zasebnosti na internetu tako nas samih kot tudi otrok vložiti še veliko dela, se izobraževati in spremljati razvoj informacijske tehnologije. Četudi z dobro pravno regulacijo, ki sledi razvoju, otroku precej pomagamo pri varovanju njegove zasebnosti, se moramo tudi zavedati, da lahko pretirana regulacija vodi v omejevanje svobode posameznika, svoboda pa se prav v primeru informacijskih tehnologij, zlasti interneta, kaže v izjemnih razsežnostih.

Pričakovati je, da bo vsestranski razvoj interneta v prihodnosti še skokovito naraščal, tako v smislu tehnične dovršenosti, števila uporabnikov, elektronskega poslovanja kot novih vrst storitev, ki jih bo ponujal. Razvoj tehnologije bo še olajšal sledenje uporabniku interneta in njegovim navadam, olajšal pa bo tudi dostopnost do prikritega zbiranja in obdelave osebnih podatkov.

Veljalo bi uvajati sveže, nove projekte tako na ravni Evropske unije kot tudi v Sloveniji, ki bi predvsem otroke opozarjali na možne nevarnosti pri uporabi interneta. Tudi starše bi bilo potrebno osveščati o tovrstni problematiki in jih vzpodbujati k učenju njihovih otrok v smeri pravilnega obnašanja na svetovnem spletu.

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

1. Belopavlovič Nataša; Košir, Marija; Šelih, Alenka (1992). *Pravni vidiki otrokovih pravic*. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
2. Dr. Bogataj Jančič, Maja; Klemenčič, Goran; Makarovič, Boštjan; Tičar, Klemen; Toplišek, Janez (2007). *Pravni vodnik po internetu*. GV Založba, Ljubljana.
3. Brezovšek, Marjan; Črnčec, Damir (2010). *Demokracija in tajnost podatkov*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
4. Dimc, Maja; Dobovšek, Bojan (2012). *Kriminaliteta v informacijski družbi*. Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana.
5. EUROBAROMETER (2008). *Towards a safer use of the Internet for children in the EU – a parents' perspective*. Analytical report. Evropska Komisija, Bruselj.
6. D'Haenens, Leen; Smahel, David; Vandoninck, Sofie (2014). *Preventive measures – how youngsters avoid online risks*. EU Kids Online. LSE, London.
7. Haddon, Leslie; Livingstone, Sonia (2012). *EU Kids Online: national perspectives*. EU Kids Online. The London School of Economics and Political Science, London.
8. Hasebrink, Uwe; Livingstone, Sonia; Haddon, Leslie; Ólafsson, Kjartan (2009). *Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU*. EU Kids Online. LSE, London.
9. Helsper, Ellen J.; Kalmus, Veronika; Hasebrink, Uwe; Sagvari, Bence; De Haan, Jos (2013). *Country Classification: Opportunities, Risks, Harm and Parental Mediation*. EU Kids Online. LSE, London.
10. Holloway, Donell; Green, Lelia; Livingstone, Sonia (2013). *Zero to eight. Young children and their internet use*. EU Kids Online. LSE, London.
11. Jerman Blažič, Borka (1996). *Internet*. Novi Forum, Ljubljana.
12. Dr. Kane AM, June; Portin, Pamela (2008). *Nasilje in tehnologija*. Evropska Komisija, Bruselj.
13. Košir, Suzana (2011). *Izobraževanje o človekovih pravicah v šolski realnosti*. Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije, Celje.
14. Kovačič, Matej (2003). *Zasebnost na internetu*. Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije (Zbirka Politike), Ljubljana.
15. Kovačič, Matej (2006). *Nadzor in zasebnost v informacijski družbi: filozofski, sociološki, pravni in tehnični vidiki nadzora in zasebnosti na internetu*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
16. Kovačič, Matej; Modic, David; Rusjan, Marko; Selinšek, Liljana; Šavnik, Janko; Završnik, Aleš (2010). *Kriminaliteta in tehnologija : kako računalniki spreminjajo nadzor in zasebnost, ter kriminaliteto in kazenski pregon?* Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Ljubljana.
17. Krušič Mate, Zana (2010). *Pravica do zasebnosti v medicini : zdravnikova pojasnilna dolžnost, pacientova informirana privolitev, varstvo osebnih podatkov*. GV Založba, Ljubljana.

18. Kuhelj, Alenka (2004). *Varstvo pravice do zasebnosti, veroizpovedi in svobodnega izražanja v pravu Sveta Evrope*. Fakulteta za upravo, Ljubljana.
19. Lampe, Rok (2004). *Sistem pravice do zasebnosti*, Bonex, Ljubljana.
20. Lampe, Rok (2010). *Pravo človekovih pravic: sistem človekovih pravic v mednarodnem, evropskem in ustavnem pravu*. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
21. Livingstone, Sonia; Haddon, Leslie; Görzig, Anke; Ólafsson, Kjartan (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. LSE, EU Kids Online, London.
22. Lobe, Bojana; Muha, Sandra (2011a). *Tveganja in varnost na internetu: slovensko poročilo*. FDV, Ljubljana.
23. Lobe, Bojana; Muha, Sandra (2011b). *Internet v vsakdanjem življenju slovenskih otrok in mladostnikov*. Mladi na netu. FDV, Ljubljana.
24. Makarovič, Boštjan; Možina, Damjan; Mežnar, Špela; Bizjak, Domen; Bogataj Jančič, Maja; Klemenčič, Goran (2003). *Internet in pravo*. Pravna fakulteta, Ljubljana.
25. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2006). *Program za otroke in mladino 2006–2016*. RS Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ljubljana.
26. Pavčnik, Marjan (1999). *Teorija prava : prispevek k razumevanju prava*. Cankarjeva založba, Ljubljana.
27. Pečenko, Nikolaj; Šalamon, Brane; Praprotnik, Gorazd; Slabe, Adi; Tomažič, Dore (2012). *Brez skrbi, kar naprej!* Pasadena, Ljubljana.
28. Šinkovec, Janez (1997). *Pravice in svoboščine*. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
29. Toplak, Ludvik (2002). *Civilno pravo*. Knjiga 1, Splošni del civilnega prava, 5. predelana in dopolnjena izdaja. Pravna fakulteta, Maribor.
30. Türk, Danilo; Cerar, Miro; Accetto, Matej; Jamnikar, Jon; Smrkolj, Maja (2002). *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*. Društvo Amnasty International Slovenije, Mirovni inštitut, Ljubljana.
31. Turk, Boštjan J.; Lampe, Rok; Bošnjak, Marko; Teršek, Andraž (2004). *Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih*. Legalia – društvo za razvoj prava in pravna pomoč državljanom, Ljubljana.
32. UNICEF (2003). *Svet po meri otrok*. UNICEF, Ljubljana.

VIRI

1. MZZ (2013). *Mednarodno pravo o človekovih pravicah*. Privzeto 13.12.2013 iz: http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika_in_mednarodno_pravo/mednarodno_pravo/dejavnosti_sektorja_za_mednarodno_pravo_po_podrocjih/clovekove_pravice/.
2. MZZ (2013). *Svet Evrope*. Privzeto 13.12.2013 iz: http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika_in_mednarodno_pravo/zunanja_politika/svet_evrope/.

3. MZZ (2013). *Evropsko sodišče za človekove pravice*. Privzeto 13.12.2013 iz: http://www.mzz.gov.si/si/coe/o_svetu_evrope/organi_in_institucije_sveta_evrope/evropsko_sodisce_za_clovekove_pravice/.
4. MZZ (2013). *Začetek veljavnosti Protokola št. 14 k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*. Privzeto 13.12.2013 iz: http://www.mzz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/141/27022/.
5. MZZ (2013). *Listina EU o temeljnih pravicah*. Privzeto 13.12.2013 iz: http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika_in_mednarodno_pravo/zunanja_politika/zunanja_in_varnostna_politika_eu/lizbonska_pogodba/listina_eu_o_temeljnih_pravicah/.
6. MZZ (2013). *Slovenija podpisala Protokol št. 15 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*. Privzeto 13.12.2013 iz: http://www.mzz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article//32276/.
7. Slovenija in NATO (2013). *Organizacija združenih narodov (OZN)*. Privzeto 13.12.2013 iz: <http://nato.gov.si/slo/slovenija-nato/nacionalna-varnost/mednarodne-organizacije/ozn/>.
8. UNIS (2013). *Človekove pravice*. Privzeto 13.12.2013 iz: http://www.unis.unvienna.org/unis/sl/topics/human_rights.html.
9. Stalno predstavništvo Republike Slovenije pri Svetu Evrope (2013). *Slovenija podpisala Protokol št. 16 h Evropski konvenciji o človekovih pravicah*. Privzeto 13.12.2013 iz: http://strasbourg.representation.si/index.php?id=1473&tx_ttnews%5Btt_news%5D=18110&tx_ttnews%5BbackPid%5D=15&cHash=d973c08366370f9010467df1c394033d, 2.10.2013.
10. UNICEF (2014). *Konvencija o otrokovih pravicah*. Privzeto 11.1.2014 iz: <http://www.unicef.si/vsebina/101/Konvencija%20o%20otrokovi%20pravicah>.
11. UNICEF (2014). *Svet po meri otrok*. Privzeto 11.1.2014 iz: <http://www.unicef.si/vsebina/152/Svet%20po%20meri%20otrok>.
12. Adam in Eva (2010). *Zasebnost znotraj sten našega doma*. Privzeto 23.9.2010 iz: <http://www.adamineva.com/zasebnost-znotraj-sten-nasega-doma/>.
13. Varni internet (2014). *Varuj osebne podatke*. Privzeto 11.1.2014 iz: <https://www.varniinternet.si/nasveti-za-otroke/196-varuj-osebne-podatke>.
14. Viva (2013). *Internet in otroci*. Privzeto 5.3.2013 iz: <http://www.viva.si/Psihologija-in-odnosi/9888/Internet-in-otroci>.
15. Safe.si (2014). *Center za varnejši internet*. Privzeto 11.1.2014 iz: <http://www.safe.si>.
16. UK Safer Internet Centre (2014). *Safer Internet*. Privzeto 11.1.2014 iz: <http://www.saferinternet.org>.
17. Europa EU (2000). *Privacy on the Internet – An Integrated EU approach to on-line data protection*. Privzeto 21.11.2000 iz: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2000/wp37_en.pdf.
18. EUROBAROMETER (2008). *Towards a safer use of the Internet for children in the EU – a parents' perspective. Analytical report*. Privzeto: december 2008 iz:

- http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/docs/eurobarometer/analyticalreport_2008.pdf.
19. EUROBAROMETER (2006). *Eurobarometer survey on Safer Internet*. Privzeto maj 2006 iz: http://uploadi.www.ris.org/editor/1238068601eurobarometer_2005_25_ms.pdf.
 20. Informacijski pooblaščenec (2009). *Varstvo osebnih podatkov pri povezovanju zbirk osebnih podatkov v javni upravi*. Privzeto: 15.9.2009 iz: https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/smernice/Varstvo_osebnih_podatkov_pri_povezovanju_zbirk_osebnih_podatkov_v_javni_upravi.pdf.
 21. Informacijski pooblaščenec. (2009). *Varstvo osebnih podatkov in mediji*. Privzeto 26.5.2009 iz: https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/smernice/OP_in_mediji.pdf.
 22. Varuh človekovih pravic RS (2008). *ZAGOVORNIK - glas otroka : zbornik prispevkov za izobraževanje zagovornikov : pilotski projekt 2007-2009*. Privzeto 2006 iz: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/zagovornik/Glas_otroka_INTERNET.
 23. (1948). *Splošna deklaracija o človekovih pravicah (SDČP)* (v originalu: Universal Declaration of Human Rights). Resolucijo št. 217 A (III).
 24. (1976). *Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah* (v originalu: International Covenant on Civil and Political Rights). Akt o nasledstvu RS: Ul RS, št. 35/92 in 28/93, mednarodne pogodbe, št. 9-55/92, z dne 1.7.1992.
 25. (1966). *Prvi fakultativni protokol k Mednarodnemu paktu o državljskih in političnih pravicah*. Objavljeno v Ur. l. RS 28/93; Mednarodne pogodbe št. 9/93.
 26. (1989). *Drugi fakultativni protokol k Mednarodnemu paktu o državljskih in političnih pravicah*. Objavljeno v Ur. l. RS 2/94; Mednarodne pogodbe št. 1/94.
 27. (1953). *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP)*.
 28. (1994). *Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11. (MKVCP)*. Ur.l. RS-MP, št. 7/1994/ Ur.l. RS, št. 78/2006 Odl.US: Up-555/03-41, Up-827/04-26.
 29. (2005). *Zakon o ratifikaciji Protokola št. 14 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki spreminja nadzorni sistem Konvencije. (MPKVCP)*. Ur.l. RS-MP, št. 7/2005.
 30. (1981). *Konvencija Sveta Evrope o varstvu posameznikov glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov* (v originalu: Convention for the Protection of Individuals with Automatic Processing of Personal Data).
 31. (1994). *Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu posameznikov glede avtomatske obdelave osebnih podatkov*. Ur. l. RS, št. 11/94, Mednarodne pogodbe, št. 3/94.
 32. (2001). *Konvencija o kibernetiski kriminaliteti* (v originalu: Convention on CyberCrime).

33. (2004). *Zakon o ratifikaciji Konvencije o kibernetiski kriminaliteti in Dodatnega protokola h Konvenciji o kibernetiski kriminaliteti, ki obravnava inkriminacijo rasističnih in ksenofobičnih dejanj, storjenih v informacijskih sistemih.* (MKKKDP). Ur.l. RS št. 62/2004 , MP, št. 17/2004.
34. (2007). *Listina Evropske unije o temeljnih pravicah.* Uradni list Evropske unije C 83/389.
35. (1995). *Direktiva 95/46/ES o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov* (v originalu: Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data). Ur. l. ES, št. L 281/31-50.
36. (2002). *Direktive 2002/58/ES o obdelavi osebnih podatkov in varstvu zasebnosti na področju elektronskih komunikacij* (Direktiva o zasebnosti in elektronskih komunikacijah) (v originalu: Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector). Official Journal L 201, 31/07/2002 p. 0037 – 0047.
37. (2006). *Direktiva 2006/24/ES o hrambi podatkov, pridobljenih ali obdelanih v zvezi z zagotavljanjem javno dostopnih elektronskih komunikacijskih storitev ali javnih komunikacijskih omrežij* (v originalu: Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC). Ur. l. ES, št. L 105/54-63.
38. (2000). *Uredba ES št. 45/2001 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov v institucijah in organih Skupnosti in o prostem pretoku takih podatkov* (v originalu: Regulation (EC) No 45/2001 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2000 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data by the Community institutions and bodies and on the free movement of such data). Ur. l. ES, št. L8/1-22.
39. (1991). *Ustava Republike Slovenije.* (URS). Ur.l. RS, št. 33I/1991, 33I/1991-I - UZIU, 42/1997, 66/2000 , 24/2003 , 69/2004 , 69/2004 , 69/2004 , 68/2006 , 47/2013 , 47/2013.
40. (2007). *Zakon o varstvu osebnih podatkov.* (ZVOP-1-UPB1). Ur. l. RS, št. 94/07.
41. (2004). *Zakon o varstvu osebnih podatkov.* (ZVOP-1). Uradni list RS, št. 86/04.
42. (2007). *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu osebnih podatkov.* (ZVOP-1A). Uradni list RS, št. 67/07 z dne 27. 7. 2007.
43. (2009). *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o elektronskih komunikacijah.* (ZEKom-B). Ur. l. RS, št. 110/09.
44. (1998). *Zakon o varstvu potrošnikov.* (ZVPot). Ur.l. RS, št. 20/1998, 23/1999, 110/2002, 14/2003-UPB1, 51/2004, 98/2004-UPB2, 117/2004 Skl.US: U-I-218/04-8, 46/2006 Odl.US: U-I-218/04-31, 114/2006-ZUE, 126/2007, 86/2009, 78/2011.

45. (2004). *Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*. (ZZZDR-UPB1). Ur.l. RS, št. 69/2004, Ur.l. RS, št. 90/2011 Odl.US: U-I-85/10-10, 84/2012 Odl.US: U-I-30/12-12.
46. (1989). *Konvencija o otrokovih pravicah*. (KOP). Resolucija št. 44/25.
47. (1992). *Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Organizacije združenih narodov in konvencij, sprejetih v mednarodni agenciji za atomsko energijo*. Ur. l. RS- MP 9/92, 9/93, 5/99, 9/08, 13/11, 9/13.
48. (1959). *Deklaracija o otrokovih pravicah*. Resolucija št. 1386 (XIV).